

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Kuvat osaksi arkea: Kuvien käytön kehittäminen päiväkodin lapsiryhmässä

Alanko, Elisa

2014 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Kuvat osaksi arkea:
Kuvien käytön kehittäminen päiväkodin lapsiryhmässä

Elisa Alanko
Sosiaali
Opinnäytetyö
Tammikuu, 2014

Elisa Alanko

Kuvat osaksi arkea: Kuvien käytön kehittäminen päiväkodin lapsiryhmässä

Vuosi 2014 Sivumäärä 80

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää kuvien käyttöä vantaalaisen päiväkodin 3-5 -vuotiaiden lasten ryhmässä. Tavoitteena oli luoda päiväkotiryhmään toimivia ja luontevia tapoja käyttää kuvia selkeyttämään arjen kulkua ja toimintoja sekä tukemaan vuorovaikutustilanteita. Kuvien käytöstä haluttiin myös pysyvä toimintamenetelmä päiväkodin arkeen, joten toteutuksessa huomio kiinnittyi myös menetelmän juurruttamiseen vaikuttaviin tekijöihin.

Lähtökohtana opinnäytetyössä oli ajatus, että kuvien käytöstä hyötyvät kaikki lapset. Teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelen päiväkodin kuvallista ympäristöä oppimisen tukena sekä sitä, miksi ja miten päiväkodissa voi kuvia käyttää. Lisäksi tarkastelen juurruttamista kehittämistyössä sekä kehittämistyötä prosessina.

Tein työntekijöille alkukartoitushaastattelun kuvien käytön tarpeista. Alussa myös valokuvasin ryhmän kuvallista ympäristöä. Laadin kuvat esiin nousseiden tarpeiden pohjalta ja omia ideoita hyödyntäen. Työntekijät käyttivät kuvia noin kuukauden ajan. Kuvien käytön reflektoinnin tueksi laadin havainnointilomakkeen, johon työntekijät kirjasivat kuvien käytön antamia merkityksiä. Lopuksi kävimme arviointikeskustelun, jossa tuli esille työntekijöiden arvio kehittämistyön onnistuneisuudesta, kuvien käyttöönotosta sekä niiden tuomista vaikutuksista. Kysyin myös lapsilta heidän mielipiteitään kuvista.

Kehittämistyön myötä työntekijöiden kuvien käyttö ja tietoisuus uusista kuvienkäyttötilanteista lisääntyi. Työntekijät olivat pystyneet vähentämään muun muassa asioiden toistamista sanallisesti. Havainnointilomakkeista ilmeni, että kuvat ovat toimineet myös ryhmän hallintaa helpottavana tekijänä sekä vaikuttaneet rauhoittavasti erilaisissa tilanteissa. Lasten mielipiteet kuvista olivat pääosin myönteisiä. Erityisesti he pitivät kuvista, jotka jollain tavalla edistivät heidän osallisuuttaan.

Kehittämistyölle asetetut odotukset ja tavoitteet täyttyivät. Työntekijöiden sitoutuneisuus sekä heidän kokema tarve kuvien käytölle antoivat hyvän pohjan työmenetelmän juurtumiselle lapsiryhmässä ja päiväkodissa.

Asiasanat: kuvat, kuvien käyttö, kehittäminen, päiväkotitoiminta, lapsiryhmä, juurruttaminen

Elisa Alanko

Visuals to as part of everyday life: Development of use visuals in the group of children at day-care center

Year	2014	Pages	80
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to develop a visuals use in the group of children aged three to five at a day-care center in Vantaa. The goal of the developmental process was to create useable and smooth ways to use visuals so that the everyday work and interaction between children and adults in different situations would run better. Attention was focused also to the elements that have an effect on the adoption of working method because using visuals was wanted to be permanent method in children group and day-care center.

The basis of this thesis was that all children in the day care center can benefit from using visuals. The theoretical aspects of this developmental process are visual environment in a day care as a support in learning process and knowledge about the facts, why and how to use visuals with a child or children. I also consider the adoption of working method or innovation and theory of developmental work and process.

I found out the needs for the use visuals by interviewing three day care workers. I also took photos of group's visual environment. So I created visuals based on the needs that came out from interview and taking advantage of my own ideas. Workers used visuals about a month. During this month workers documented their visual using by filling out a form. The final assessment of the developmental process was carried out in collective meeting. I asked also children's opinions about visuals.

Use and awareness of the new situations where to use visuals increased during the developmental process. Workers have been allowed among other things to decrease repeating things by saying. Forms showed that visuals have made it easier control the group and have affect calming down different situations. Children's opinions about visuals were mainly positive. It seemed that they were fond of especially visuals which somehow enhance their participation.

Expectancies and goals had set for developmental process, were fulfilled. Workers' high degree of commitment to this developmental process and needs their experienced for using visuals at daily work provided a great base to adopt this beneficial working method in that children group and whole day-care center.

Keywords: pictures, using visuals, developmental process, day care, children group, adopting

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Opinnäytetyön tavoitteet	9
3	Kuvallinen ympäristö oppimisen tukena	9
3.1	Lähtökohtia lapsen oppimiselle.....	10
3.2	Päiväkodin kuvallinen ympäristö	12
3.3	Kasvattajan vastuu ympäristön kehittämisessä	15
4	Kuvat päiväkodin arjessa - miksi ja miten?	16
4.1	Kuvien käytön hyödyllisyys	16
4.2	Päiväkodeissa käytettävät ja lapsille suunnatut kuvat	18
4.3	Kuvien käyttö päiväkodin erilaisissa konteksteissa.....	20
4.3.1	Strukturointi ja toiminnanohjaus kuvien avulla.....	20
4.3.2	Kuvat leikissä	22
4.3.3	Kuvat ja tunteet.....	23
4.3.4	Kuvitetut laulut ja lorut.....	23
5	Juurruttaminen kehittämistyössä	24
6	Opinnäytetyö kehittämisprosessina	26
6.1	Tutkimuksellinen kehittäminen	26
6.2	Kehittämistyön prosessi	27
7	Kehittämistyön suunnittelu ja toteutus	29
7.1	Kuvallisen ympäristön valokuvaaminen	32
7.2	Alkukartoitushaastattelu.....	34
7.2.1	Kuvien käyttö ja sen kehittämistarpeet ryhmässä	35
7.2.2	Suhtautuminen kuvien käyttöön ja lasten osallistamiseen	37
7.3	Kuvien laatiminen	39
8	Kehittämistyön arviointi.....	49
8.1	Arviointikeskustelu.....	50
8.2	Lasten mielipiteet kuvista	54
8.3	Opinnäytetyön tavoitteiden toteutuminen	57
9	Eettiset näkökohdat.....	60
9.1	Tutkimuseettinen näkökulma	60
9.2	Toiminnan etiikka	62
10	Pohdinta.....	63
10.1	Omien tavoitteiden toteutuminen	63
10.2	Kehittämistyön onnistuneisuuden tarkastelu ja hyödynnettävyys	64
10.3	Lasten osallisuuden toteutuminen ja yhteistyö.....	65
10.4	Kokemus opinnäytetyön tekemisestä	67
10.5	Ehdotuksia kuvien käyttöön ja jatkotutkimukseen	68
	Lähteet	70

Kuvat	73
Liitteet.....	74

1 Johdanto

Kuvien käyttöä suositellaan erityisryhmien lisäksi myös päiväkodin tavallisten lapsiryhmien menetelmäksi ja tueksi kaikkiin arjen tilanteisiin (Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2012, 9.) Kuvien käyttö päiväkodeissa on myös herättänyt keskustelua. Tarvitaanko kuvia lasten kanssa, joilla ei ole mitään tuen tarvetta? Puheterapeutti ja alan asiantuntija Hannele Merikoski (2013) on kuullut usein perusteltavan kuvien käyttämättömyyttä sillä, kun ”eihän meillä ole *niitä* lapsia!”. Hän on vastannut tähän, että ”onhan teillä *juuri niitä* lapsia”. Kuvien käytöstä Merikoski kysyykin: ”Onko kuvien käytössä jotain, mistä tavallinen lapsi *ei* hyötyisi?”

Useissa päiväkodeissa työntekijöitä on koulutettu kuvien käyttöön, miten ja miksi käyttää niitä. Tämä kaikki on mielestäni hyvin tarpeellista. Ei ole syytä korostettu sitä, että kuvien käytöstä hyötyvät kaikki lapset, eivät pelkästään tukea tarvitsevat lapset. Kuvat ovat useimpien lasten mielestä kiinnostavia ja ne innostavat heitä. Samanlaisella innostuksella myös työntekijä voi kuvia käyttää. Kuvat ovat ensisijaisesti lapsia varten, ne tukevat heidän oppimistaan ja voivat olla avain vuorovaikutuksen onnistumiseen ja tunteeseen ryhmään kuulumisesta. Juuri kuvat voivat antaa lapselle ilon oppimiseen ja kasvatustieteen tohtori Taina Rantalaa (2006, 14) lainatakseni, ilman tätä ilon tunnetta ei ole myöskään motivaatiota uuden omaksumiseen. Lapsi oppii sen, minkä kokee arvokkaaksi. Päiväkodissa kasvattaja voi yllättäen huomata, kuinka paljon ja helposti kuvien käytöllä voikaan vaikuttaa arjen pieniin tilanteisiin.

Opinnäytetyöni aiheena on kuvien käytön kehittäminen eräässä Vantaan kaupungin ylläpitämässä päiväkodissa. Aihe opinnäytetyölle esitettiin päiväkodilta, jolloin tarve kuvien käytön kehittämiseksi oli siis jo tunnistettu päiväkodissa. Oma kiinnostukseni kuvien käyttöä kohtaan sekä mahdollisuus oppia ja saada työkaluja omaan tulevaan työhön varhaiskasvattajana innostivat ja saivat minut tarttumaan aiheeseen. Itselläni ei ole yhtä harjoittelujaksoa lukuun ottamatta käytännön kokemusta varhaiskasvattajan työstä, mutta toisaalta oma kokemukseni kolmen lapsen vanhempana tukee ja antaa valtavasti eväitä tulevaan työhön. Harjoittelujaksolla integroidussa ryhmässä kuvien käyttö tuli kuitenkin tutuksi, sillä siellä kuvien käyttö oli jokapäiväistä ja miltei välttämätöntä.

Kehittämiskohteeni päiväkodissa on 23 lapsen ryhmä, jossa on 3-5 -vuotiaita lapsia sekä kolme työntekijää. Ryhmässä on viisi monikielistä lasta sekä lapsia, joilla on erilaisia kielellisiä vaikeuksia. Nämä erityispiirteet lisäävät osaltaan kuvien käyttämisen tarpeita ryhmässä. Kuvien käytön mahdollisuuksissa varhaiskasvatuksessa on vain mielikuvitus rajana ja sen hyötyjä tavallisissa lapsiryhmissä ei tulisi vähätellä. Aihetta on tutkittu kuitenkin laajemmin lähinnä niiden lasten keskuudessa, jotka tarvitsevat kasvun ja oppimisen tukea esimerkiksi kielellisten erityisvaikeuksien tai kehitysvamman vuoksi. Erityisesti siksi tarkastelu tavallisen lapsiryhmän näkökulmasta on tarpeellista.

Opinnäytetyön tavoitteena on toimivien ja luontevien kuvien käyttötapojen luominen niin, että ne edistävät ja tukevat arjen erilaisia tilanteita ja selkeyttävät arjen kulkua. Päiväkodin arjen moninaisissa tilanteissa lapsi oppii jatkuvasti uusia asioita. Lapsen yksilöllistä oppimista ja kehitystä voidaan tukea visuaalisesti kuvien avulla. Myös lapset, joilla on käytössään useampi kieli, tai heidän suomen kielen taitonsa on heikkoa, hyötyvät kuvien käytöstä. Jotta kuvien käyttö ei jäisi ainoastaan tämän kehittämistyön aikaiseksi toimintatavaksi, vaan siirtyisi luontevaksi ja pysyväksi osaksi päiväkodin arkea, olen kiinnittänyt huomiota kehittämistyön ja työmenetelmän juurruttamiseen vaikuttaviin tekijöihin.

Teoreettisen tietoperustan olen pyrkinyt pitämään hyvin käytännönläheisenä, koska onhan kehittämistyön aihekin tiukasti arjen käytännön työhön kiinnittyvä. Tietoperustassa pyrin vastaamaan kysymyksiin: Mikä merkitys päiväkodin kuvallisella ympäristöllä on lapselle ja hänen oppimiselleen? Miksi kuvien käyttö on hyödyllinen menetelmä päiväkodissa? Millaisia päiväkodin kuvien tulisi olla? ja Miten niitä voi päiväkodin arjessa käyttää? Juurruttamista koskevassa teoriaosuudessa olen pyrkinyt vastaamaan kysymyksiin: Mitä juurruttaminen tarkoittaa? Mitkä tekijät vaikuttavat työmenetelmän juurtumiseen ja millä tavoin?

Kehittämiprojektin suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kuvaamisessa pohjana toimii tutkimuksellisen kehittämistyön teoria. Prosessin kuvaamiseen ja etenemiseen olen käyttänyt kuusivaiheista kehittämistyön prosessikaaviota. Nämä vaiheet kulkevat kehittämistyön kolmea osaa eli suunnittelua, toteutusta ja arviointia kuvaavien lukujen sisällä loogisesti edeten.

Opinnäytetyön toteutuksessa olen tehnyt kehittämistarpeen määrittelyn haastattelemalla lapsiryhmän työntekijöitä ryhmämuotoista teemahaastattelumenetelmää käyttäen sekä dokumentoimalla lapsiryhmän kuvallista ympäristöä. Kehittämistarpeiden määrittelyn jälkeen olen kuvannut kuvien laatimisvaiheen, mitä, miten ja milloin tein. Kuvien hahmottamiseksi olen havainnollistanut opinnäytetyötä valokuvoin.

Kehittämistyön arvioimiseksi olen käynyt työntekijöiden kanssa arviointikeskustelun, jonka antaman sisällön olen avannut omassa luvussaan. Samassa luvussa esittelen myös lasten mielipiteitä kuvista sekä tarkastelen opinnäytetyölle asetettujen tavoitteiden toteutumista. Eettisiä näkökohtia on tarkasteltu tämän jälkeen omassa luvussaan. Lopun pohdinta-luvussa olen pohtinut omien ammatillisten tavoitteiden toteutumista, kehittämistyön onnistuneisuutta ja hyödynnettävyyttä, lasten osallisuuden toteutumista ja yhteistyötä sekä omia kokemuksia opinnäytetyöprosessista.

2 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyössäni kehittämiskohde on hyvin konkreettinen. Opinnäytetyö on toimintakeskeinen kehittämistyö ja sen tavoitteena on luoda päiväkotiryhmään toimivia tapoja käyttää kuvia arjen kulkua ja toimintoja edistämään sekä tukemaan ohjaus- ja vuorovaikutustilanteita. Päiväkodin lapsiryhmän kasvattajilla, joista käytän kehittämistyön yhteydessä työntekijänimikettä, on jo aikaisempaa kokemusta kuvien käytöstä ja kuvat olivat olleet jonkin verran käytössä kuluneenakin syksynä ennen kehittämistyön aloitusta. Tavoitteena on siis kehittää jo olemassa olevaa toimintaa edelleen ryhmän tarpeista käsin.

Tavoitteena on kuvien laatiminen ja niiden asettaminen toimintaympäristöön tarkoituksenmukaisella tavalla. Tavoitteena on myös saada kuvien käyttö pysyväksi osaksi ryhmän arkea ja työmenetelmiä. Tämän kehittämistyön puitteissa tarkoituksena onkin yhdessä työntekijöiden kanssa miettiä niitä keinoja, joilla työmenetelmän juurruttaminen mahdollistuu. Kehittämistyön toteuttamisen tarkoituksena on myös mahdollistaa työn kehittäminen edelleen päiväkotiryhmässä.

Omina ammatillisina tavoitteinani opinnäytetyössä on kehittää omaa ammattitaitoa syventämällä tietämystäni ja osaamistani kuvien käytöstä. Projektiluontoisen kehittämistyön toteuttajana tavoitteenani on myös kehittää yhteistyötaitoja sekä lisätä ymmärrystä kehittämistyön prosessista ja sen hallinnasta.

3 Kuvallinen ympäristö oppimisen tukena

Opinnäytetyössäni tietoperusta toimii kehittämistyön tukena. Aihettani käsittelevien käsitteiden ja teorian tarkoituksena on yhdistää teoreettinen tieto käytäntöön ja siihen nojautuen voin perustella kehittämisprosessin aikana tehtyjä ratkaisuja (Vilkkä & Airaksinen 2003, 42). Tietoperustan ensimmäinen luku käsittelee päiväkodin kuvallista ja visuaalista ympäristöä. Mikä se on ja mikä merkitys sillä on lapsen kasvuun ja oppimiseen? Aivan aluksi avaan oppimiseen vaikuttavia tekijöitä sekä oppimistylejä, joista yksi on visuaalisuus. Tämän jälkeen käsitteelen päiväkodin kuvallista ympäristöä ja sen merkityksiä. Lopuksi tarkastelen päiväkodin kasvattajan vastuuta oppimisympäristön luojana ja kehittäjänä.

Kuvallisen oppimisympäristön huomioiminen päiväkodissa niin toimintaa suunniteltaessa kuin toteutettaessa on tärkeää. Näin kasvattajan on mahdollista ottaa huomioon oppimisvahvuuksiltaan erilaiset sekä tilanteisiin erilaisilla suhtautuvat lapset. Lasten yksilölliset tarpeet huomioiva sekä tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista edistävä varhaiskasvatus on määritelty Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 15-16) varhaiskasvatusta ohjaavaksi periaatteeksi ja ensisijaiseksi tavoitteeksi.

3.1 Lähtökohtia lapsen oppimiselle

Jokaisella yksilöllä, näin myös lapsella, on oma tyypillinen tapansa omaksua tietoa, oppia ja ajatella. Näitä eroja voidaan kuvata oppimistyylien avulla. Oppimistyyliä voidaan nimittää myös miellejärjestelmiksi, aistimieltymyksiksi tai hahmottamistavoiksi (Elovaara; Prashnig 2000, 191). Ihmisen kuudesta aistista näkö-, kuulo-, kosketus- ja liikeaistit vaikuttavat eniten oppimiseen ja tiedon omaksumiseen. Näitä voidaan nimittää myös visuaaliseksi, auditiiviseksi, taktiiliseksi ja kinesteettiseksi miellejärjestelmäksi. Useimmiten ihmisillä on yksi tai kaksi vahvempaa oppimistyyliä ja useampaa miellejärjestelmää tai oppimistyyliä käytetään yhtä aikaa. (Elovaara; Prashnig 2000, 191, 199.) Aistikanavien kautta tullutta tietoa ihmisen miellejärjestelmä käyttää ajattelussa, muistamisessa, kuvittelussa, ongelmanratkaisussa, päätöksenteossa, motivoitumisessa ja niin edelleen (esim. Elovaara; Prashnig 2000, 191, 219).

Ikosen (2001, 68) esittämän Dunn & Dunnin oppimistyyli mallin mukaan oppimiseen vaikuttavia tekijöitä ovat opiskeluolosuhteet, emotionaaliset tekijät, sosiologiset tekijät, psykologiset tekijät sekä fyysiset ominaisuudet. Kaikki nämä tekijät on tärkeä ottaa huomioon myös päiväkodissa, lapsen oppimisympäristössä sekä sen kehittämisessä.

Opiskeluolosuhteet käsittävät sen, millaisessa ympäristössä oppiminen tapahtuu. Toinen oppii kylmässä, toinen lämpimässä. Yhden oppiminen vaatii täyden hiljaisuuden ympäristössä, toinen oppii parhaiten makuuasennossa. *Emotionaalisista tekijöistä* merkittävin on motivaatio, joka ohjaa ihmisen käyttäytymistä ja saa hänet tekemään asian hyväksi suuria ponnisteluja. Muita emotionaalisia tekijöitä ovat kestävyys ja vastuuntunto. *Sosiologiset tekijät* määrittävät sen, kenen ja millaisten ihmisten kanssa yksilön on mahdollista oppia. Yhdelle sopii yhteisöllinen tyyli, toisen oppiminen taas voi estyä ryhmässä. Toiset kaipaavat jäykkää autoritaa-rista opettajaa, toisten oppimisen kannalta parasta on joustava ja vaihtoehtoja tarjoava opettaminen. (Ikonen 2001, 68-69.)

Psykologisiin tekijöihin sisältyvät analyttinen oppiminen eli pienempien osien yhdistäminen suuremmiksi kokonaisuuksiksi, globaalinen oppiminen eli pienemmät yksityiskohdat eritellään yleiskuvan kautta, impulsiivinen oppiminen eli toiminta tapahtuu ennen ajattelua sekä reflektiivinen oppiminen, jossa käyttäytyminen on kontrolloitua ja rauhallista. *Fyysiset ominaisuudet* määrittävät myös oppimistyyliä. Niitä ovat jo aikaisemminkin mainitut auditiivisuus, taktiivisuus, kinesteettisyys sekä visuaalisuus. Auditiivinen oppija oppii parhaiten kuulohavainnon perusteella. Taktiivinen oppija käyttää oppimisessa hyväkseen tuntoaistiaan, tällaiselle oppijalle sopii parhaiten kirjoittaminen ja piirtäminen. Kinesteettisen oppijan oppiminen tapahtuu tekemisen ja kokeilemisen kautta. (Ikonen 2001, 69-70.)

Visuaalisella oppijalla asioiden muistiin painamisessa hallitsevana toimii näköaisti eli hän oppii näkemällä ja katselemalla (Ikonen 2001, 70). Oppimisen tukemisessa tärkeitä ovat kuvat, mielikuvat ja värit (Eriolaisten oppijoiden liitto ry). Lehtisareen mukaan erityisesti lapset ovat visuaalisia luonnostaan ja oppiminen tapahtuu parhaiten juuri visuaalisen kanavan kautta (Lehtisare 2012, 7). Tällöin kuvien merkitys lapsen maailmassa korostuu (Saari & Pulkkinen 2009, 3). Elina Haaparanta viittaa pro gradu - tutkielmassaan Rydiniin (1984), jonka mukaan visuaalinen havainnointi ja kuvien merkitys korostuvat, mitä pienemmästä lapsesta on kyse. Käsitteitä konkretisoivan ja selkeyttävän kuvan avulla pienenkin lapsen kanssa muutoin vaikeasti ymmärrettävän informaation välittäminen onnistuu. Taidon kuvien tulkintaan lapsi oppii normaalissa arjessa ja ympäristössä, jotka tarjoavat lapselle virikkeitä. (Haaparanta 2003, 39)

Usein kuulee todettavan, että lapsen oppiminen on kokonaisvaltaista. Kaikki lapset eivät kuitenkaan opi samalla tavalla saman ikäisinä. Aivoissa olevat aistitiedon käsittelykeskukset kehittyvät yksilöllisesti eri tahtiin. Prashnigin mukaan lapsilla kehittyä ensimmäiseksi kinesteettinen aistimieltymys eli he käyttävät koko kehoaan uusien asioiden oppimiseen ja kokeiluun. Tämän jälkeen kehittyä kosketusaisti eli taktiilisuus, jolloin lapsella on tarve koskea kaikkeen häntä kiinnostavaan. Merkittävää on, että visuaalisuus kehittyä Prashnigin mukaan joillakin lapsilla voimakkaasti vasta noin 8-vuoden iässä, mikä on ristiriidassa edellisessä kappaleessa esitetyn tiedon kanssa. (Prashnig 2000, 191-193.)

On myös huomionarvoista, että lapsi voi alkaa oppia kuulonsa avulla vasta noin yhdentoista vuoden ikäisenä, jolloin hänen auditiivinen aistimieltymyksensä kehittyä (Kerola 2001, 87; Prashnig 2000, 193). Sitä ennen lasten ohjauksessa ja opettamisessa tulisi korostaa toiminnallisuutta, mikä on lapsille tärkeää (Karlsson 2012a, 273). Eriolaisten oppimistyylien tunnistaminen lapsilla korostunee enemmän koulussa kuin päiväkodissa, mutta sitä voi käyttää hyödyksi myös varhaiskasvatusikäisten lasten toiminnassa.

Oppimisen lähtökohtien eli oppimistyylien ja lapsen yksilöllisen kehittymisen lisäksi päiväkodin kasvattajien on tärkeä muistaa, että lapselle on ominaista ajatella, toimia, oppia ja muodostaa näkemyksiä leikkisällä tavalla (Karlsson 2012a, 277). Lapsen oppiminen on jatkuva prosessi ja se tulee ilmi lapsen päivittäisissä toiminnoissa, myös ja etenkin leikissä. Hänelle tulee antaa mahdollisuus itse yrittää ja erehtyä sekä korjata omia virheitään. Aikuinen toimii lapsen omaehtoisen oppimisen mahdollistajana tukemalla ja ohjaamalla lasta hänen tarpeidensa mukaisesti. Tällainen lapsilähtöinen ja hänen tarpeistaan lähtevä toiminta vaatii kasvattajalta tietoa lapsesta sekä lapsen oppimisesta. (Hujala, Puroila, Parrila & Nivala 2007, 56.) Siksi yhteistyö lapsen vanhempien kanssa ja heiltä saatu tieto ovat tärkeitä. Lapsen yksilöllinen arviointi vaatii myös lapsen havainnoimista ja havaintojen kirjaamista. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 34-35.)

Kun kasvattaja tiedostaa lapsen oppimisvahvuudet kuten oppimistyylin, hän voi tukea lapsen oppimista mielekkäällä tavalla muun muassa valitsemalla käytettävät menetelmät sekä suunnittelemalla ympäristö lapsilähtöisesti. Näin hän tuottaa lapselle onnistumisen kokemuksia. Lapsilähtöinen tai lapsikeskeinen toiminta on Hujalan ym. mukaan kuitenkin haaste kasvattajien käytännön työssä. Tutkimusten mukaan kasvattajat olettavat toimivansa lapsilähtöisesti, mutta käytännön havainnointi on osoittanut toisin. Kasvattajien tulisi selkiyttää omaa tietoisuuttaan pedagogisesta toiminnastaan. (Hujala ym. 2007, 31.) Lapsilähtöisyys määritellään ja painotukset siinä vaihtelevat asiantuntijoiden puheissa. Pääsääntöisesti kaikissa määrittelyissä nostetaan merkityksellisiksi lapsen yksilöllisyys, tarpeet, kiinnostuksen kohteet sekä aktiivisuus. Lapsilähtöisyys kaipaa kuitenkin selkeää täsmennystä siitä, kenen määrittelemiä lapsen tarpeet ja kiinnostuksen kohteet lopulta ovat ja millaiseen toimintaan näiden pohjalta arjen toiminnassa päädytään. (Karlsson 2012b, 21-22)

Voidaan siis pohtia, voiko pelkästään aikuisen määritelmät lapsesta olla lapsilähtöisyyttä vai vaatiiko lapsilähtöisyyden toteutuminen lasten osaamisen, omien mielipiteiden, kokemusten ja ajatusten aitoa huomioonottamista ja myös toiminnan toteuttamista niihin perustuen? Liisa Karlsson (2012b, 24, 42) puhuu lapsinäkökulmaisesta toiminnasta, jonka lähtökohtana on lapsilta saatu tieto. Tämä tieto, joka ilmentää lapsen vahvuuksia ja osaamista mutta myös heikkouksia, yhdistetään ammattilaisen omaan tietoon ja osaamiseen, jolloin sekä lasten että ammattilaisten näkökulmat tulevat esiin. Toiminnassa korostuvat näin yhteisöllisyys ja vastuuvuoroisuus sekä tutkiva, kokeileva ja ihmettelevä asennoituminen aikuisen osaamista ja ammattitaitoa vähättelemättä. Karlsson (2012a, 273) esittää lapsinäkökulmaisesta toiminnasta kysymyksen, jota jokaisen kasvattajan olisi mielestäni syytä tarkastella: ”Voimmeko lapsia kuuntelemalla ymmärtää paremmin heitä ja heille luontaisia tapoja toimia ja tätä kautta muuttaa tapaamme kommunikoida ja toimia heidän kanssaan?”

3.2 Päiväkodin kuvallinen ympäristö

Lapsi saattaa viettää suuren osan päivästänsä päiväkodissa, jolloin päiväkodin ympäristöllä kokonaisuutena on niin lapsen oppimisen, kasvun kuin viihtymisenkin kannalta suuri merkitys. Ympäristön suunnitteluun tulee kiinnittää erityistä huomiota. Sen tulee olla lapsia ja heidän tarpeitaan varten suunniteltu. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 17) ympäristön merkitystä korostetaan. Ympäristön täytyy olla sellainen, jossa lapselle ominaiset tavat toimia mahdollistuvat.

Varhaiskasvatusympäristö on fyysisten, psyykkisten sekä sosiaalisten tekijöiden muodostama kokonaisuus, johon kuuluvat rakennetut tilat, lähiympäristö sekä toiminnallisesti eri tilanteisiin liittyvät psyykkiset ja sosiaaliset ympäristöt sekä erilaiset materiaalit ja välineet. Kun ympäristöstä tehdään oppimiseen motivoiva, monipuolinen ja joustava, lapsen mielenkiinto,

uteliaisuus sitä kohtaan sekä halu kokeilla heräävät ja se kannustaa lasta toimimaan ja ilmaisemaan itseään. Kielen kehityksen näkökulmasta kasvu ympäristön tulee olla virikkeellinen ja toiminnallinen. Siellä lapsi voi havainnoida sekä kirjoitettua että puhuttua kieltä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17-18, 20.)

Kuvia ja visuaalisia viestejä esiintyy ympärillämme joka puolella. Nykypäivänä myös media tarjoaa valtavan määrän kuvallista materiaalia. Kuvat ovat osa myös päiväkodin fyysistä ympäristöä, jossa niillä voi olla niin sisustuksellisia kuin pedagogisia merkityksiä. Suuri osa kuvallisesta materiaalista on usein lasten itse tuottamaa. Päiväkodin kuvallisen ympäristön suunnittelusta ovat vastuussa kasvattajat (ks. luku 3.3).

Lastentarhanopettaja ja kasvatustieteen maisteri Päivi Lindberg (2011) puhuu ympäristön tarjoumista (engl. affordance) kielellisen toiminnan näkökulmasta, mutta käsite voidaan mielestäni hyvin yhdistää myös kuvallisen ympäristön tarkasteluun. Tarjouma on alun alkaen Gibsonin (1979) havaintopsykologinen käsite ja se tarkoittaa mahdollisuutta johonkin toimintaan. (Lindberg 2011, 55.) Voidaankin miettiä, millaisia tarjoumia päiväkodin kuvallisen ympäristön tulisi tarjota tai millaiset kuvat luovat lapselle oppimisen kannalta merkittäviä tarjoumia. Kuvat voivat toimia esimerkiksi kielellisinä tarjoumina lapselle.

Tarjouman merkitys on aina henkilökohtainen. Yhdelle lapselle kuva voi olla tarjouma vuorovaikutukseen kasvattajan kanssa, kun taas toiselle sama kuva on merkityksetön. Kuvien antamat mahdollisuudet toimintaan voidaan todeta tarkastelemalla ympäristön laadullisia elementtejä. (Lindberg 2011, 55.) Millaisia kuvia ympäristössä on ja kuinka paljon? Ovatko esillä olevat kuvat lasten ulottuvilla ja saatavilla? Millaisia merkityksiä kuvilla on, millaisia viestejä niillä halutaan välittää?

Todentuva tarjouma sisältää sekä havainnon että toiminnan (Lindberg 2011, 56). Mikäli ympäristön säännöt sekä kasvattajan toiminta antavat mahdollisuuden kuvien käyttöön, tutkimiseen ja katsomiseen, kuvien antamat tarjoumat todentuvat lapselle. Tarjoumien määrää ja laatua tarkastelemalla voidaan arvioida sitä, missä määrin kuvallinen ympäristö tukee lasten kasvua, kehitystä ja oppimista sekä kasvattajan ja lapsen välistä ja lasten keskinäistä vuorovaikutusta. Lindbergin (2011, 57) ajatuksia mukailen, arvioimalla kuvallista ympäristöä sitä voidaan kehittää. Kuvallista ympäristöä voidaan muokata paremmin toiminnan tavoitteiden suuntaiseksi esimerkiksi tuomalla kuvat lasten tasolle konkreettisesti, mutta myös ymmärryksen tasolla.

Päiväkodin kuvallinen ympäristö todentaa myös niitä arvoja ja periaatteita, joita päiväkodissa pidetään tärkeinä. Vantaan päiväkodeissa on paljon maahanmuuttajataustaisia, ihonväriältään ja kieleltään erilaisia lapsia. Nämä seikat herättävät kysymyksiä. Onko monimuotoisuus otettu

yleensä huomioon päiväkodin kuvallisessa ympäristön suunnittelussa? Millaiseksi tummaihoisen lapsi tuntee olonsa päiväkodissa, jossa kuvien esittämät henkilöt ovat kaikki länsimaalaisen vaaleita tai jos kuvat esittävät vahvasti suomalaisia perinteitä ja kulttuuria? Onko tällainen ympäristö tarjoultaan ensinkään tasapuolinen kaikille lapsille?

Outi Halenius (2012) on selvittänyt pro gradu - tutkimuksessaan 15 lastentarhanopettajan kokemuksia kuvien pedagogisesta käytöstä lapsiryhmissä sekä kuvannut näiden päiväkotiryhmien kuvallista ympäristöä. Oman kehittämistyöni kannalta Haleniuksen tutkimus on tärkeä suunnan ja ideoiden antaja. Se antaa minulle tietoa siitä, millaisia kuvallisia ympäristöjä päiväkoedeissa todellisuudessa on ja miten kuvia suomalaisissa päiväkotiryhmissä käytetään. Myös kuvien käytön haasteet, joita tutkimuksen haastateltavat tuovat esille, on hyvä tiedostaa oman kehittämistyön toteutuksessa.

Kuvallinen materiaali oli kiinnitetty usein lasten tasolle seinille, huoneiden ja kaappien oviin sekä huonekaluihin niin, että tiettyyn toimintaan tai kokonaisuuteen liittyvät kuvat oli ryhmitelty lähekkäin samaan yhteyteen. Halenius on kuvannut tutkimuksessaan kuvien sijoittelua hyvin yksityiskohtaisesti (Halenius 2012, 41), mutta tyydyn tässä kuvaamaan sitä tiivistetysti.

Selvityksen mukaan päiväkodissa on esillä kolmenlaisia kuvia: toimintakuvia, opetuskuvia sekä dekoratiivisia eli sisustuksellisia kuvia. Strukturiin, kuten päivä- ja viikkorytmiin liittyvät kuvat olivat toimintakuvista yleisimpiä. Muut toimintakuvat liittyivät toimintaohjeisiin, leikkiin, dokumentointiin ja tiedotukseen sekä kommunikaatioon (erityisryhmissä). Toimintaohjeisiin liittyvät kuvat käsittivät useimmiten pukemiseen, wc:ssä käyntiin sekä ruokailuun liittyviä kuvia. Kuvitettuja sääntöjä ja käyttäytymistä ohjaavia kuvia oli myös esillä. Leikinvalintataulu löytyi useasta ryhmästä. Tavaroiden ja leikkien paikkoja oli kuvin merkitty. Vanhempien tiedottamista varten ilmoitustauluilla oli kuvitettuja viikko-ohjelmia sekä kuvallisia viestilappuja. Myös valokuvia, jotka esittivät päiväkodin toimintaa tai lapsia, oli esillä. (Halenius 2012, 37-39.)

Lasten itse tekemät kuvat olivat dekoratiivisia kuvia. Niitä oli esillä vaihtelevasti ja ne olivat usein yhdessä samalla tekniikalla tehtyjä, ei yksittäisen lapsen spontaanisti tekemiä. Joissakin ryhmissä oli myös lasten kuvittamia sääntökuvia. Opetuskuvista kirjaimet ja numerot olivat yleisiä. Muutamassa ryhmässä oli esillä myös loru- ja laulukuvia. Jonkin verran esiintyi kuvia vuodenajoista, kuukausista ja viikonpäivistä muualla kuin päivästruktuurin yhteydessä. Joissakin ryhmissä olevat taidekuvien painokuvat esittivät lapsia tai eläimiä. Seinillä oli usein isoja aikuisten tai aikuisten ja lasten yhdessä tekemiä maisemakuvia tai iso puu. (Halenius 2012, 39.)

Ihmisiä esittäviä kuvia päiväkotien kuvallisessa ympäristössä oli niukasti. Tai jos niitä oli, ne olivat useimmiten valkoihoisia lapsia esiopetusmateriaalin kuvissa, julisteissa ja taidekuvissa. Tummaihoisia lapsia oli vain kolmessa kuvassa. Eläinkuvia oli sekä piirrettyinä hahmoina että valokuvien muodossa. Ruokakuvat esittivät yleensä hedelmiä tai vihanneksia sekä toimintakuvana päivän ruokaa. Eriolaisten satuhahmojen esittämät kuvat olivat yleisiä. Kaikki toiminnassa käytettävät kuvat eivät olleet esillä. (Halenius 2012, 40.)

Haleniuksen aineistosta nousi esille, että kuvallisen ympäristön esteettisyyteen halutaan myös kiinnittää huomiota. Kuvallisen ympäristön halutaan olevan rauhallinen ja selkeä, jolloin esillä ei saisi olla liikaa kuvallista materiaalia. Tätä perusteltiin sillä, että selkeässä ja rauhallisessa ympäristössä lapsen asioiden hahmottaminen on helpompaa eikä ympäristössä ole silloin aistiärsykeitä, jotka haittaisivat keskittymistä. Kuvallisen ympäristön voi suunnitella sekä esteettiset että lapsi- ja toimintalähtöiset näkökulmat huomioonottavaksi. (Halenius 2012, 74.)

3.3 Kasvattajan vastuu ympäristön kehittämisessä

Päiväkodissa kasvattajat ovat vastuussa oppimisympäristön kehittämisestä, mikä nousee selkeästi esille Vantaan varhaiskasvatussuunnitelmassa (Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2012, 9). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa taas todetaan, että kasvattajan tehtävä on rakentaa hyvä oppimisympäristö (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17). Kasvattaja toimii toisin sanoen lapsen oppimisen mahdollistajana, mutta toisaalta myös vallankäyttäjänä. Hän viime kädessä päättää millaisia kuvia ryhmässä käytetään vai käytetäänkö lainkaan, vaikka tarvetta olisi. Vantaan varhaiskasvatussuunnitelmassa todetaan kasvattajan kehittämisvastuun lisäksi, että lasten tulisi saada osallistua kasvuympäristönsä suunnitteluun (Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2012, 9). Kuitenkin jokaisella kasvattajalla ja päiväkodilla on omat käsityksensä ja linjauksensa siitä, kuinka tärkeänä lasten osallistuminen ja osallisuus nähdään ja missä määrin niitä toteutetaan päiväkodin toiminnassa.

Haleniuksen tutkimuksen mukaan kuvallisen ympäristön rakentaminen on aikaa vievää, se tapahtuu vähitellen ja yhdessä suunnitellen tai se voi muotoutua kuin huomaamatta työn lomassa. Tärkeänä kuvallisen ympäristön kehittämisen vauhdittajana nähdään koulutukset, joista saa hyviä ideoita ja uutta tietoa kuvallisen materiaalin käyttämiseen. Kuvallisen ympäristön suunnittelussa ja muokkauksessa lapsen roolia ei kuitenkaan nostettu vahvasti esille. (Halenius 2012, 69-71.)

Pelkkä ympäristön monipuolisuus, kuten kuvien runsaus ei kuitenkaan kasvata lasta, vaikka lapsen uteliaisuus, mielenkiinto sekä motivaatio oppimiseen siellä heräävätkin. Psykykinen ympäristö, kuten aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus sekä vastavuoroinen, kiireetön ja

myönteinen ilmapiiri yhdistettynä fyysisen oppimisympäristön tekijöihin tekevät ympäristöstä laadukkaan ja mahdollistavat lapsen oppimisen. Kasvattajan tulee hyödyntää ympäristön mahdollisuuksia tavoitteellisesti ja tietoisesti suunnitellen, ohjaten ja arvioiden. (Brotherus, Hytönen & Krokfors 2002, 89-90.)

Kasvattajalla täytyy olla omaa motivaatiota ja uskoa kuvien käyttämiseen, jotta lapset hyötyisivät niiden käytöstä. Kasvattajan epävarmuus välittyy helposti lapsille, jolloin kuvien käyttö ei tuokaan niitä hyötyjä, joihin kuvien käytöllä pyritään. Lindbergin (2011) esittämät tarjoumat eivät todennu lapsille, mikäli kasvattaja ei omien taitojensa, asenteidensa tai mieltymystensä vuoksi anna toiminnalle eli kuvien käytölle mahdollisuuksia.

4 Kuvat päiväkodin arjessa - miksi ja miten?

Tässä kappaleessa selvitän, miksi ja miten kuvia päiväkodin arjessa tulee ja voi käyttää. Ensimmäiseksi avaan teorian pohjalta sitä, millä tavoilla lapset hyötyvät kuvien käytöstä. Tämän jälkeen esittelen lyhyesti kuvia, joita päiväkodissa yleisesti käytetään, ja on myös tässä kehittämistyössä osin käytetty. Kolmantena tarkastelen, millaisia lapsille suunnattujen kuvien tulisi olla ja mitä niiden laatimisessa tulee ottaa huomioon. Kuvien käyttö varhaiskasvatuksen erilaisissa konteksteissa avaa niitä mahdollisuuksia, joita kuvien käytölle päiväkodissa on. Tässä luvussa viimeisenä esittelen niistä kehittämistyöni kannalta oleellisimpia.

4.1 Kuvien käytön hyödyllisyys

Fyysisen ja näköaistin kautta havaittavan ympäristön olennaisena osa ovat kuvat. Me aikuiset käytämme visuaalisia apukeinoja päivittäin ja lähes huomaamatta. Tällaisia apukeinoja ovat kalenterit, erilaiset kuvaopasteet, listat ja kartat. Ne auttavat meitä suunnittelemaan, organisoimaan ja mikä tärkeintä, toimimaan itsenäisesti. Visuaaliset kuvat ovat yhtä tärkeitä myös lapsille päiväkodissa, koska he ovat juuri oppimassa tärkeitä elämisen ja olemisen taitoja. (Lentini & Fox, 1; Saari & Pulkkinen 2009, 6.) Kuvien käyttöä varhaiskasvatuksessa suositellaan myös Vantaan varhaiskasvatussuunnitelmassa. Kuvat nähdään säännöllisen ja vakaan päivärytmin jäsentäjänä ja niiden käyttötilanteina esitetään kaikki päivittäiset tilanteet. (Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2012, 9.)

Kuvien käytön hyödyllisyydestä ja vaikuttavuudesta on kirjoitettu erilaisia opinnäytetöitä ja pro gradu -tutkimuksia. Outi Jarimo (2004) on esimerkiksi pro gradu -tutkimuksessaan selvittänyt integroiduissa erityisryhmissä työskentelevien erityislastentarhanopettajien ja lastentarhanopettajien kokemuksia kuvien käytöstä kielen ja kommunikaation tukena. Hänen tutkimuksessaan kuvien vahvuuksiksi koetaan se, että ne tukevat monella tavalla lasten itsenäistä

toimintaa. Kuvien käytön heikkouksiksi tutkittavat kokivat niiden rajallisuuden ja kuvallisen viestimisen hitauden. (Papunet 2012b.)

Laajoja tutkimuksia kuvien käytön hyödyllisyydestä tavallisissa päiväkodin lapsiryhmissä ei ole juuri tehty. Kuvien käytöstä on kirjoitettu useita oppaita, jotka kuitenkin on suunnattu jollain tavalla tukea tarvitsevien, kuten autististen lasten vanhemmille tai kasvattajille. Esimerkiksi Lehtisare (2012) on tuottanut opinnäytetyössään kattavan oppaan ”Toimiva arki visuaalisin keinoin. Opas visuaalisuuteen lasten ohjauksessa”, joka on julkaistu Tampereen kaupungin Internet-sivuilla. Saari ja Pulkkinen (2009) ovat tehneet kirjan ”Tule, tule hyvä kakku - kuvitettuja toimintaohjeita lapsen arkeen”. Sen on julkaissut Autismi- ja Aspergerliitto ry. Näiden lisäksi monissa muissa eri aiheisiin liittyvissä teoksissa on kuvien käytöstä mainintoja tai kappaleita.

Tieto kuvien käytön hyödyllisyydestä ja niiden käyttötavoista päiväkodissa on siis koottu monista eri lähteistä. Kuvien käytön hyödyllisyys nouseekin usein kasvattajien omista kokemuksista, joita ei ole kansien väliin kirjoitettu. Kuvien käytöstä hyötyvät joka tapauksessa kaikki lapset ja koko lapsiryhmä, vaikka erityisen tärkeässä asemassa ne ovat kasvun ja oppimisen tukea tarvitsevilla lapsilla. Kasvattajille kuvat tarjoavat oivallisen ja usein käytön myöstä helpon koetun työmenetelmän arkea rytmittämään ja helpottamaan.

Kuvien käytölle voidaan löytää monia selkeitä etuja. Kuvat ovat konkreettisia ja pysyviä. Ne vaikuttavat rauhoittavasti ja auttavat lasta pysähtymään aivan eri tavalla kuin suullisesti annettu kehoitus. Kuvia käyttämällä voidaan välttyä jatkuvalta lapsen komentamiselta ja moittimiselta. Kuvat ohjaavat ja motivoivat lasta itsenäisempään toimintaan. Kuvien käytöllä voi olla motivoiva vaikutus myös kielen tuottamiseen. Kuvat ovat tukena sekä kielen että sosiaalisten taitojen kehityksessä. Ja mikä tärkeintä, kuvien käyttö voi parhaimmillaan antaa lapselle paljon onnistumisen kokemuksia, jolloin hänen itsetuntonsa kasvaa. (Lehtisare 2012, 12; Saari & Pulkkinen 2009, 6-7.)

Kuvat antavat lapselle mahdollisuuden aktiiviseen vuorovaikutukseen. Lapsi kokee olevansa osa yhteisöä, kun hän voi kommentoida tapahtumia, jakaa kokemuksia muiden ihmisten kanssa sekä ilmaista tarpeensa ja tunteensa. (Saari & Pulkkinen 2009, 8.) Vantaan päiväkodeissa on hyvin tavallista, että ryhmissä on monikielisiä lapsia, joiden oma äidinkieli ei ole suomi tai heidän suomen kielen taitonsa on heikko. He hyötyvät kuvien käytöstä erityisesti. Kuvat helpottavat arkipäivän toiminnan sekä asioiden ja sanojen ymmärtämistä ja sisäistämistä. Kun yhteistä kieltä ei ole, kuvien käyttö tarjoaa tavan kommunikoida. (Jauhola, Bisi, Järvi & Rusama 2007, 39.) Kuvat toimivat vuorovaikutuksen tukena myös vanhempien kanssa toimittaessa, kun yhteistä kieltä ei välttämättä ole.

Jollekin lapselle oman toiminnan ohjaus ja keskittyminen voivat tuottaa vaikeuksia. Lapsi saattavaa juosta edestakaisin ja vaeltaa ympäriinsä. Hänen levottomuutensa ja muita häiritsevää toimintansa voivat vaikuttaa koko lapsiryhmän toimintaan. Lapselle voi tuottaa vaikeuksia toiminnan aloittaminen ja lopettaminen. Lapsi ei kykene säätelemään omaa käyttäytymistään, jolloin siirtymätilanteet sekä vapaat tilanteet ovat hänelle vaikeita. Kuvien käytöllä, kuten jäsentämällä ja vaiheistamalla tilanteet kuvin, voidaan tukea oman toiminnan ohjausta ja ohjata tarkkaavuutta. (Koivunen 2009, 86.) Kuvien käyttö voidaan nähdä myös yhtenä varhaisen tuen keinona, jota toteutetaan varhaiskasvatuksen perustoimintojen yhteydessä (Järvinen ym. 2009, 78). Kuvien käytön hyötyjä on myös eritelty erilaisten toimintojen yhteydessä kappaleessa 4.4.

4.2 Päiväkodeissa käytettävät ja lapsille suunnatut kuvat

Päiväkotien lapsiryhmissä voidaan käyttää monenlaisia kuvia. Niistä ehkä suosituimpia ovat PCS-kuvat (Picture Communication Symbols). Ne ovat yksinkertaisia, joko värillisiä tai mustavalkoisia piirroskuvia, joita on saatavana suomen kielellä yli 9000 erilaista. Kuvan ylä- tai alapuolelle on kirjoitettu sen merkitysvastine. Kuvat ovat saatavilla kaupallisesta kuvapankista, johon päästäkseen täytyy olla voimassa oleva lisenssi sekä kuvien käyttöä varten asennettu oma kuvaohjelma (esimerkiksi Boardmaker®). (Papunet 2012a.) PCS-kuvat ovat yksi puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointikeinoista (AAC, augmentative and alternative communication), joita käyttävät yleisimmin ihmiset, joilla on erilaisia kommunikointihäiriöitä (von Tetzchner & Martinsen 2000, 14).

Kuvat voivat olla myös erilaisia lehdistä leikattuja kuvia, valokuvia tai itse piirrettyjä kuvia. Papunetin Internetsivut tarjoavat ilmaisen kuvapankin, jossa on tuhansittain kuvia ja niistä voi laatia kuvatyökalan avulla moniin eri käyttötarkoituksiin sopivia kuvatauluja tai sieltä voi tulostaa myös yksittäisiä kuvia (Papunet). Papunetin kuvat ovat helposti ja nopeasti kaikkien saatavilla, joten niiden käytön myös päiväkodeissa luulisi olevan yleistä. Internet tarjoaa paljon käyttökelpoisia kuvia, mutta sieltä kuvia otettaessa täytyy muistaa huomioida niiden käyttöoikeudet, jotka saattavat rajoittaa kuvien käyttöä ja kopiointia.

Millaiset kuvat ovat lapsille tarkoituksenmukaisia? Österberg (2001) viittaa lasten satukuvien tulkitsemista käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan tutkimuksiin, joista ilmenee, että lapsille suunnattujen kuvien suunnittelussa on otettava huomioon lapsen kehitystaso ja kuvan hahmottamiskyky. Useiden tutkimusten mukaan lapset itse pitävät selkeistä, yksinkertaisista ja värikkäistä kuvista, jotka on piirretty totuudenmukaisesti. Tutkimusten päätelmistä selviää, että liiallista yksityiskohtaisuutta kuvissa olisi hyvä välttää. Lapsille suunnatuissa kuvista tulee löytyä sellaisia yksityiskohtia, jotka ovat kuvan tunnistamisen kannalta oleellisia. Näin lapsen on helpompi hahmottaa kuvan kokonaisuutta eikä katse jää harhailemaan monimutkai-

sen kuvan yksityiskohtiin. Österberg viittaa muun muassa Hatvaan (1993), joka tuo tutkimuksessaan esille, että lapselle tulevat tutuiksi jo suhteellisen varhain kuvin esitettävät tapahtumaketjut sekä liikkeen ilmentyminen kuvissa. (Österberg 2001, 19-21.)

Lasten kuvien hahmottamista on tutkittu paljon. Lapsi näkee ja tulkitsee kuvaa eri tavalla kuin aikuinen. (Roisko 2013.) Österbergin selvitysten mukaan lapsen kehitystaso määrittää, miten hän havainnoi, näkee ja jäsentää ympäristöään, siis myös kuvia. Yksilöllisiä eroja luovat myös kokemustausta, kulttuuri sekä havainnoinnin harjaantuminen. (Österberg 2001, 25.)

Kehitysvammaliiton Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin johtaja Eija Roisko esittelee artikkelissaan kahta tutkimusta, joissa kommunikointiin tarkoitettujen kuvien hahmottamista on tutkittu tavanomaisesti kehittyneillä lapsilla. Yhdysvaltalaiset Light, Wilkinson ja Drager (2012) esittivät taustoiltaan viittä eri kulttuuritaustaa edustaville 3-6 vuoden ikäisille lapsille PCS-kuvia. Kuvat esittivät erilaisia käsitteitä ja lasten tuli yhdistää kuva annettuun sanaan. (Roisko 2013.)

Tuloksista ilmenee esimerkiksi, että lapsista kukaan ei yhdistänyt käsitettä iso sitä esittävään kuvaan. Vain yksi kymmenestä yhdisti tule-sanaa esittävän kuvan. Muitakaan tutkimuksessa olleita, lasten jo varhain oppimia abstrakteja käsitteitä esittäviä kuvia eivät lapset hyvin hahmottaneet. Tutkimuksen päätelmänä todetaan, että kielen käsitteet ja kuvien merkitykset on tärkeää opetella, jos kuvia on tarkoitus käyttää kommunikoinnissa. Toisin kuin Österbergin (2001) päätelmissä, tämän tutkimuksen mukaan kulttuuritausta ei vaikuta kuvien hahmottamiseen. (Roisko 2013.)

Roiskon esittelemä toinen tutkimus käsittelee tunnekuvien ja arviointiskaaloja esittävien kuvien hahmottamista. Ruotsalaislapsia tutkineet Thunberg, Karlsson ja Holstensson (2012) osoittivat, että lapset tunnistavat eron negatiivisen ja positiivisen tunnekuvan välillä. Tuloksista ilmenee, millaisia kuvia lapset parhaiten pitävät mitäkin tunnetta esittävänä, kun heille oli annettu erilaisia vaihtoehtoja. Thunberg ym. tutkivat myös, miten lapset ymmärtävät erot arviointiskaaloissa, jotka sisältävät esimerkiksi käsitteitä vähän - paljon ja pitää - ei pidä. Suositeltaviksi arviointiskaaloiksi, jotka Roisko artikkelissaan kuvin havainnollistaa, nousivat erikokoiset ympyrät kuvaamaan määrää sekä selkeät kasvokuvat kuvaamaan pitämistä. (Roisko 2013.)

Tutkimusten antamat tulokset antavat minulle tärkeää tietoa siitä, millaisia kuvia pienille lapsille tulee laatia, jotta ne tukevat heidän kehitystään ja oppimistaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Etenkin abstraktien kuvien käyttöön tulee kiinnittää huomiota, sillä lapsen kyky hahmottaa abstrakteja käsitteitä kuvina kehittyy vähitellen.

Jauhola ym. (2007) pitävät myös kuvan värikkyyttä ja hauskuutta tärkeinä kuvan ominaisuuksina. Lapset pitävät värikkäistä kuvista. Ne herättävät kiinnostusta ja tukevat lapsen oppimista. Kuvan selkeys ja yksinkertaisuus korostuvat sitä enemmän, mitä pienempi lapsi on. Myös suomen kieltä osaamattomalle lapselle kuvat, joissa esiintyy vain yksi asia, ovat suositeltavia, jotta lapsi ei sekoittaisi asioita keskenään. (Jauhola ym. 2007, 39.)

4.3 Kuvien käyttö päiväkodin erilaisissa konteksteissa

Seuraavaksi esittelen kuvien käyttöä päiväkodin erilaisissa konteksteissa. Niihin olen viitannut jo aikaisemmin kuvallista toimintaympäristöä käsittelevässä kappaleessa. Tässä luvussa käsitelen hiukan tarkemmin kuvien käyttöä strukturoinnin ja toiminnanohjauksen tukena, leikissä, lauluissa ja loruissa sekä kuvien käyttöä tunnetaitojen tukemisessa. Erilaisista lähteistä otetun teorian lisäksi luku sisältää myös omaa tietämystäni ja havaintojani kuvien käyttötavoista.

4.3.1 Strukturointi ja toiminnanohjaus kuvien avulla

Strukturointi tarkoittaa sitä, että toiminta ja tilanne esitetään ja toteutetaan struktuurilla eli rakenteella, joka on visuaalisesti selkeä (Kerola 2001, 14). Tällaisia ovat esimerkiksi kuvasarjat, joissa kuvia on käytetty strukturoinnin apuvälineenä. Lapsen ajan, paikan, toiminnan sisällön sekä tapahtumien välisten suhteiden hahmottaminen voi helpottua.

Strukturoinnilla voi esittää kokonaisrakenteen esimerkiksi koko hoitopäivästä (kehysrakenne) tai tarkemman struktuurin yhdestä tilanteesta (tilannerakenne). Yhden tilanteen struktuuri sisältää tilanteen toiminnat, kuten esimerkiksi askarteluun tai WC:ssä käymiseen liittyvät toiminnat sekä toiminnan etenemisen. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 151-154.) Myös siirtymätilanteissa, kuten syömään tai pukemaan siirtymisessä, selkeän strukturoinnin avulla voidaan ohjata lapsille mitä tehdään ja missä järjestyksessä (Koivunen 2009, 58).

Kuvin strukturoidun hoitopäivän voi esittää monella tavoin. Kuvat voivat olla vierekkäin vasemmalta oikealle (horisontaalisesti), pystyivissä (vertikaalisesti) tai esimerkiksi kellon ympärille laitettuna, jolloin kuva sijoittuu sitä vastaavan ajankohdan kohdalle. Näin lapsen on mahdollista hahmottaa myös ajankulua. Kuvien sijoittelussa tulee kuitenkin ottaa huomioon lasten kehitystaso ja se, millä tavalla lapset parhaiten kuvasarjoja hahmottavat. Myös viikko-ohjelman voi kuvittaa. Viikopäivien hahmottamiseen voi käyttää erilaisia värejä. Jokaiselle viikopäivälle on oma kansainvälisesti sovittu värinsä, jolloin värin päälle kiinnitetään kunkin päivän tärkeimmät tapahtumat (Jauhola ym. 2007, 40). Värejä vihreä (ma), sininen (ti), valkoinen (ke), ruskea (to), keltainen (pe), vaaleanpunainen (la) ja punainen (su) käytetään esimerkiksi piktogrammeissa, jotka ovat selkeitä, mustalla taustalla olevia valkoisia piirroskuvia.

(Papunet 2006a; Papunet 2013). Päivä- ja viikko-ohjelmaa strukturoivien kuvien ohella yleisiä ovat viikonpäiviä, kuukausia, säätä sekä vuodenaikoja esittävät kuvat.

Yhden lapsen kanssa toimittaessa tapahtumien kulkua voi selventää kääntämällä aina tapahtunut asia pois näkyvistä (Koivunen 2009, 86). Esimerkiksi vaatteita pukiessa vaatekuvat ovat siinä järjestyksessä, missä ne puetaan päälle ja lapsen pukiessa vaatteen kerrallaan käännetään myös yksi kuva kerrallaan nurinpäin. WC:ssä käymisen struktuurikuvat voidaan sijoittaa pesutiloihin lapsen tasolle, jotta jokainen lapsi voi katsoa niitä toimiessaan tiloissa. Kasvattajan on myös helppo kuvia osoittamalla ohjata lasta toimimaan odotetulla tavalla.

Kuvien käyttöä varten voi tehdä ensin ja sitten -taulun, johon laitettavia kuvia voi vaihdella tilannekohtaisesti. Ensin ja sitten -taulun tarkoituksena on avustaa toiminnan loppuun suorittamista toista, mieluisampaa toimintaa vahvistamalla sekä avustaa toiminnasta toiseen siirtymistä (Lentini & Fox, 7). Lapsen voi olla vaikea keskittyä yhteen asiaan ja hän haluaa esimerkiksi kesken askartelun leikkimään. Taulun vasemmalle puolelle ensin-osaan laitetaan kuva askartelusta ja oikealle sitten-osaan kuva leikkimisestä. Lapsen on helpompi ymmärtää mitä häneltä odotetaan juuri sillä hetkellä sekä mitä sen jälkeen tapahtuu. Usein sitten-osaan laitetaan juuri jotain mukavaa, lapsen kovasti haluamaa ja odottamaa tekemistä tai asiaa esittävä kuva.

Päiväkodin ympäristöä voi strukturoida lapsille myös lasten omien merkkien avulla. Tällöin jokainen lapsi valitsee itselleen jonkin oman merkin, joka voi olla esimerkiksi eläin tai muu asia, ja tätä merkkiä käytetään osoittamaan lapsen ”omaa” paikkaa, kuten lokeroa tai tuolia. Tästä on hyötyä etenkin pienille lapsille, jotka eivät vielä hahmota omaa nimeään kirjaimista. Kun merkki on yhdistettynä omaan nimeen, lapsi voi oppia vähitellen myös hahmottamaan oman nimensä.

Lapsen toimintaa voi ohjata mukana kulkevien ”vihjekuvien” eli taskussa, vyölenkissä tai kaulanauhassa mukana kulkevien kuvien avulla (Lentini & Fox, 8). Haasteena vihjekuvien käytössä voi olla se, miten valita kuvat niin, ettei pinosta tulisi liian paksua, jolloin sen käyttömukavuus kärsii. Näitä kuvia voi koota käytettäväksi myös vain yhden lapsen tarpeita varten, jos nähdään, että tämä lapsi niistä selkeästi hyötyy.

Kuvallisesta strukturoinnista hyötyvät kaikki lapset. Sitä kannattaa käyttää etenkin sellaisten lasten kanssa, jotka tarvitsevat paljon toiminnan ohjausta tai heillä on keskittymisvaikeuksia. Lasten on helpompi ennakoida tulevia tilanteita sekä ymmärtää niitä paremmin. Samanlaisina toistuvat rakenteet hoitopäivässä ja toiminnassa sekä niiden ennakoitavuus luovat lapsille turvallisuudentunnetta sekä lieventävät levottomuutta ryhmässä. (Koivunen 2009, 62, 64.)

Strukturoimalla toimintoja voidaan parantaa myös passiivisen lapsen omatoimisuutta, sillä se tarjoaa mahdollisuuksia aloitteiden ja valintojen tekemiseen (von Tetzchner & Martinsen 2000, 180-181). Struktuurin tulisi olla jatkuvasti käytössä, lapsille ja aikuisille mielekäs ja tarkoituksenmukainen, jotta siitä olisi hyötyä. Pelkkä kuvien esille laittaminen ei riitä.

4.3.2 Kuvat leikissä

Leikissä kuvia voi käyttää niin leikin valinnassa kuin leikin ohjaamisessa ja pilkkomisessa sen aikana. Leikin valinnassa apuna toimii kuvataulu, josta esiintyy monta eri nimeä. Jauhola ym. (2007, 40) puhuvat leikkipaikkataulusta ja tämän kehittämistyön kohteena olevan lapsiryhmän työntekijät käyttävät sanaa leikkikartta. Itse olen kuullut monessa paikassa käytettävän sanaa leikinvalintataulu, joten käytän sitä sanaa myös tässä opinnäytetyössä.

Leikinvalintataulu on päiväkodeissa käytettävä työväline, joka on tarkoitettu, nimensä mukaisesti leikin valitsemiseen vapaan leikin tilanteissa. Vantaan varhaiskasvatuksessa yhtenä painopisteenä on tällä hetkellä leikki, joten leikinvalintataulun sekä muiden leikkimistilanteisiin liittyvien kuvien käytön kehittäminen kehittämiskohteena olevaan päiväkotiryhmään on perusteltua. Leikinvalintataulun avulla lasta pyritään ohjaamaan ja sitouttamaan pitkäkestoiseen leikkiin sekä sen siivoamiseen leikin päätyttyä. Taulun käytön tavoitteena on myös jäsentää leikinvalintatilanteita ja rauhoittaa leikkiin siirtymistilanteita.

Leikinvalintataulun suunnittelussa ja toteutuksessa tulisi ehdottomasti ottaa huomioon sitä käyttävien lasten ikä ja kehitystaso. Se, mikä toimii esikouluikäisten ryhmässä, ei välttämättä toimi kolmevuotiaiden kanssa. Leikinvalintataulun käyttö voi toimia esimerkiksi niin, että seinälle tehdään taulu, jossa on kiinni erilaisia leikkejä (rakenteluleikit, kotileikki, majaleikki, autoleikki, barbileikki, ritarileikki, kampaamoleikki, roolivaatteet, pelit, kädentaidot, satujen lukeminen, musiikin kuuntelu, jne.) ja leikkipaikkoja tarkoittavat kuvat tai alueet taulussa. Näin lapset hahmottavat, millaisia leikkimahdollisuuksia heillä on. Taulun muoto ja koko sekä käyttötapa voivat vaihdella. Taulussa voi olla esimerkiksi eri värikoodein kuvatut alueet, jolloin koodia vastaava väri löytyy myös sitä vastaavasta tilasta. Taulun voi myös toteuttaa ryhmätilan pohjapiirroksen muodossa. Jokaisen leikin leikkimistä varten on varattu tietty tila.

Jokaiselle lapselle on taulussa oma merkki, joka voi olla lapsen nimilappu, nimellä varustettu pyykkipoika, valokuva tai käytössä oleva muu kuva. Lapsi valitsee leikkikuvan, jonka hän siirtää sen leikkipaikkakuvan tai -alueen luokse, jossa leikkiä leikitään ja laittaa myös oman merkkinsä valitun leikin kohdalle. Näin voidaan havainnoida sitä, missä leikissä kukin lapsi on ja montako leikkijää kussakin leikissä on. (Jauhola ym. 2007, 40.) Lasten kanssa on hyvä sopia etukäteen, kuinka monta leikkijää mihinkin leikkiin mahtuu, jotta välttyään ristiriidoilta.

Lasten leikkimistilanteisiin voidaan tehdä kuvatauluja, joissa on erilaisiin leikkeihin liittyviä esineitä ja tapahtumia. Yhdelle taululle sijoitetaan yhden leikin kuvat. Leikkimistilanteessa kuvien avulla leikkiä voi luoda ja ohjata sekä luoda leikkiin liittyvää kieliympäristöä. Kuvien avulla leikissä voidaan muun muassa keskustella, valita ja pyytää. (Papunet 2006b.)

4.3.3 Kuvat ja tunteet

Lapset opettelevat päiväkodissa yhdessä kasvattajien kanssa tunteita ja tunnetaitoja. Lastenpsykiatrian erikoislääkäri Janna Rantalan mukaan perustana lapsen tunnetaidoissa on tunteiden tunnistaminen, nimeäminen sekä hyväksytyin ilmaisutavan oppiminen. Näiden tukemisessa aikuisella on iso vastuu. (Rantala 2009.) Kuvat ovat tärkeä apukeino niin arkipäivän tilanteissa kuin varsinaisissa tunneharjoituksissa. Tunteet ovat lapsille usein vielä hyvin abstrakteja ja vaikeita ymmärtää. Kuvien avulla tunteet konkretisoituvat ja selkeytyvät, ne auttavat tunteiden nimien opettelussa. Erityisesti, jos lapsen kielellinen kommunikointi on puutteellista, kuvan avulla voi kertoa tunteista. (Kerola, Kujanpää & Kallio 2013.)

Tunnekuvia apuna käyttäen päiväkodissa voidaan selvittää esimerkiksi riitatilanteita. Kuvaa tai kuvia näyttämällä lapsille sanotaan tunteita, joita he eivät välttämättä osaa siinä tilanteessa itse ilmaista. Tunnekuvan avulla voidaan myös näyttää lapselle toisen lapsen kokemaa tunnetta, jolloin lapsi näkee konkreettisesti, miltä toisesta tuntuu, kun häntä on esimerkiksi kiusattu. Lapsi huomaa, että hänen toiminnallaan on toiseen vaikutusta, ja että hän aiheuttaa toiselle mielipahaa (Vahvistamo). Näin harjoitellaan empatia-taitoja. Tunnekuvilla on mahdollista myös leikkiä leikkejä ja samalla oppia tunnetaitoja.

4.3.4 Kuvitetut laulut ja lorut

Kuvien avulla niin lorujen kuin laulujenkin opettelu, sanojen muistaminen sekä tarinan seuraaminen helpottuu. Kuvat myös rytmittävät puhetta ja lisäävät tarkkaavuutta. (Avainsäätiö 2013, 23.) Lauluun tehdään sen tapahtumia vastaavat kuvat, ja ne käydään läpi yksi kuva kerrallaan. Kuvat voivat olla näkyvillä myös kaikki kerrallaan joko seinällä tai kuva-alustalla, jolloin lapsi voi palata jo laulettuun, mitä ja mistä laulettiin. (Jauhola ym. 2007, 40.) Vaikeasältöisiä lauluja voi kuvilla jäsentää ja pilkkoa, jolloin muistamisen lisäksi niiden ymmärtäminen on helpompaa. (Avainsäätiö 2013, 23.) Myös lapsi, jolla on kielen kehityksen häiriöitä tai ei puhu lainkaan, pääsee osallistumaan laulamiseen ja lorutteluun seuraamalla kuvia.

Loruttelu on tapana ikivanha, mutta se kuuluu edelleen vankkana osana päiväkotien toimintatapoihin. Se on monille lapsille mieluista ja hauskaa. Loruttelu kehittää myös lapsen kielellistä tietoisuutta. Kolme - viisivuotiaiden lasten kanssa loruttelun mahdollisuudet ovat monipuoliset. Loruista voi tehdä lorukortteja, jotka ovat helposti lasten saatavilla. Tällöin niissä ole-

vaa kirjoitettua kieltä sekä kirjainten muotoja on mahdollisuus tutkia. Lorukortit, joissa on lorun sanaa tai tapahtumaa tarkoittava kuva, auttavat lasta jäsentämään ajatuksiaan sekä tarkentamaan käsitteiden välisiä suhteita. Yhteen loruun kuuluvat kortit voidaan myös sekoittaa ja antaa lapsille tehtäväksi laittaa ne uudelleen oikeaan järjestykseen. Tällöin lapsi tulee tietoisemmaksi siitä, miten kieltä käytetään. (Nurmilaakso 2011, 37-39.)

5 Juurruttaminen kehittämistyössä

Juuruttaminen on hyvin moniulotteinen ilmiö. Sitä voidaan toteuttaa monilla eri tasoilla. Voidaan puhua esimerkiksi kansallisesta, paikallisesta tai organisaatiotason juurruttamisesta. (Peltola & Vuorento 2007, 3, 100.) Tämän kehittämistyön yhteydessä juurruttamisen taso on hyvin ruohonjuuritasolla ja se koskee päiväkodin yhtä lapsiryhmää ja kolmea työntekijää. Kehittämistyöstä saatuja tuloksia voidaan kuitenkin edelleen hyödyntää koko päiväkodissa.

Juuruttaminen on vuorovaikutusprosessi, joka alkaa kehittämisprosessin alussa jatkuen kehittämistyön tulosten juurtumiseen osaksi normaalia käytännön toimintaa. Juurruttamisen yhteydessä voidaan puhua myös tuotetun tiedon siirtämisestä ja tulosten vakiinnuttamisesta. Juurruttamisessa ympäristö toisaalta vaikuttaa kehittämistyöhön, toisaalta taas ympäristö muokkaantuu kehittämistyön mukaan. (Peltola & Vuorento 2007, 22, 24-25.)

Oleellista juurtumisen kannalta on saada kehittämisprosessiin liittyvät toimijat, esimerkiksi työntekijät, mukaan muutostyön toteuttamiseen ja omalta kannaltaan varmistamaan sen toimivuus. Kehittämistyötä koskevien henkilöiden tulisi olla aktiivisesti mukana sitä suunnittelemassa. Heidän tulisi voida vaikuttaa suunnitelman sisältöön ja osallistua sen toteuttamiseen. (Peltola & Vuorento 2007, 22-23.) Tällöin myös juurtuminen on todennäköisempää.

Kehittämistyön juurtumiseen vaikuttaa sen tarvelähtöisyys. Kehittämistyön tulee vastata epäkohtiin, jotka on havaittu organisaation (tai tässä tapauksessa lapsiryhmän) perustoiminnassa. Tällöin toiminnan kehittäminen koetaan useammin tärkeäksi. Lisäksi kehittämistyön tavoitteiden tulee olla lähellä kehittämisyksikön perustehtävää, koska sillä on vaikutusta siihen, kuinka kiinnostavaksi kehittämisprosessi ja sen tulosten juurruttaminen koetaan. Toisin sanoen juurruttaminen on vaikeaa, jos kehitettävä toiminta ei liity kehittämisprosessin omaan toimintaan millään tavalla. (Peltola & Vuorento 2007, 74-75.)

Lastensuojelun käsikirjassa mainitaan, että työmenetelmiä tulee aktiivisesti käyttää, jotta ne juurtuisivat osaksi työkäytäntöjä. Myös koko työyhteisön sitoutumista menetelmän käyttöön pidetään tärkeänä. (Sosiaaliportti.) Samojen tekijöiden voidaan katsoa koskettavan myös varhaiskasvatuksen työmenetelmien juurtumista. Vain kuvia käyttämällä kuvien käytöstä saadaan

luonteva menetelmä päiväkodin arkeen. Menetelmää tulee käyttää jatkuvasti niissä tilanteissa, joissa se on tarpeen ja hyödyllistä.

Oman näkemykseni mukaan työntekijöitä tulisi tietoisesti sitouttaa menetelmän käyttöön. Sitouttamisen yhtenä keinona voi toimia vastuun jakaminen. Kuvien käytössä vastuun jakaminen voisi tarkoittaa sitä, että työntekijöistä aamu-, väli-, ja iltavuorolainen ovat vastuussa aina tietyistä toiminnoista, kuten kuvitetun viikkokalenterin läpikäymisestä ja päivittämisestä. Vastuunjako on hyvä myös kirjoittaa erikseen ylös. Näin työntekijä tietää etukäteen, mitkä ovat hänen tehtävänsä ja mitä häneltä odotetaan. Kiertävät työvuorot taas takaavat sen, ettei sama tehtävä ole koko ajan vain yhden työntekijän vastuulla ja näin jokainen työntekijä saa mahdollisuuden kuvien käyttöön eri tilanteissa.

Menetelmän käyttöönottamisen jälkeen sitä tulisi käyttää aktiivisesti jonkin aikaa, ja tämän jälkeen arvioida miten menetelmä toimii juuri omassa työssä eli esimerkiksi tämän keittämistyön yhteydessä puhuttaessa lapsiryhmässä. Arvioinnin myötä työmenetelmää on mahdollista muokata omaan työhön sopivaksi niin, että jokaisen työntekijän on luontevaa sitä käyttää. Kun työmenetelmän käyttöä kehitetään, työntekijöiden olisi hyvä saada myös koulutusta menetelmän käyttöön. (Sosiaaliportti.)

Kehittämistyön tulosten tai työmenetelmien juurruttamisessa on haasteensa. Sitoutumisen merkitystä onkin jo edellä korostettu. Työntekijöiden vähäinen sitoutuminen estää juurtumista. Riskin kehittämistyön juurtumiselle muodostaa työntekijöiden vaihtuvuus yksiköissä, jolloin kehitetyn toiminnan myötä syntynyt hiljainen tieto, osaaminen ja kokemukset siirtyvät työntekijöiden mukana muualle (Peltola & Vuorento 2007, 96). Haasteita aiheuttavat varmasti myös vastarinta kehittämistyötä tai työmenetelmää kohtaan, materiaalien resurssien puute ja kiire.

Erilaisten innovaatioiden omaksumisesta ja leviämistä on mahdollista tarkastella myös käsitteen *innovaatioiden diffuusio* valossa. Innovaatioiden diffuusioista eli innovaatioiden käyttöön sulauttamisesta on Everett Rogers (2003) luonut teorian, jota en tässä luvussa laajemmalti avaa, vaan tarkastelen teoriassa esiteltyjä viittä innovaation ominaisuutta, jotka vaikuttavat yksilön kykyyn omaksua idea, käytäntö tai uusi tuote. Nämä tekijät ovat suhteellinen hyöty (engl. relative advantage), yhteensopivuus (engl. compatibility), monimutkaisuus (engl. complexity), kokeiltavuus (engl. trialability) ja näkyvyys (engl. observability). (Rogers 2003, 223.) Näiden tekijöiden voi mielestäni nähdä vaikuttavan myös tämän opinnäytetyön tavoitteena olevan uusien kuvien käyttömenetelmien vakiinnuttamiseen osaksi arkea.

Suhteellinen hyöty tarkoittaa sitä, onko innovaatio parempi kuin edellinen ratkaisu. Tätä hyötyä voidaan mitata niin taloudellisuuden kuin mukavuuden, tyytyväisyyden ja sosiaalisen vai-

kutusvallan lisääntymisellä. Suhteellista hyötyä pidetään merkittävämpänä näistä viidestä tekijänä sille, kuinka moni omaksuu innovaation loppujen lopuksi. *Yhteensopivuutta* mitataan sillä, kuinka innovaatio mukautuu olemassa olevien arvojen, normien, aiempien kokemusten sekä omaksujien tarpeiden kanssa. Mitä lähempänä nämä tekijät innovaatiossa ovat yksilön ja yhteisön omien tekijöiden kanssa, sitä merkityksellisemmältä ja tutummalta innovaatio itselle tuntuu ja sitä todennäköisemmin sen myös omaksuu. (Rogers 2003, 229-257.)

Innovaation monimutkaisuutta taas voi arvioida sen mukaan, kuinka vaikea tai helppo sitä on ymmärtää ja ottaa käyttöön. Mitä monimutkaisempaa ja vaikeampaa innovaation käyttö yksilölle on, sitä epätodennäköisemmin hän sen omaksuu. Monimutkaisuus ei ole yhtä merkittävä tekijä kuin suhteellinen hyöty ja yhteensopivuus, mutta joskus innovaation monimutkaisuus voi tulla esteeksi sen omaksumiselle. *Kokeiltavuus* tarkoittaa sitä, kuinka paljon innovaatiota on mahdollista kokeilla ennen sen omaksumista. Omaksumista edistää myös se, missä määrin kokeilijat voivat muokata sitä (engl. re-invention) vastaamaan paremmin paikallisia tarpeita ja olosuhteita. *Innovaation näkyvyyttä* mittaa se, missä määrin sen vaikutukset näkyvät muille. (Rogers 2003, 257- 266.)

Uusien innovaatioiden, kuten työmenetelmien juurtumisessa ja omaksumisessa ei saa mielestäni unohtaa johtajan ja johtamisen merkitystä. Esimiehen antama kannustus ja myönteinen palaute ovat omiaan lisäämään työntekijöiden motivaatiota ja sitoutumista omaan työhönsä ja työmenetelmien käyttöön. Johtajan toiminnalla on myös merkitystä kehitettyjen työmenetelmien käytön laajempaan levittämiseen. Hän voi tarjota työntekijöilleen mahdollisuuksia ammattitaitoa lisääviin ja työmenetelmien käyttöä koskeviin koulutuksiin. Koulutukset voivat lisätä työntekijöiden ymmärrystä työmenetelmien antamista mahdollisuuksista ja tarpeellisuudesta sekä vahvistaa kokemusten myötä tullutta subjektiivista hiljaista tietoa. Koulutuksista ja kokemusten myötä saatuja tietoja ja taitoja voidaan ja kannattaakin jakaa edelleen yksikköjen sisällä.

6 Opinnäytetyö kehittämisprosessina

6.1 Tutkimuksellinen kehittäminen

Opinnäytetyön kehittämistyön suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin pohjana on tutkimuksellisen kehittämistyön teoria. Opinnäytetyön toteutus onkin kuvattu niin, että tutkimuksellisen kehittämistyön teoria kulkee käytännön toteutuksen kanssa limittäin. Kehittämisestä voidaan puhua tutkimuksellisenä kehittämistyönä tai kehittämistutkimuksena. Oleellista, käyttipä sitten kumpaa termiä tahansa, on se, että kehittämistyössä tutkimustietoa ja tutkimusmenetelmiä hyödynnetään perustellusti tilanteen ja kehittämiskohteen mukaan. Kehittämis­työn kuvaus ja valinnat myös dokumentoidaan tarkasti, jotta taataan tutkimuksellisen työn

läpinäkyvyys. (Kananen 2012, 19, 21, 26; Toikko & Rantanen 2009, 22.) Opinnäytetyössä olen käyttänyt kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää eli teemahaastattelua tiedonkeruumenetelmänä sekä arviointimenetelmänä. Käytän tässä työssä termiä kehittämistyö tarkoittamaan kehittämistoimintaa, jossa käytetään tutkimuksellista otetta.

Tutkimuksellisen kehittämistyön lähtökohtana ovat kehittämis- ja muutostarpeet. Käytännön ongelmien ratkaisu sekä uusien ideoiden, käytäntöjen tai tuotteiden tuottaminen ja toteuttaminen ovat yleensä osa kehittämistyötä. Tavoitteena on etsiä asioille parempia vaihtoehtoja, pelkkä asiantila toteaminen ei riitä (vrt. perinteinen tutkimus), sekä aikaansaada parannuksia käytännön työssä. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 19; Kananen 2012, 16.) Juuri näihin muutoksiin on tässä opinnäytetyössä vahvasti pyritty.

Kehittämistyössä tutkijan osallistuminen kehittämisprosessiin ei ole välttämätöntä toisin kuin toimintatutkimuksessa, jossa tutkijalla on keskeinen rooli toimintaan ja myös muutoksen kokeiluun osallistumisessa (Kananen 2012, 38-39, 41). Minä en ole ollut itse testaamassa kehittämistyön ratkaisujen toimivuutta kehittämistyön aikana tai pitemmällä aikavälillä, mutta olen ollut kehittämistyön mahdollistajana kuitenkin tärkeässä asemassa. Työntekijöillä itsellään ei välttämättä olisi ollut resursseja tällaiseen kehittämistyöhön työnsä puitteissa.

Kehittämistyön keskeinen elementti on tavoitteellisuus, joka ohjaa kehittämistyötä (Toikko & Rantanen 2009, 16). Tavoitteellisuus edellyttää siis kehittämistyön etukäteissuunnittelua. Tutkimuksellisen kehittämistyön tärkeänä tavoitteena, ja myös kriteerinä, on tuottaa myös uutta tietoa käytännöstä (Ojasalo ym. 2009, 20; Kananen 2012, 21). Tämä tulee esille erityisesti kehittämistyön arvioinnissa, jolloin päiväkodin työntekijät ovat arvioineet kehittämistyön tuloksellisuutta sekä hyödynnettävyyttä.

Tutkimuksellinen kehittämistyö on projektiluontoinen. Sen huolellinen suunnittelu helpottaa aikataulussa pysymistä. (Ojasalo ym. 2009, 23.) Usein tutkimukselliseen kehittämistyön prosessin etenemistä on kuitenkin vaikea ennakoida. Sen etenemistä voi joutua korjaamaan ja suuntaamaan uudelleen jatkuvasti. (Toikko & Rantanen 2009, 10.) Kehittämistyön ja opinnäytetyön prosessin kulkua on arvioitu viimeisissä luvuissa.

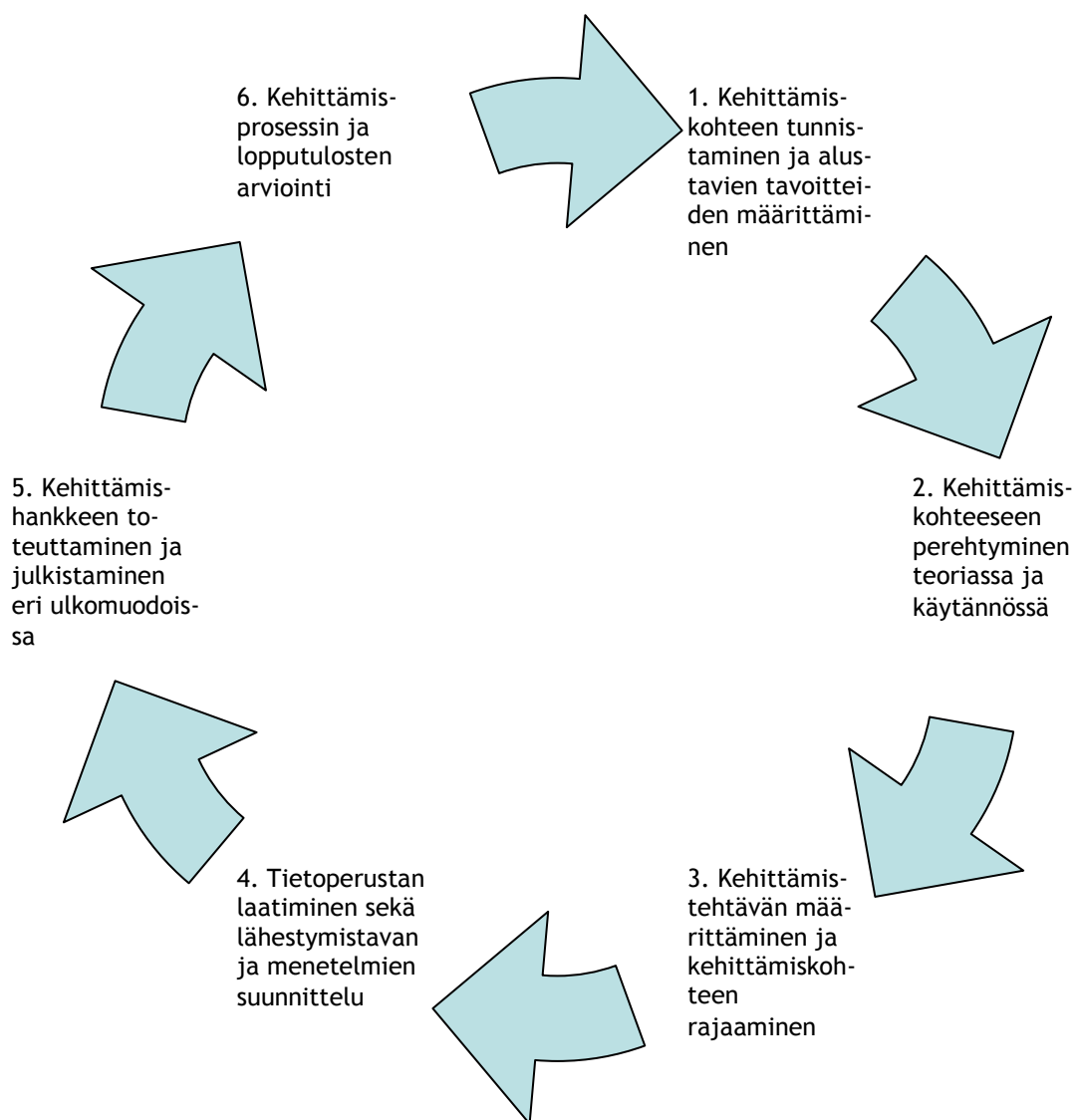
6.2 Kehittämistyön prosessi

Kehittämistyö alkaa ideoinnista, joka voi sisältää useita ideointivaiheita. Tämän jälkeen päästään ratkaisuun, sen toteutukseen ja lopulta arviointiin. Toiminnallisuus, parannusten hakeaminen sekä ideoiden ja ratkaisujen toteutettavuuden varmistaminen tutkimuksen keinoin ovat tutkimuksellisen kehittämistyön tunnuspiirteitä. Toisin kuin tieteellisessä tutkimuksessa, kehittämistyötä ohjaavat tavoitteet nousevat käytännöstä, ja niihin haetaan tukea teoriasta.

(Ojasalo ym. 2009, 20.) Teoria ja käytäntö käyvät ikään kuin vuoropuhelua, jolloin tarvitaan toisaalta kykyä hyödyntää teorian tietoa ja tietoperustaa käytäntöön. Toisaalta tärkeää on myös kehittämistyössä saavutettujen tulosten sekä dokumentoidun tiedon yhdistäminen teoriatietoon eli kehittämistyön tietoperustan osoittaminen. (Ojasalo ym. 2009, 21-22.)

Kehittämistyö voidaan esittää yksinkertaisena kolmivaiheisena muutostyön prosessina, jossa suunnittelu ja suunnitelman mukaisen etenemisen hallinta korostuvat. Ensimmäisessä eli suunnitteluvaiheessa selvitetään kehittämishaasteet ja asetetaan niitä koskevat tavoitteet sekä laaditaan suunnitelma tavoitteisiin pääsemiseksi. Toisessa eli toteutusvaiheessa toteutetaan suunnitelma. Kolmanneksi arvioidaan muutostyön onnistuneisuutta. Arviointi antaa pohjaa tulevalle, uudelle kehittämistyölle. (Ojasalo ym. 2009, 23.) Opinnäytetyössäni nämä kolme vaihetta ovat selkeästi näkyvissä.

Tutkimuksellisen kehittämistyön eteneminen voidaan Ojasalon ym. mukaan esittää kehämäisenä prosessimallina (Kuva 1). Useimmiten prosessi ei etene käytännössä mallin vaiheiden mukaisesti ja selkeästi. (Ojasalo 2009, 23.)

Kuva 1: Tutkimuksellisen kehittämistyön prosessi (Ojasalo ym. 2009, 24).

Seuraavissa luvuissa 7 - 8 olen jakanut kehittämistyön prosessin kolmivaiheisen muutostyön prosessin mukaan suunnitelma-, toteutus- ja arviointivaiheisiin. Tutkimuksellisen kehittämistyön kuusi vaihetta kulkevat näiden kolmen vaiheen sisällä loogisesti edeten.

7 Kehittämistyön suunnittelu ja toteutus

Ensimmäinen prosessin kuudesta vaiheesta on **kehittämiskohteen tunnistaminen ja alustavien tavoitteiden määrittäminen**. Tavoitteita kehittämistyössä voi olla monenlaisia, kuten uusi liiketoimintamalli tai prosessien kehittäminen ja laajentaminen. (Ojasalo ym. 2009, 24.) Opinnäytetyöni aiheen valitsin jo joulukuussa 2012 koulun hankeinfossa esitellyistä aiheista.

Kehittämiskohde ja tarve oli toisin sanoen jo päiväkodissa tunnustettu, jolloin minun tehtäväni oli toteuttaa kehittämistyön projekti päiväkodin kehittämistarpeista käsin.

Toisessa vaiheessa **perehdytään kehittämiskohteeseen sekä teoriassa että käytännössä.** Tämä sisältää kehittämiskohteeseen liittyvää tiedonhakua. (Ojasalo ym. 2009, 25.) Valitsin opinnäytetyöaiheeni jo vuoden 2012 lopussa. Muiden opintojen vietyä suurimman osan ajastani otin vasta toukokuussa 2013 yhteyttä päiväkodille ja sovimme tapaamisen. Tapaamisessa vaihdoimme työntekijän kanssa alustavia ajatuksia kehittämistyöstä ja sen tarpeista. Koska ryhmän lapsista osa oli vaihtumassa sekä kesäloma juuri alkamassa, sovimme palaavamme asiaan elokuussa.

Etsin tietoa kuvien käyttämisestä päiväkodeissa sekä muissa yhteyksissä, luin aiheesta tehtyjä kirjoja, opinnäytetöitä sekä raportteja erilaisista kehittämistöistä. Tietoa hankkiessani etsin aktiivisesti myös tutkimustietoa kuvien käytöstä. Näkemykseni mukaan kuvien käyttöä tavallisissa päiväkodin lapsiryhmissä ei ole paljon tutkittu ja tieto on hyvin hajallaan. Tutkimukset kohdistuvat usein vammaisten lasten tai integroiduissa ryhmissä olevien lasten tai työntekijöiden kuvien käyttöön. Matkan varrella tarkastelin myös muissa päiväkotiryhmissä esillä olevia kuvia ja kuvamaailmaa. Teorian tarkastelun ja tiedon hankinnan pohjalta visuaalisen ja kuvallisen ympäristön merkitys sekä lapsille suunnattujen kuvien luonne nousivat tärkeiksi tarkasteltaviksi ja selvitettäväiksi teemoiksi.

Päiväkodilla kuvallista materiaalia oli päiväkodin johtajan sekä kiertävän erityislastentarhanopettajan mukaan jo runsaasti. Päiväkodin johtaja nostikin ennen varsinaisen kehittämistyön toteutusta esille uuden näkökulman ja haasteen, johon olisi tärkeää kiinnittää huomiota kehittämistyössä - työmenetelmän juurruttamisen. Tähän aiheeseen perehdyin myös teorian valossa ja siitä on muodostunut opinnäytetyön edetessä yksi tärkeä tavoite. Tämän kehittämistyön kannalta merkittäviä ovat olleet ne tekijät, jotka oleellisesti vaikuttavat juurtumiseen, sekä edistäen että estäen sitä.

Esitin opinnäytetyösuunnitelmani hyväksytysti syyskuun alkupuolella. Opinnäytetyösuunnitelman hyväksynnän jälkeen hain tutkimuslupaa opinnäytetyölle Vantaan varhaiskasvatuspalveluista. Luvan saaminen kesti odotettua kauemmin, mutta heti luvan saatua lähdin valmistelemaan kehittämistyön toteutusta. Toteutus sisälsi alkuvaiheessa kehittämistyöstä tiedottamisen ja lupakyselyn huoltajille (Liite 1) sekä alkukartoitushaastattelun. Otin yhteyttä puhelimitse työntekijään päiväkodilla ja sovimme haastattelupäivän sekä valokuvauspäivän, jolloin kävin päiväkodilla valokuvaamassa ryhmän kuvallista ympäristöä. (Valokuvaamisesta enemmän luvussa 7.1) Valokuvaus tapahtui ennen haastattelua, jolloin sain mahdollisuuden ensin itse pohtia kuvallisesta ympäristöstä mahdollisesti esiin nousevia kysymyksiä ja sekä myöhemmin esittää niitä haastattelussa.

Alla oleva taulukko 1 esittää opinnäytetyön ja kehittämistyön eri vaiheita sekä niiden toteutumisaikajankohdat.

Päävaihe	Välivaiheet	Ajankohta
Suunnittelu	Aiheen valinta	Joulukuu 2012
	Opinnäytetyösuunnitelma	Syyskuun alku 2013
Toteutus	Tiedote ja lupakysely huoltajille	18.9.2013 (vko 37)
	Kuvallisen ympäristön valokuvaaminen	20.9.2013 (vko 38)
	Alkukartoitushaastattelu	26.9.2013 (vko 39)
	Kuvien laatiminen	30.9. - 18.10.2013 (vkot 40 - 42)
	Havainnointilomakkeiden käyttöönotto	7.10.2013 (vko 41)
Arviointi	Arviointikeskustelu	6.11.2013 (vko 45)
	Mielipiteiden kysyminen lapsilta	18.11.2013 (vko 47)

Taulukko 1. Kehittämistyön vaiheet ja aikataulu

Lähetin ohjaajalleni sähköpostilla lupalapun lasten vanhemmille lähetettäväksi. Kyselyyn huoltajien oli mahdollista vastata sekä sähköpostitse suoraan päiväkodille tai tulostamalla ja palauttamalla lupalapun alaosan päiväkodille. Lupakyselyyn annoin vastausaikaa noin viikon verran. Vanhemmat vastasivat kyselyyn muutamaa lukuun ottamatta vastausajan puitteissa. Kaikki lapset saivat luvan osallistumiselle.

Prosessin kolmas ja neljäs vaihe menevät kehittämistyössäni osin päällekkäin. Kolmantena prosessin vaiheena on **kehittämistehtävän määrittäminen ja kehittämiskohteen rajaaminen**, jotka tehdään kehittämistyön kohteena olevasta toimintaympäristöstä saadun taustatiedon sekä tutkimustiedon avulla. (Ojasalo ym. 2009, 25.) Voidaan puhua myös kehittämismenetelmistä eli tutkimusmetodeista, joilla selvitetään kehittämisen tarve (tarveanalyysi) sekä arvioidaan tavoitteiden saavuttamista. Tiedonlähteinä voivat olla haastattelut asian kanssa tekemisissä oleville henkilöille. Näin voidaan priorisoida kehittämistarpeita ja tämän pohjalta edelleen laatia tarkempi toimintasuunnitelma. (Toikko & Rantanen 2009, 18, 73.) Taustatiedon saami-

seksi tein alkukartoituksen haastattelemalla päiväkotiryhmän kolmea työntekijää sekä otin kuvia heidän toimintaympäristöstään eli käytössä olevista tiloista.

Neljäntenä kehittämistyön prosessin vaiheena on **tietoperustan laatiminen sekä lähestymistavan ja menetelmien suunnittelu**. (Ojasalo ym. 2009, 24-25). Pääosin jo prosessin toisessa vaiheessa kirjoitetun teoratiedon olen koonnut opinnäytetyön teoreettiseksi viitekehyyksi, joka toimii kehittämistyön tukena. Kuten on jo aikaisemmin mainittu, teoreettinen tieto yhdistetään käytäntöön ja siihen nojautuen voin perustella kehittämisprosessin aikana tehtyjä ratkaisuja. Teoratietoa on mahdollisuus täsmentää ja muuttaa kehittämistyön edetessä ja todellisen kehittämistarpeen seljetessä. Lähestymistapa on kokonaisvaltaisesti kehittämisen tavoitteeseen liittyvä asia (Ojasalo ym. 2009, 36). Opinnäytetyössäni kehittämistyön lähestymistapa oli hyvin konkreettisella tasolla. Tavoitteena oli käytännöstä nousevan ongelman ratkaisu ja tarkoituksena oli luoda konkreettisia työvälineitä, kuvia, päiväkodin arkeen. Toisaalta tavoitteena oli saada myös pysyvä työväline työntekijöiden käyttöön.

Kolmannen vaiheen kehittämistarpeen selvittäminen sekä neljännen vaiheen menetelmien valinta tarkoittavat tämän kehittämistyön yhteydessä käytännössä samaa asiaa. Jo valitessani aiheen ja selvitettyäni tutkimuskohteen tein suunnitelman menetelmien valinnasta.

Seuraavaksi olen kuvannut kehittämistyöni toteutuksen vaiheita alkaen kuvallisen ympäristön valokuvaamisesta. Tämän jälkeen olen avannut alkukartoitushaastattelusta nousseita kehittämistarpeita sekä työntekijöiden kanssa yhdessä tehtyjä linjauksia, joihin perustuen kolmantena kuvailtu kuvien laatiminen on toteutunut.

7.1 Kuvallisen ympäristön valokuvaaminen

Alkukartoituksen tueksi dokumentoin toimintaympäristöä valokuvaamalla sitä ennen haastattelua. Valokuvien avulla minun oli helpompi pitää mielessä ryhmätilat, niiden koko, seinäpinnat, ovet ja niin edelleen. Myöhemmin kuvia luodessa näin ryhmätilat valokuvista, vaikka en itse ollutkaan paikalla. Valokuvat pelkästään eivät kuitenkaan kertoneet sitä, miten ryhmässä kuvia käytetään ja mitkä ovat esillä olevien kuvien tarkoitus. Haastattelu antoi tähän tarvittavan tiedon. Valokuvat toimivat myös niin sanottuina ennen ja jälkeen - kuvina, kun valokuvasin ympäristöä myös kehittämistyön päättyessä. Tällöin toimintaympäristössä tapahtunut muutos konkretisoituu.

Valokuvasin ja tarkastelin päiväkodin tiloja ja kuvallista ympäristöä noin tunnin ajan. Lapsista moni oli juuri sinä päivänä pois hoidosta, mikä helpotti kuvaamista. Tarkoituksena oli kuvata vain ympäristöä, ei lapsia. Ryhmän työntekijät antoivat minulle jo tässä vaiheessa hieman tietoa kuvien käytöstään ja niistä syistä, miksi kuvallinen ympäristö oli sellainen kuin oli. Koin

yllätyksenä sen, että ryhmässä oli kuvia esillä silmiinpistävän vähän. Syyksi tähän työntekijät kertoivat yhteisen ajan puuttumisen yllättävien sairaslomien vuoksi alkusyksyn aikana. Kesäloman ajaksi seiniltä oli pitänyt ottaa kaikki kuvat pois ja työntekijät eivät olleet ehtineet rakentaa kuvallista ympäristöä uudelleen. Kulunut viikko oli ollut ensimmäisiä viikkoja, jolloin kaikki kolme työntekijää olivat olleet yhtä aikaa töissä.

Lapsiryhmän tilat koostuivat ryhmätilasta, lepotilasta, pesutiloista, toisen ryhmän kanssa jaetusta eteisestä, jossa oli lasten vaatelokerot sekä pienemmästä eteisestä, jossa olivat muun muassa kengät ja kuivauskaapit. Ryhmätilan ainoalla ehjällä seinällä oli iso ilmoitustaulu, joka oli yhtä muovitaskua lukuun ottamatta tyhjä. Muovitaskussa oli lasten nimiä, jotka oli tarkoitettu ilmoitustaulun yläpuolella olevaan apulaisia osoittavaan kuvaan kiinnitettäväksi. Apulais-kuvan vieressä oli värikäs, erivärisistä papereista askarreltu kuva, joka esitti ruokailuvälineiden oikeaoppista asettelua ja lautasmallia.

Ryhmätilassa oli myös kirjahylly, johon oli kiinnitetty yksi ainoa kuva, joka esitti pelejä. Lisäksi yhden laatikon kyljessä oli kuvaus laatikon sisällöstä. Yhtä ryhmätilan seinää peittivät kaapit, laatikot ja tiskiallas. Työntekijä kertoi, että niihin kaappeihin, jotka on tarkoitettu vain aikuisille, ei laiteta kuvia. Tämä onkin hyvin ymmärrettävää, sillä lapsilla ei ole tarvetta mennä edes näille kaapeille. Muutamassa vetolaatikossa oli nimien kera kuvat saksista, papereista sekä muista askarteluvälineistä. Eteiseen johtavaan oveen oli kiinnitetty lasten värikäitä taideteoksia.

Lepotila oli jaettu hyllyn ja sohvan avulla kahteen osaan. Toiselle puolelle jäivät sängyt ja sininen matto ja toiselle kotileikitila ja punainen matto sekä lepotuoli. Punaisen maton puolella lapsille oli myös penkit, joille he istuutuvat ryhmätuokioiden ajaksi. Vastapäätä penkkejä oli seinällä hyllyn ja lepotuolin välissä ilmoitustaulu, johon oli kiinnitetty kuluva kuukautta esittävä kuva sekä viikonpäivä-kuvat. Samassa yhteydessä olivat myös hahmo, josta lapsi sai valita vallitsevan säätilan siirtämällä helmeä oikean kuvan kohdalle sekä pahvinen kellotaulu. Viereisessä hyllyssä oli muovinen ämpäri leikkikuville, joista lapset saavat aikuisen johdolla valita sen, mitä he haluavat leikkiä. Kuvat eivät kuitenkaan olleet lapsille jatkuvasti näkyvillä. Ilmoitustaulu jatkui myös kotileikkinurkkauksen puolelle, mutta tämä puoli oli aivan tyhjä.

Toisella seinällä oli rivi korkeita kaappeja. Kaapin oviin oli kiinnitetty lasten korkeudelle lasten omat eläinkuvat, joissa toisella puolella on eläimen nimeä vastaava viittoma. Nämä omat merkit eivät kuitenkaan näkyneet missään muualla ympäristössä. Kaappien vieressä olevassa ovesa oli iso juliste, jossa oli eläinten kuvia ja numeroita. Mitään muita julisteita tai tauluja ei ryhmätiloissa ollut.

Eteisessä joidenkin lasten lokerikkojen päällä oli lasten tekemiä taideteoksia. Keskeisellä paikalla eteisen ovesta oli alusta vaatekuvia ja muovitasku niiden säilyttämistä varten. Eteisessä oli myös lipasto, jossa oli paljon pieniä lokeroita ja lokeroissa pienikokoisilla kirjaimilla lasten nimet. Pienemmässä eteisessä ei ollut kuvia, tilaa niille, esimerkiksi kenkien kuvalle kenkähyllyn viereen kyllä olisi ollut. Pesutilassa oli vain yksi ainoa, käsien pesua esittävä kuva.

7.2 Alkukartoitushaastattelu

Haastattelumenetelmänä käytin ryhmämuotoista teemahaastattelua. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa keskustellaan ennalta määritellyistä teemoista. Haastattelun pohjana toimii haastattelurunko (Liite 2). Yleisesti teemahaastattelussa kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta haastattelija voi vapaasti vaihdella niiden muotoa ja järjestystä. Haastateltavat saavat omin sanoin vastata kysymyksiin. Kysymykset eivät ole kovin yksityiskohtaisia, vaan tietyt keskeiset teemat vievät haastattelua eteenpäin. Haastattelun tuomat merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa haastattelijan ja haastateltavan välillä. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47-48.)

Teemahaastattelun kysymykset lähetin työntekijöille etukäteen kolme päivää ennen haastattelua, jotta heillä oli mahdollisuus tutustua niihin ja saada kokonaiskuva siitä, mitä asioita haluan tietää ja käsitellä. Lähettämällä kysymykset jo etukäteen mietittäväksi säästettiin myös aikaa itse haastattelutilanteessa, johon varattu aika oli rajallinen. Haastattelussa päiväkotiryhmän työntekijät antoivat tietoa kuvien käytöstään haastatteluhetkellä sekä niistä kehittämistarpeista ja mahdollisuuksista, joita he siinä näkevät. Ojasalon ym. (2009, 25) mukaan suunnitteluvaiheessa on lisäksi tärkeää selvittää työyhteisön odotuksia kehittämistyölle, joten kysyin haastattelun lopuksi myös työntekijöiden odotuksia ja keskustelin niiden realiteetista ja toteutettavuudesta tämän opinnäytetyön puitteissa.

Haastattelu alkoi sovittuna ajankohtana ja kaikki kolme työntekijää olivat paikalla. Haastattelu kesti 75 minuuttia. Työntekijät olivat edellisenä päivänä yhdessä keskustelleet kysymyksistä sekä kehittämistarpeista ja kirjoittaneet esiin nousseita asioita muistiin. Tämä etukäteistyö helpotti ja sujuvoitti keskustelun kulkua, sillä työntekijöille oli jo ennen haastattelua muodostunut yhteinen näkemys kuvien käytön tarpeellisuudesta ja kehittämisohdotuksista. Nauhoitin haastattelun digitaalisella sanelimella. Näin minun ei tarvinnut tehdä muistiinpanoja haastattelun aikana ja pystyin keskittymään kokonaan keskusteluun ja sen ohjaamiseen.

Haastattelu oli hyvin keskustelunomainen ja se eteni pääsääntöisesti haastattelurungon mukaisesti. Joitakin vastauksia vasta tuleviin kysymyksiin esitettiin jo muiden kysymysten yhtey-

dessä, joten kyseiset kysymykset käytiin läpi niiltä osin, kuin tarve vaati. Olin itse myös aktiivisesti mukana keskustelussa esittäen omia mielipiteitani ja ideoitani työntekijöille.

7.2.1 Kuvien käyttö ja sen kehittämistarpeet ryhmässä

Haastattelussa kävi ilmi, että lapsiryhmän 23 lapsesta viidellä joko toinen tai kumpikaan vanhemmista ei puhu äidinkielenään suomea. Lisäksi ryhmässä on lapsia, joiden kielestä puuttuu äänneitä ja muutama lapsi saa myös puheterapiaa. Tänä syksynä ryhmään on tullut useita uusia lapsia ja ryhmän lapset ovat keskimäärin nuorempia kuin edellisenä vuonna. Erityisesti nämä tekijät lisäävät kuvien käytön tarvetta ryhmässä.

Ryhmän kuvallista ympäristöä ja kuvien käyttöä työntekijät kuvasivat itse niukaksi johtuen juuri yhteisen ajan puutteesta kuluneen syksyn aikana. Kuvat, joita ympäristössä oli, oli hankittu Papunetistä (viikonpäivät, lasten eläinkuvat, leikkikuvat, vaatekuvat), vanhasta kalenterista (vaihtuva kuukausikuva) ja osa oli tehty itse (lautas- ja apulaiskuva) tai vuosien mittaan vain kulkeutunut ryhmään jostain (numerojuliste).

Työntekijöiden mukaan viikonpäiväkuvat ovat ainoat kuvat, jotka ovat käytössä strukturoinnissa tällä hetkellä. He kuitenkin kertoivat, että heillä edellisenä vuonna oli ollut käytössä päiväjärjestyskuvat, mutta ne olivat nyt hukassa kesän jäljiltä. Päiväjärjestyskuvien käytölle nousi selkeä tarve ryhmässä. Ideana oli, että selkeä lineaarinen päiväjärjestys laitettaisiin samalle seinälle viikonpäiväkuvien kanssa ja vaihtuvia toimintoja varten päiväjärjestykseen laitettaisiin muovitasku, johon vaihtuvat kuvat (askartelu, jumppa, lauluhetki, pienryhmä, tms.) laitetaan. Kuvitetulle viikko-ohjelmalle ei löytynyt tällä hetkellä tarvetta, sillä ryhmässä ei ollut päätetty tiettyjä toimintoja aina viikon tietyille päiville. Kuvitettua viikkokalenteria vanhempia varten työntekijät eivät myöskään kokeneet tarpeelliseksi. He olivat kaikki sitä mieltä, että tiedottaminen vanhempien kanssa toimii todella hyvin joko suullisesti tai kirjallisesti laittamalla laput lasten lokeroihin.

Lasten omat eläinkuvat olivat käytössä ainoastaan ryhmän seinällä. Lapset olivat kokeneet omat eläimensä tärkeiksi, joten niiden tulisi näkyä muuallakin. Ehdotin työntekijöille, että esimerkiksi eteisen pieniin lokeroihin ja ehkä myös vaatelokeroihin olisi hyvä laittaa eläinkuvat omia paikkoja osoittamaan. Työntekijät pitivät ideaa hyvänä ja ehdottivat eläinkuvien käyttöä myös tilanteessa, jossa lapsi tulee aamulla päiväkotiin. Lapsi siirtäisi oman nimensä seinällä olevasta kotitalosta päiväkodin taloon oman eläinmerkkinsä viereen. Näin lapset oppisivat samalla hahmottamaan oman nimensä ja sekä työntekijät että lapset näkisivät taulua katsomalla kuka on tänään paikalla tai poissa. Idea oli hyvä toteutettavaksi.

Työntekijöiden mukaan lapset usein sekoittavat oman ja vierekkäisen ryhmän kenkäpaikat, jotka sijaitsevat samassa eteisessä vastakkaisilla puolilla. Samoin sekoitetaan kuivauskaapit. Näihin paikkoihin tulisi laittaa oman ryhmän nimeä kuvaava tunnuskuva. Myös kenkä- ja kumisaapas-kuville niiden paikkoja osoittamaan nousi tarve. Näistä olisi todennäköisesti myös vanhemmille hyötyä.

Toiminnanohjauksessa kuvat olivat käytössä lähinnä pukemistilanteissa eteisessä, jossa kuvat toimivat myös vuorovaikutuksen tukena. Tällöin työntekijä on laittanut pukemisjärjestyksessä taululle niiden vaatteiden kuvat, joita on tarkoitus pukea päälle. Pukemiskuvat olivat ryhmässä siis toimivalla tavalla käytössä ja työntekijät kokivat siitä olevan paljon hyötyä. Kuvien käytön kehittämistarpeiksi toiminnanohjauksessa nousivat käsienspesukuvat pesutilaan, WC:n vetämiskuva WC-kopin oven sisäpuolelle, sekä vaiheistuskuvat esimerkiksi askartelutilanteisiin. Haastattelun jälkeen tuli esille myös tarve ensin ja sitten - kuville, sillä keskittyminen käsillä olevaan asiaan tai tilanteiden, kuten syömisen loppuun saattaminen tuottaa joillekin ryhmän lapsille vaikeuksia.

Työntekijät kertoivat, että tunnekuvista on ollut aikaisempina vuosina apua muun muassa riita- ja kiusaamistilanteiden selvittämisessä ja tunteiden sanottamisessa. Tunnekuvat olivat kuitenkin hävinneet ja työntekijät halusivat sellaiset uudestaan käyttöönsä. Omana ideana esitin eräessä toisessa päiväkodissa näkemäni tunneympyrän, jossa erilaisia tunteita esittävät kuvat oli laitettu ympyrän reunoille ja keskellä oli pyöritettävä nuoli. Tällaisen ison tunneympyrän voisi laittaa jonnekin pysyvästi esille. Työntekijät olivat kiinnostuneita ajatuksesta ja heiltä heräsi myös ajatus yhteisestä askartelutehtävästä, jossa jokainen lapsi tekisi oman tunneympyränsä esimerkiksi kertakäyttölautaselle.

Tarve ryhmäkohtaisille, lasten kanssa yhdessä sovituille säännöille ja sääntökuville nousi haastattelusta. Yhteisistä säännöistä ei lasten kanssa kuitenkaan ollut vielä ryhmässä keskusteltu, joten sääntökuvien laatiminen kehittämistyön yhteydessä oli kiinni siitä, käydäänkö keskustelua sen aikana. Kehittämisehdotuksena työntekijät ehdottivat, että sääntökuvat tulisivat siihen paikkaan, jossa sen noudattaminen on tarpeen. Esimerkiksi ”jonota rauhassa” -kuva tulisi pesutilojen oveen, jonka edessä jonotuspaikka on. ”Odota vuoroasi” -kuvan paikka olisi ryhmätilassa, jossa lasten täytyy odottaa vuoroa esimerkiksi ruoan hakemiseen.

Kommunikoinnin apuna kuvia ei ollut kuluneena syksynä käytetty, vaikka sille joidenkin lasten kanssa olisi ollut selkeästi tarvetta. Haasteelliseksi työntekijät kokivat kuvien nopean saatavuuden tilanteissa, joissa lapsella on paljon asiaa, mutta työntekijä ei ymmärrä, mitä lapsi tarkoittaa. Keskustelunaiheet saattavat työntekijöiden mukaan vaihdella kovasti ja mukana pitäisi jatkuvasti olla suuri määrä kuvia, jotta kommunikointi toimisi tarpeenmukaisesti. Mukana kaulassa kulkevat kuvaniput työntekijät kokivat epäkäytännöllisiksi, koska ne kumartues-

sa koskettavat ikävästi lapsen päätä, eikä niihin heidän mielestään välttämättä saa laitettua kattavasti kaikkia erilaisissa tilanteissa tarvittavia kuvia.

Leikissä ja ohjatuissa tuokioissa kuvia oli käytössä ainoastaan leikinvalinnassa. Kuvitettuja loruja ja lauluja oli käytetty hyvin vähän, koska niitä ei ollut saatavilla. Kehittämistarpeita kuvien käytölle näissä tilanteissa nousi useita, joista tärkeimmäksi nousi leikinvalintataulun, josta työntekijät käyttivät nimeä leikkikartta, kehittäminen. Haastattelutilanteessa ideoimme yhdessä, millainen leikkikartta olisi hyvä tässä ryhmässä ja päätimme sen toteuttamisen ensimmäiseksi kehittämiskohteeksi. Koska ryhmässä oli suhteellisen paljon kolmevuotiaita, taulun selkeys ja yksinkertaisuus nousivat sen tärkeiksi kriteereiksi.

Tarvetta ilmeni myös kuvitetuille loruille ja lauluille. Ryhmässä oli käytössä lorukortteja, jotka olivat lorun aiheen muotoon leikattuja. Esimerkiksi kala-loru on kalanmuotoisella kortilla. Nämä kortit työntekijät kokivat olevan hyviä etenkin pienemmille lapsille. Lauluista työntekijät ehdottivat, että ne eivät olisi sanasta sanaan kuvitettuja, vaan ennemminkin yhtä laulua kohden olisi yksi A4-kokoinen kuva, jossa olisi laulun oleellinen sisältö kuvin. Toisaalta myös enemmän sanoja sisältävien kuvitettujen laulujen tarve nousi esille. Työntekijät pitivät sellaisia tärkeinä erityisesti ryhmän isommille lapsille, jotka tarvitsevat kielellistä tukea.

Haastattelussa nousi ideana kuvien käyttö lähiympäristöön tutustumisessa. Työntekijällä oli kokemusta seikkailureitin tekemisestä. Siinä lasten kanssa yhdessä oli otettu päiväkodin lähiympäristöstä, kuten teistä ja risteysalueista valokuvia eri suuntiin. Lapset katsovat kuvista, mihin suuntaan tulee seuraavaksi mennä. Tällä hetkellä säästösyistä tällaiseen ei välttämättä ole resursseja. Toiselta työntekijältä nousi idea valokuvasuunnistuksesta, jota ei tähän kehittämistyön toteutukseen kuitenkaan sisällytetty.

7.2.2 Suhtautuminen kuvien käyttöön ja lasten osallistamiseen

Kehittämistyössä työntekijöiden oma asenne ja suhtautuminen ovat kehittämistyöhön sitoutumisen kannalta tärkeitä. Pääasiassa työntekijöiden kokemukset ja suhtautuminen kuvien käyttöön olivat myönteisiä. Kaikki kokivat kuvien käytön hyödylliseksi monien lasten kohdalla, mutta korostivat sitä, ettei kuvien käytön tulisi olla itseistarkoitus eli niitä ei tulisi käyttää vain siksi koska niin suositellaan. Työntekijöiden näkemyksistä nousi esille, että käytön täytyy olla tarpeenmukaista ja itselle luontevaa eikä siitä saisi muodostua työntekijälle rasitetta. Tarpeenmukaisuus kävi ilmi esimerkiksi keskusteltaessa vanhemmille osoitetusta viikkokalenterista. Työntekijät pitivät tärkeinä, että kuvat ovat toimivia ja niiden käyttö helppoa ja kivaa.

Työntekijät kokivat, että kuvien käyttö tulee luontevaksi niitä käyttämällä. Erilaiset kuvat täytyy vain ottaa rohkeasti päivittäiseen käyttöön. Haastatteluhetkellä käytössä olevia kuvia oli työntekijöiden mielestä helppo käyttää ja he näkivät niistä olevan hyötyä arjen tilanteissa. Kuvien käyttöön motivoi myös lasten kiinnostus ja innokkuus kuvia kohtaan. Myös lapselle kuvien käyttö tulisi tehdä tarpeeksi helpoksi ja järkeväksi. Työntekijät huomauttivat, että hyvien kuvien huono saatavuus tekee kuvien käytön vaikeaksi. Tällöin on tingittävä kuvien ulkoasun yhteneväisyydestä ja esteettisyydestä ja ottaa käyttöön sellaisia kuvia, joita on saatavilla. Kuvan selkeyttä ja ymmärrettävyyttä työntekijät pitivät kuitenkin tärkeinä.

Lapset olivat osallistuneet kuvien käyttöön katselemalla omia eläinkuvia ja kertaillemalla sitä vastaavaa viittomaa. Lapset olivat kokeneet työntekijöiden mukaan myös tärkeäksi näyttää eläinkuviaan ja viittomaa, sekä eteisen vaatekuvia vanhemmilleen. Näiden lisäksi lapset olivat valinneet leikkikorteista itselleen leikin ja luoneet omilla tuotoksillaan ryhmän kuvallista ympäristöä. Kattauskuvasta apulaisina olevat lapset olivat katsoneet, miten ruokailuvälineet asetetaan. Lapset olivat myös saaneet vuorollaan siirtää eilen-, tänään- ja huomenna- nuolia osoittamaan oikeaa viikonpäivää sekä säähahmossa helmeä osoittamaan päivän säätä.

Tämän hetkiseen tarpeeseen lasten osallistuminen oli työntekijöiden mielestä ollut riittävää, tosin työntekijät kaipasivat lisää toimivia työvälineitä kommunikointiin muutaman lapsen kanssa. Heidän mielestään oli tärkeää, että lapsi tulee ymmärretyksi, siksi he haluavat nähdä vaivaa kommunikoinnin onnistumiseksi. Haastattelussa nousi esille myös ideoita siitä, miten lapsia voisi osallistaa kehitettävissä kuvien käyttötilanteissa.

Kuvien luomiseen lapsia ei työntekijöiden mielestä ollut tarpeen ottaa mukaan, haastattelussa esille tuli tällaisesta tilanteesta esimerkkinä sääntökuvien luominen, jossa työntekijät pitivät tärkeänä sitä, että kuvat ovat selkeitä ja ymmärrettäviä kaikille lapsille. Lapsen tekemänä sääntökuvan sanoma ei välttämättä välittyisi kaikille lapsille. Työntekijä ehdotti hyvänä ideana sitä, että viskarit (viisivuotiaat) voisivat leikata itse lehdistä kuvia pitämistään asioista ja liimata niitä paperille.

Keskustelimme odotuksista, joita työntekijöillä oli kehittämistyölle. He halusivat kuvien käytön monipuolistuvan ja kehittyvän eri tilanteissa, ja toivoivat saavansa vinkkejä kuvien käyttöön sekä halusivat kuvien käytön tuottavan enemmän iloa ja helpotusta käytännön tilanteisiin esimerkiksi leikkikartan avulla. Työntekijät olivat myös valmiita oman toiminnan reflektointiin havainnointilomaketta täyttämällä kehittämistyön aikana. Työntekijät kokivat olevansa sitoutuneita kehittämistyöhön ja painottivat, että kuvien käytön juurtumista voi edistää työtä tekemällä eli kuvia aktiivisesti käyttämällä. He olivat yhtä mieltä siitä, että hyvä ja toimiva työmenetelmä juurtuu. Tarpeen kuvien käytölle tulee lähteä ehdottomasti ryhmän sisältä.

Työntekijät toivoivat saavansa tuotokset heti niiden valmistuttua käyttöönsä. Selkeää rajausta tai kuvien laatimisjärjestystä emme haastattelutilanteessa tehneet, mutta sovimme, että aloitan kuvien laatimisen leikinvalintataulun tekemisellä. Sain siis vapaat kädet kuvien laatimiseen.

7.3 Kuvien laatiminen

Viidentenä kehittämisprosessin vaiheena on **kehittämishankkeen toteuttaminen ja julkistaminen eri muodoissa**. Kehittämishankkeen julkistaminen tarkoittaa sen tarkkaa kirjaamista ja raportoimista. Kehittämistyötä tulee raportoida koko ajan. Suuremmissa kehittämissankkeissa tämä voi tarkoittaa myös kehittämistyön vaiheiden raportoimista ja julkaisua esimerkiksi organisaation sisäisissä julkaisuissa. (Ojasalo ym. 2009, 24, 46.) Opinnäytetyössä kehittämistyön raportointi on myös jatkuvaa ja se tulisi tehdä tarkasti. Dokumentoinnissa tulee kirjata ylös kaikki mitä, miten, miksi, millä perusteella, kuka ja milloin tehtiin. Raportoinnin yhtenä keinona on tutkimuspäiväkirjan pitäminen. Varsinaisen kehittämistyön kenttävaiheen aikana syntyy kehittämistyöstä aineisto, joka on opinnäytetyön perustana. (Kananen 2012, 48.)

Opinnäytetyöraportissa kuvien laatimisvaihe on tiivistetty. Kuvauksen pohjalla on tutkimuspäiväkirja, johon olen dokumentoinut tarkasti tapahtuneet asiat päivä päivältä. Liian yksityiskohtainen tarkastelu ei kuitenkaan ole mielestäni tarpeen pituudenkaan puolesta. Tiivistetty kuvaus on myös paljon ystävällisempi lukijalleen.

Tässä vaiheessa laadin kuvia ja toteutin kehittämistyötä pääosin kolmen viikon aikana haastattelusta sekä näiden viikkojen aikana työntekijöiltä nousseiden tarpeiden pohjalta. Käytin kuvien laatimisessa Papunetin kuvia, Boardmaker® v.6 -ohjelmistosta saatavia PCS-kuvia sekä joitakin Internetistä otettuja kuvia. Päiväkodin tietokoneen käytöstä tein päiväkodin johtajan kanssa erillisen käyttäjäsitoumuksen. Kehittämistyön toteutusvaihe tapahtui pitkälti kehittämiskohteessa, tosin käytin koulun tulostinta kaiken värillisen materiaalin laatimisessa. Musta-vaikoiset kuvat väritin itse puuväreillä. Laminoin kaikki kuvat, elleivät ne olleet laminoimiseen liian isoja (>A4) tai olleet tarkoitettu pysyvään kiinnittämiseen, jolloin käytin kontaktimuovia.

Haastattelun jälkeen ryhdyin heti toteuttamaan esiin nousseita kehittämistarpeita. Minulla ei ollut heti ensimmäisellä viikolla mahdollisuutta käyttää päiväkodin Boardmaker® -ohjelmaa, koska päiväkodilla ei ollut vielä sen käyttöön tarvittavaa CD-levyä. Aloitin laatimisen niistä kuvista, joihin en ohjelmaa tarvinnut. CD-levy luvattiin toimittaa seuraavalla viikolla.

Ensimmäiseksi tein leikinvalintataulun eli leikkikartan (Kuva 2) sekä sitä varten pieniä eläinkuvia. Jokaisesta leikkipaikasta (6) laadin kaksi värillistä valokuvaa. Jokainen kuvapari sai oman värikoodinsa taustalle. Toinen kuvista sijoitettiin itse leikkipaikkaan ja toinen seinään kiinnitettäväksi A4-kokoiselle arkille. Leikinvalintataulun valmistuttua työntekijä halusi ottaa sen heti käyttöön. Työntekijä kertoi lasten ollen hyvin kiinnostuneita kuvista ja innokkaita nimeämään leikkipaikkoja.

Kuva 2: Leikinvalintataulu ja leikkipaikkakuvat omilla paikoillaan

Samalla viikolla laadin myös käsiensukuvat, eläinkuvat lokerikkoihin (Kuva 3), kaksi erikoista taloa (koti ja päiväkotit) nimilappuineen ja eläinkuvineen. Käsiensukuvasarjan pesutilaan löysin Internetistä. Kuvasarjassa ei ollut lainkaan tekstiä, joten lisäsin siihen haluamani tekstin Officen Word-ohjelmalla. Pienet eläinkuvat sain työntekijältä valmiiksi tulostettuna, mikä helpotti omaa työtäni, kun minun ei tarvinnut itse etsiä oikeita kuvia Papunetistä. Talot sijoitettiin ensin ryhmätilan ja lepotilan väliseen oveen ryhmätilan puolelle, mutta paikka todettiin epäkäytännölliseksi ja talot siirrettiin myöhemmin vaatekuvien alapuolelle eteiseen pesutilan oveen (Kuva 4), joka on pääsääntöisesti aina auki. Työntekijät aikoivat sanoa lasten vanhemmille, että he voivat lasta tuodessaan antaa lapsen siirtää itse nimensä päiväkotitaloon. Laaditut kuvat otettiin heti käyttöön. Työntekijät olivat myös tarkastelleet niitä ensin yhdessä lasten kanssa, ennen kuin kiinnittivät ne omille paikoilleen.

Kuva 3: Lokerikkokuvat

Kuva 4: Talot ja vaatekuvat pesutilan ovesta

Kun olin saanut edellä mainitut kuvat valmiiksi, minulle tuli tarve laatia kuvien käytön havainnointilomake (Liite 3) nopeasti työntekijöiden käytettäväksi. Laadin lomakkeen loppuviiikon aikana ja toisen kuvien laatimisviikon alussa annoin kopioituja lomakkeita työntekijöille täytettäväksi. Kehotin heitä täyttämään lomakkeita niin, ettei siitä muodostu suurta rasietta ja sanoin lomakkeen tarkoitukseksi pääasiassa sen, että työntekijä todella miettisi kuvien

käyttöön ja sen tuomia merkityksiä. Lisäsin lomakkeeseen myöhemmin vielä tilan päivämäärälle, jotta kuvien käyttöä voi myös päivämäärien perusteella seurata.

Toisella kuvien laatimisviikolla vein päiväkotiryhmään kuvitettuja lauluja (Kuva 5). Kopioin erään toisen päiväkodin laulukokoelmasta 10 kuvitettua laulua. Laulut olivat perinteisiä ja tuttuja lastenlauluja, kuten *Piippolan vaari*, *Kolme varista*, *Tuiki tuiki tähtönen* ja *Pienet sammakot*. Lisäksi laadin kahden laulun sanat ja kuvat käyttäen Papunetistä löytynyttä materiaalia, jota muokkasin Word-ohjelmalla suurentaen kuvia ja poistaen muutaman mielestäni tarpeettoman kuvan välistä niin, että yksi laulusäkeistö mahtui yhdelle A4-arkille. Nämä laulut olivat *Intiaanit* (Kopsis kopsis, kopsis kopsis ratsastaa...) sekä *Hämä-hämähäkki*. Muokkasin aikaisemmin harjoittelussani laatimat kortit *Pupuperhe-laulusta* (Tässä isä pupu on, tässä äidin näät...) niin, että ne mahtuivat yhdelle A4-arkille teksteineen. Otin koululla värillisen kopion laulusta. Laulujen säilytystä varten otettiin käyttöön oma kansio. Kaikki laulut otettiin innolla vastaan ja yksi laulamisesta ja musiikista kiinnostunut työntekijä otti ne heti käyttöönsä.

Kuva 5: Kuvitettuja lauluja

Laulujen lisäksi laadin kenkä- ja kumisaapas-kuvat laitettavaksi eteiseen ja pesutilaan. Kuvat otin Internetistä ilmaisilta Clip Art -sivustoilta. Kuvissa oli myös tekstit "[ryhmän nimi]:n kenkät" ja "[ryhmän nimi]:n kumisaappaat" sekä Papunetistä ottamani ryhmän nimeä kuvaava tunnus. Tunnuksia laadin myös eteisessä olevan kuivauskaapin oveen sekä alustoihin, joissa oli

lasten nimillä varustettuja pyykkipoikia. Työntekijä esitteli kenkäkuvat lapsille ja kiinnitti ne omille paikoilleen eteiseen ja pesutilaan.

Tällä viikolla työntekijät olivat kiinnittäneet leikinvalintataulun kuva-alustat nukkumatilan puolelle oveen lasten tasolle. Pienemmät leikkipaikkakuvat oli myös laitettu omille paikoilleen kuuteen eri leikkipaikkaan. Edellisellä viikolla poissa ollut työntekijä antoi myönteistä palautetta kuvista sanoen niiden olevan hyviä ja selkeitä sekä todeten myös niistä olevan varmasti paljon hyötyä.

Pääsin viimein käyttämään Boardmaker® -ohjelmaa. Laadin PCS-kuvista kuvat päivärytmiin, tunnekuvat tunneympyrään (Kuva 6), askartelun vaihekuvat sekä kuvat WC-tilaan pöntön vetämisestä muistuttamiseen. Tein tunnekuville pyöreän sinisen alustan ja sen keskelle punaisen nuolen. Kiinnitin tunneympyrän ryhmätilan ilmoitustaulun alareunaan, jotta lasten on helppo sitä myös itsenäisesti tutkia ja katsella. Lisäksi tein päivärytmiä kuvaaville kuville sinisen alustan, johon kaikki päiväjärjestys-kuvat mahtuvat vierekkäin. Päivärytmikuvat kiinnitin ilmoitustaululle viikonpäiväkuvien alapuolelle. Vaihtuvia kuvia (askartelu, jumppa, metsäretki, lukuhetki jne.) varten kiinnitin ilmoitustaululle pienen muovitaskun.

Kuva 6: Tunneympyrä

Laadin kuvia ensin ja sitten - taulun käyttöä varten sitä mukaa kun uusia tarpeita näille kuville ilmeni. Näitä kuvia olivat muun muassa askartelu, pukeutua, riisuutua, leikkiä ja ruokailu. Mietin myös itse niitä tilanteita, joissa ensin ja sitten -kuvia voisi olla tarpeen käyttää ja laadin myös näitä kuvia. Tein askartelu- tai muita toiminnan vaiheistuskuvia varten tyhjän alustan sekä ensin ja sitten -kuville kaksivärisen alustan (Kuva 7).

Kuva 7: Ensin ja sitten -kuvat sekä askartelun vaihekuvat

Ryhmän työntekijä kertoi tarpeesta paikanmäärekuville (edessä, takana, päällä, alla jne.) sekä kysymyssana-kuville (mitä, miksi, mihin, kuka, milloin jne.). Niinpä laadin näitä kuvia PCS-kuvina (Kuva 8). Kysymyssanoja ilmaisevat kuvat olivat hyvin abstrakteja ja mietin, miten lapset pystyvät ne hahmottamaan. Ilmaisin ajatukseni myös työntekijälle, joka oli samaa mieltä, mutta sanoi myös, että vaikea niitä (sanoja) on muulla tavoin kuvin ilmaista. Paikanmäärekuvat laadin joko laatikon ja nallen tai tuolin ja nallen kuvia käyttäen. Yhden kuvan jouduin piirtämään itse toista paikanmäärekuvaa apuna käyttäen.

Kuva 8: Kysymyssana- ja paikanmäärekuvat

Koin tärkeäksi esittäytyä kaikille lapsille yhtä aikaa ja tämä tapahtui vasta torstaina 10.10.2013 minun jo laadittua suurimman osan tarvittavista kuvista ryhmälle. Tahti kuvien laatimisessa oli ollut hyvin tiivis ja kunnollinen esittely oli jäänyt vain tekemättä. Olin toki jutellut joidenkin lasten kanssa siitä, kuka olin ja mitä milloinkin tein. Esittelin siis itseni ja kerroin tekeväni opiskeluun liittyvää työtä heidän ryhmässään ja tämän koulutyön aihe on kuvien käytön kehittäminen. Kun kysyin, olivatko he huomanneet erilaisiin paikkoihin tulleita uusia kuvia, moni nyökkäili ja sanoi "joo". Samalla esittelin heille juuri seinälle kiinnittämäni päiväjärjestyksen ja kerroin heille ympyrästä, joka oli kiinnitetty viereisen tilan seinälle. Lap-

set olivat heti hyvin kiinnostuneita tunneympyrästä ja esittivät kysymyksiä, kuten "mikä ympyrä" ja "missä se on". Kerroin heille, että kun heillä on tämä ympyrän tutkimiseen tilaisuus (mikä ei ollut juuri sillä hetkellä), he voivat itse katsoa ja tutkia tunneympyrän kuvia.

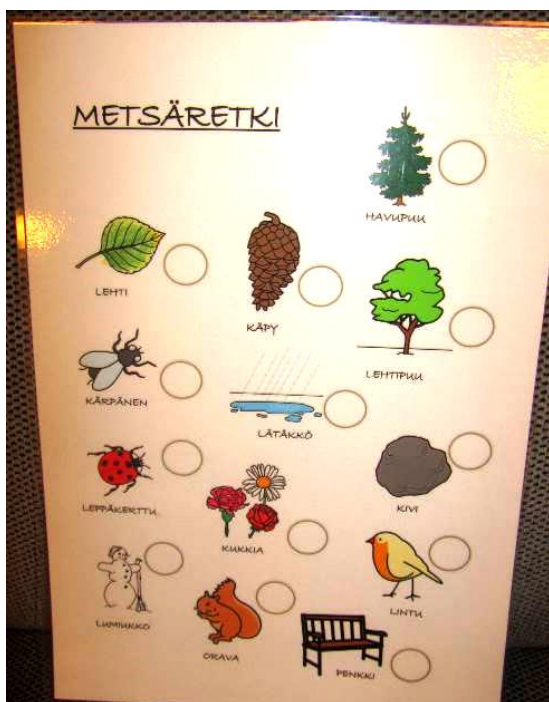
Sain perjantaina 11.10.2013 Helsingissä olleilta Varhaiskasvatusmessuilta uusia ja mielestäni hyviä ideoita kuvien käyttöön. Yksi näistä oli kuvitettu versio tutusta ja suositusta Kapteeni käskee -leikistä. Leikissä on kuva kapteenista sekä toiminnot, joita kapteeni voi käskeä tekemään. Lisäksi leikissä oli "väärin meni" ja "tee uudelleen" - kuvat. Kuvien ideana on, että myös sellaiset lapset, jotka esimerkiksi ujoutensa tai puheen tuottonsa puolesta ovat estyneitä ilmaisemaan sanallisia käskyjä, voivat muiden lasten tavoin osallistua leikkiin. Kuvitettu leikki on kaikille lapsille hyvä sekä vahvistaa tasavertaista osallisuutta ja osallistumista.

Toinen ideakuvien käytölle, jonka Varhaiskasvatusmessuilta sain, oli metsäretken yhteydessä käytettävä A4-kokoinen kuvataulu. Siinä on kuvina metsäretkellä mahdollisesti nähtäviä asioita, kuten puita, kukkia ja eläimiä. Kuvien vieressä on alue, johon kiinnitetään merkki, kun asian on metsäretkellä nähnyt. Merkit säilytetään alustan toisella puolella, josta ne siirretään tarvittaessa toiselle puolelle. Merkit kiinnitetään tarranauhan avulla, jota liimataan kuvien viereen ja alustan taakse sekä toista tarranauhan puolta merkkeihin. Näin merkit pysyvät hyvin mukana. Kuvataulu on selkeä ja yksinkertainen. Se on oivallinen "havainnointilomake" metsäretken aikana sekä hyvä väline metsäretken muisteluun sen jälkeen.

Nämä kaksi ideaa halusin viedä myös kehittämistyön päiväkotiryhmään, vaikkei niistä ollut aikaisemmin mitään puhetta. Tosin tarve kuvien käytölle lähiympäristöön tutustumisessa nousi esille alkukartoitushaastattelussa. Niinpä laadin Papunetin kuvatyökalua apuna käyttäen 53 kuvaa leikkiin (Kuva 9) sekä viisi kappaletta metsäretki-kuvatauluja (Kuva 10). Vein ne päiväkodille kolmannella kuvien laatimisviikolla. Työntekijät ottivat ne myönteisesti vastaan. Metsäretki-kuvataulua yksi työntekijä sanoi hyvin konkreettiseksi ja havainnollistavaksi. Toinen työntekijä taas ihmetteli alkuun sen tarkoitusta. Merkit kuvatauluun aikoivat työntekijät tehdä itse.

Kuva 9: Kapteeni käskee -leikin kuvia

Kuva 10: Metsäretki-kuvataulu

Ensin ja sitten -kuvat, askartelun vaihekuvat, paikanmäärekuvat, kysymyskuvat sekä Kapteeni käskee -kuvat sijoitettiin kirkkaaseen muovirasiaan, johon tein itse välilehdet. Rasia päätettiin laittaa samalle hyllylle leikin valintaan liittyvien leikkikuvien kanssa. Samaan paikkaan sijoitettiin myös kuvien alustat sekä metsäretki-alustat. Rasiaan oli mahdollista laittaa vielä muitakin kuvia.

Kolmannella kuvien laatimisviikolla yksi työntekijäistä esitti vielä yhden uuden kuvien käyttötärpeen. Hän oli kerännyt paperille eri leikkeihin liittyviä asioita ja vaiheita, eli pilkkonut leikkejä osiin. Näistä hän halusi tehtävän leikkikohtaisia kuvatauluja, joita voi käyttää apuna leikin aikana leikin ohjaamisessa ja jäsentämisessä. Työntekijä selitti, että tarvetta tällaiselle on ryhmässä selkeästi. Etenkin sellaiset lapset, joiden suomenkielinen sanavarasto ja käsitteistö eivät ole laajat, hyötyvät leikeissä käytettävistä kuvatauluista. Lapset voivat ottaa kuvataulun leikkiin mukaan myös ilman, että aikuinen on leikkiä ohjaamassa. Olin itse nähnyt harjoittelussani tällaisia tauluja käytettävän ja olin vakuuttunut niiden hyödyllisyydestä. Mietimme myös yhdessä työntekijän kanssa leikkeihin liittyviä käsitteitä ja asioita.

Laadin kuvatauluja leikkeihin Boardmaker® -ohjelmalla ja yhden taulun kokonaan Papunetin kuvista. Kuvatauluja (Kuva 11) syntyi kotileikkiin, junaleikkiin, kampaamoleikkiin, pikku talot -leikkiin, lääkrileikkiin, autoleikkiin sekä palikkaleikkiin sekä pelien pelaamiseen. Joitakin kuvia en kuvaohjelmasta löytänyt, joten täydensin tauluja Papunetin kuvilla liimaamalla ne tauluihin, joihin olin jättänyt tyhjiä ruutuja juuri näitä kuvia varten.

Kuva 11: Kuvatauluja leikkeihin

Laadin vielä ennen arviointikeskustelua ryhmään kaksi vuodenaikakuva, jotka kopioin Ulla Lappalaisen tekemästä ja Elina Vesterinen-Sumun kuvittamasta Aamu - suomen kielen kuvasanakirja -teoksesta (2013, 52-53.) Vein arviointikeskustelupäivänä ryhmälle myös värikkään kuvan aakkosista saman kirjan sisäkannesta kopioituna, sillä huomasin, että ryhmässä ei ole missään esillä kirjaimia ja kuitenkin lasten kiinnostus kirjaimia ja kirjoitettua kieltä kohtaan herää jo usein neljä - viisivuotiaana. Nämä kuvat otettiin suurella innolla vastaan.

Kuva, jossa on nimetty kuukaudet sijoitettiin yksittäisen kuukausikuvan viereen ilmoitustaululle (Kuva 12). Samalla taululla oli kehittämistyön loppuessa siis kuukausikuvat, viikonpäivät, päiväjärjestys, sekä kello ja säähahmo. Toisen kuukausikuvan kiinnitin aakkoskuvan kanssa tyhjälle ilmoitustaululle kotileikinurkkaukseen (Kuva 13).

Kuva 12: Lepuhuoneen ilmoitustaulu ennen ja jälkeen

Kuva 13: Aakkos- ja vuodenaikakuvat

8 Kehittämistyön arviointi

Kuudennessa kehittämistyön prosessin vaiheessa **arvioidaan kehittämisprosessia ja lopputuloksia** (Ojasalo ym. 2009, 26). Arviointi mahdollistaa taas uuden kehittämisprosessin alkamisen. Tämä luku sisältää ensin työntekijöiden kehittämistyön arvioinnin sekä sen antamat tulokset. Tämän jälkeen esittelen lasten omia mielipiteitä kuvista. Kolmanneksi tarkastelen kehittämistyölle asetettujen tavoitteiden saavuttamista ja toteutumista.

Kehittämistyön arvioinnissa on käytetty apuna työn dokumentointia. Dokumentointi esitetään usein välineeksi, jonka avulla kerätään tietoa lapsesta. Sitä voi hyvin käyttää myös kuvien käytön yhteydessä. Dokumentointi voi Ojalan mukaan toimia välineenä kriittiseen pedagogisen toiminnan reflektointiin. Tällöin oman pedagogiikan tutkiminen ja kehittäminen kriittisemmin on mahdollista. (Ojala 2009, 34.)

Dokumentointia varten laadin työntekijöille kuvien käytön havainnointilomakkeen (Liite 3), johon tarkoituksena oli kirjata kuvien käyttöä ja siitä nousevia ajatuksia. Idea lomakkeeseen nousi Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-metron kehittämishankkeessa asioiden yksityiskohtaisen kirjaamisen ja dokumentoinnin helpottamiseen käytetystä lomakkeesta, jota Mattila (2009, 55) kuvaa hankkeen toteutusta ja vaiheita käsittelevässä julkaisussa. Hankkeessa lomake laadittiin kehittämistyön toteuttamista ja arviointia varten. Tämä oli myös laatimani havainnointilomakkeen käytön tarkoituksena, vaikkei se ulkonäöllisesti muistutakaan hankkeessa käytettyä lomaketta. Tavoitteena oli auttaa työntekijöitä tulemaan tietoisemmaksi kuvien käytöstään sekä sen merkityksistä omassa toiminnassaan itselleen, tiimilleen, yksittäiselle lapselle sekä lapsiryhmälle. Laadin havainnointilomakkeen huomioiden, että sen tulee olla yksinkertainen ja nopeasti täytettävä, jotta työntekijöille ei muodostu sen täyttämistä taakkaa päiväkodin toiminnantäyteisen arjen keskellä. Kysymyksistä isossa osassa oli siksi valmiit vastausvaihtoehdot.

Työntekijät olivat ehtineet täyttää havainnointilomakkeita kuitenkin melko vähän, joten niitä ei lopulta ollut paljon apua kehittämistyön arvioinnissa. Pohdimme työntekijöiden kanssa yhdessä, voisiko aikaisempi kuvien käyttökokemus vaikuttaa täyttämisen aktiivisuuteen. Jokaisella lapsiryhmän työntekijällä nimittäin on vuosien kokemusta työstä lasten kanssa sekä aikaisempaa kokemusta kuvien käytöstä, he myös tiedostavat ja ymmärtävät kuvien käytön hyödyllisyyden ja vaikutukset eri tilanteissa, jolloin heidän ei tarvitse niin paljon reflektoida omaa toimintaa ainakaan kirjallisesti. Havainnointilomakkeesta voisi olla enemmän hyötyä esimerkiksi vasta työnsä aloittaneelle ja kuvien käyttöä aloittelevalle työntekijälle.

8.1 Arviointikeskustelu

Koko kehittämistyön arvioimiseksi sekä mahdollisten muutostarpeiden esilletuomiseksi kävin työntekijöiden kanssa arviointikeskustelun. Arviointikeskusteluun mennessä työntekijöillä oli ollut keskimäärin kuukausi käyttää kehitettyjä kuvia, ensimmäiseksi laadittuja kauemmin ja viimeiseksi laadittuja lyhyemmän aikaa. Arviointiaika jäi tässä opinnäytetyössä suhteellisen lyhyeksi, mutta kehittämistyön laajuus tuli suhteuttaa opinnäytetyöltä vaadittavaan laajuuteen, joten kovin pitkää arviointiaikaa ei voitu vaatiakaan. Arviointikeskustelu käytiin teema-haastatteluna, jossa käytin arviointikysymyksiä (Liite 4) sekä jonkin verran myös havainnointi-lomakkeiden antamia vastauksia apuna keskustelun ohjaamisessa. Haastattelu oli niin keskustelunomainen, että käytän siitä mieluummin sanaa keskustelu.

Laadin arviointikysymykset niin opinnäytetyölle ja kehittämistyölle asetettujen tavoitteiden pohjalta. Käytin hyväkseni myös alkukartoitushaastattelussa esitettyjä kysymyksiä. Kun alkukartoitushaastattelussa kysyin esimerkiksi työntekijöiden odotuksia kehittämistyölle ja opinnäytetyön tekijälle, arviointikeskustelussa halusin selvittää, ovatko nämä odotukset täyttyneet. Arviointikeskustelu käytiin päiväkodilla henkilökunnan tiloissa. Työntekijöistä kaksi oli mukana keskustelussa yhden sairastuttua. Onnekseni olin saanut poissa olevalta työntekijältä palautetta jo pitkin matkaa kehittämistyön aikana, jolloin en jäänyt kokonaan ilman yhden työntekijän arviota kehittämistyöstä ja kuvista. Keskustelu kesti noin 35 minuuttia ja se nauhoitettiin.

Työntekijöiden mukaan kuvat ovat vastanneet lapsiryhmän tarpeisiin. *Leikinvalintataulu* on ollut lapsiryhmän päivittäisessä käytössä. Työntekijöiden mukaan leikinvalintataulun myötä leikinjako on selkeytynyt ja se on helpottanut lapsia menemään oikeille leikkipaikoille. Lasten ylimääräinen liikkuminen paikasta toiseen on vähentynyt ja he keskittyvät paremmin kuuntelemaan, mihin leikkipaikkaan kukin menee. Lapset ovat työntekijöiden mukaan kokeneet leikinvalintataulun kuin eräänlaisena kivana pelinä ja jännänä juttuna. He odottavat usein jännittyneenä, mihin paikkaan pääsee leikkimään. Leikinvalintatauluun kuuluvia eläinkuvia työntekijät eivät olleet käyttäneet, ja he sanoivat uskovansa, ettei niitä välttämättä heidän ryhmässä tarvita. He pohtivat sitä, tuleeko siihen liikaa liikuteltavia asioita ja meneekö siihen lopulta myös liikaa aikaa. Työntekijät aikoivat miettiä ja ehkä kokeilla, miten eläinkuvat leikinvalintataulussa toimivat. *Leikkikohtaiset kuvataulut* eivät ole olleet vielä käytössä.

Päiväjärjestyskuvat ovat olleet ryhmässä päivittäisessä käytössä. Sen käytöstä yksi työntekijä on huomannut olevan hyötyä ja tukea erityisesti joillekin lapsille. *Kenkäkuva* eteisessä on vaikuttanut myös toisen ryhmän kenkien oikein laittamiseen. Se on työntekijöiden näkemyksen mukaan selkeyttänyt tilannetta molemmissa ryhmissä. Ennen kuvaa raja kahden ryhmän kenkäpaikkojen välillä oli ollut epäselvä tai näkymätön. Myös *kuva kuivauskaapissa* on selkeyttä-

nyt vaatteiden laittamista oikeaan kuivauskaappiin. Työntekijät ovat havainneet, että *eläin-kuvat lokeroissa* ovat helpottaneet lapsen oman lokeron löytämistä. Lapset ovat myös etsineet toistensa lokeroita kuvien avulla.

Käsienpesukuvista on tullut joillekin lapsille tärkeitä oman toiminnan ohjauksessa. Työntekijä kävi ne kaksi kertaa piirissä yhdessä lasten kanssa läpi kuivaharjoitellen käsien pesemistä ennen kuvien kiinnittämistä pesutilaan. Heti niiden kiinnittämisen jälkeen yksi työntekijöistä sanoi huomanneensa, että lapset olivat selkeästi kiinnittäneet enemmän huomiota saippuan käyttöön sekä käsien molempien puolten ja sormivälien pesemiseen. Työntekijät pitävät käsienpesukuvia erittäin hyvinä ja hyödyllisinä. Yksi lapsista oli esimerkiksi käynyt viereisen ryhmän pesutilassa käsiä pesemässä ja oli kaivannut siellä toimintansa tueksi samanlaisia kuvia kuin oman ryhmän pesutiloissakin on. Työntekijät kertoivat, että kaikki eivät selkeästi tarvitse näitä kuvia, mutta kuitenkin ne tukevat toimintaa.

Talot, jotka on kiinnitetty eteiseen pesutilan oveen, on otettu ahkeraan käyttöön. Tosin uudet lapset eivät ole vielä oppineet siirtämään nimeään heti päiväkotiin tullessaan. Työntekijät kuitenkin uskoivat, että myös he oppivat sen vuoden mittaan tekemään. Nimi on ollut tarkoituksena siirtää aamuisin oman vanhemman kanssa, jolloin tässä asiassa on ollut vastuuta myös vanhemmalla. Myös lasten täytyy sisäistää se, että oma nimi siirretään vanhemman kanssa aamuisin ja tähän voi mennä aikaa. Työntekijät totesivat, että taloista on tullut tärkeitä lapsille ja he uskovat siitä olevan hyötyä oman nimen hahmottamiseen ja lisäävän kiinnostusta kirjoitettuun kieleen.

WC:n vetämiskuviin lapset eivät olleet kiinnittäneet työntekijöiden mukaan paljon huomiota, joten sen vaikutuksista ei voida juuri puhua. Syynä voivat työntekijöiden mukaan olla ensinnäkin se, etteivät lapset hätäisesti vessassa käydessään ehdi niitä katsoa ja toisekseen kuvat ovat melko pieniä, jolloin ne voivat jäädä huomaamatta. Muutos ja kehittämistarpeiksi jäivät suuremman kuvan tekeminen sekä lapsille kuvan esittäminen ja WC:n huuhtelun painottaminen.

Yksi laulamisesta ja musiikista enemmän kiinnostunut työntekijä on käyttänyt toiminnassa *kuvitettuja lauluja*. Hän on huomannut lasten keskittyvän ja pysyvän paikallaan paremmin. Myös muiden työntekijöiden mielestä ne antavat hyvän mallin myös muiden, uusien laulujen tekemiselle. *Ensin ja sitten - kuvat* ja *askartelukuvat* ovat olleet hyvin vähäisessä käytössä. Työntekijät sanoivat kuvien käyttöönoton olevan vielä kehittämisvaiheessa. He kuitenkin sanoivat tiedostavansa tarpeen kuvien käytölle ryhmässä ja aikoivat ehdottomasti ottaa nämä kuvat käyttöönsä.

Tunneympyrää ei ole käytetty vielä varsinaisesti missään toiminnassa. Kuvia oli käyty joidenkin lasten kanssa läpi. Lapset olivat tunnistaneet hyvin perustunteita ja olivat siirtäneet itsenäisesti ympyrän viisaria. Kiinnostusta tunneympyrää kohtaan lapsilla siis on ollut. Yksi työntekijöistä totesikin, että aika näyttää, kuinka tarpeellinen siitä tulee esimerkiksi ristiriitailanteiden selvittämisessä. Työntekijät myös pohtivat, pitäisikö ympyrä siirtää lepoahuoneen puolelle, jossa suurin osa yhteisestä toiminnasta tapahtuu.

Paikanmäärekuvia on työntekijöiden mukaan käytetty kerran. Työntekijä oli antanut lapsille ohjeita laittaa jokin tavara toisen tavaran päälle, alle, taakse jne. Tämän jälkeen hän oli näyttänyt heille kuvan, joka esittää samaa paikanmäärettä. Työntekijä oli havainnut, että tällainen kuvien käyttö yhdistettynä toimintaan tuki erityisesti suomi toisena kielenä - lapsia sekä myös ryhmän pienimpiä, joilla ei ymmärrys paikanmääreistä ole vielä kehittynyt. Lisäksi työntekijä oli kokenut, että kuvien käyttö tilanteessa auttoi keskittymisessä sekä vahvisti nähtyä ja tehtyä toimintaa. *Kysymyssanakuvia* ei ollut käytetty, mutta työntekijät totesivat ajan näyttävän, tulevatko ne käyttöön.

Metsäretki-kuvatauluja ja *Kapteeni käskee -leikin kuvia* työntekijät eivät olleet ehtineet käyttää, mutta heillä oli varma aikomus ottaa ne käyttöön. Kuvatauluja työntekijät kehuivat hirmu mukaviksi ja käteviksi. Kapteeni käskee -leikin kuvien käytöstä ehdotin heille leikin leikkimistä niin, ettei kukaan saa puhua leikin aikana mitään sekä tilanteissa, joissa täytyy odotella, esimerkiksi siirtymätilanteissa. Halusin kannustaa heitä kuvien käyttöön ja niiden soveltamiseen.

Kehitetyt kuvat olivat työntekijöiden mielestä kaiken kaikkiaan selkeyttäneet, tukeneet ja rauhoittaneet arjen kulkua. Työntekijät toivat esille jo kuvien laatimisen aikana useaan kertaan kehitettyjen kuvien hyödyllisyyden sekä niiden antamia vaikutuksia yksittäisille lapsille tai koko lapsiryhmälle. Työntekijät ovat omien sanojensa mukaan pystyneet vähentämään asioiden toistamista ja jatkuvaa ”jäkättämistä”. Täytetyistä havainnointilomakkeista ilmeni, että kuvat ovat toimineet myös ryhmän hallintaa helpottavana tekijänä sekä erilaisten tilanteiden rauhoittajina.

Lapset ovat työntekijöiden mukaan olleet innostuneita ja kiinnostuneita kaikista kuvista. Työntekijät sanoivat käytännön tilanteiden näyttävän, miten joidenkin kuvien, kuten tunneympyrän nykyinen asettelupaikka toimii ja he aikoivat vaihtaa paikkoja tarvittaessa. Kuvien ulkoasuun ja värikyyteen työntekijät olivat tyytyväisiä.

Työntekijät pitivät kehittämistyötä kaikin puolin onnistuneena ja heidän odotuksensa sitä kohtaan täyttyivät heidän mielestään hyvin. Asetetut odotukset olivat yhden työntekijän mu-

kaan alun alkaenkin niin realistiset, että ne oli käytettävissä olleiden resurssien eli sen, mihin kaikkeen arjessa ehtii ja pystyy, puolesta helppo täyttää.

Odotukset opinnäytetyön tekijää kohtaan täyttyivät työntekijöiden mielestä myös hyvin, ne jopa ylittyivät, kun laadin heille sellaisia kuvia, jotka eivät tulleet esille alkukartoitushaastattelussa tai myöhemmin keskusteluissa. Kaikki kuvat, olivat ne sitten yhdessä suunniteltuja tai ei, otettiin myönteisesti ja innokkaasti vastaan. Heille välittynyt asenne minusta kehittämistyön toteuttajana oli kiinnostunut, innostunut ja kyselevä. Kuvien laatimisvaiheessa sain myönteistä palautetta tehokkaasta toiminnasta. Mitään kehittävää palautetta työntekijät eivät osanneet arviointikeskustelussa minulle antaa.

Työntekijöiden kokema kiinnostus ja innokkuus kuvien käyttöä kohtaan ovat vaikuttaneet kehittämistyön myönteiseen onnistumiseen sekä edistäneet kuvien käyttöönottoa. Kuvat otettiin käyttöön, koska niistä nähtiin heti olevan hyötyä päiväkodin arjessa. Työntekijät sanoivat, että kun huomaa kuvien vaikuttavan arkeen, sen myötä myös motivaatio niiden käyttämiseen lisääntyy. Kun tiimissä kaikki suhtautuvat myönteisesti kuvien käyttöön, se on mielekkäämpää ja kunkin omia käyttökokemuksia voi jakaa, jolloin myös toinen voi käyttää kuvia vastaavissa tilanteissa. Lisäksi se, että kuvat ovat valmiina, on helpottanut niiden käyttämisen aloittamista. Työntekijöiden ei ole tarvinnut tarpeen huomattuaan käyttää itse aikaansa kuvien laatimiseen.

Kehittämistyön myötä työntekijöiden kuvien käyttö on lisääntynyt ja tulee työntekijöiden näkemyksen mukaan edelleen lisääntymään, kunhan he saavat kaikki kehitetyt kuvat otettua käyttöönsä. Työntekijät ovat tulleet myös tietoisemmiksi niistä tilanteista, joissa kuvia voisi käyttää sekä siitä, millä tavalla jo käytössä olleet kuvat toimisivat lasten kannalta vielä paremmin. Esimerkiksi vaatekuvien asetteluun yksi työntekijä oli kiinnittänyt huomiota ja aikoi tehdä niille alustan, jossa kuvat ovat kaikki peräkkäin, eivät useassa rivissä, jolloin pukemisjärjestyksen hahmottaminen on lapsille helpompaa.

Toisaalta kiire on jonkin verran vaikuttanut negatiivisesti siihen, miten ja mitä kuvia on otettu käyttöön kehittämistyön aikana. Yksi työntekijöistä toi esille sen, ettei ehdi perehtyä kaikkeen aineistoon mitä on saatavilla. Kiireessä ei usein myöskään viitsi ottaa kuvia esille, esimerkiksi ulos menemisessä, vaikka tiedostaisi tarpeen kuvien käytölle tilanteessa. Yhdessä laatikossa ja paikassa olevat kuvat kuitenkin selkeyttävät kuvien saatavuutta.

Kuvien käyttöideoiden levittämiseksi päiväkodissa työntekijät ovat pyytäneet muiden ryhmien työntekijöitä tulla katsomaan heidän ryhmässään kehitettyjä kuvia. Toistaiseksi kukaan ei ollut käynyt. Yksi työntekijöistä kertoi, että hän tulee kertomaan ryhmän kuvien käytöstä tällä hetkellä ja niiden antamista mahdollisuuksista tulevassa palaverissa, johon tulee työnteki-

jöitä muistakin ryhmistä. Myös päiväkodin johtaja oli kehittämistyön alussa kehottanut muiden ryhmien työntekijöitä tutustumaan kehittämistyössä mukana olevan ryhmän kuvien käyttöön. Kuvien käytöstä on puhuttu päiväkodissa ja jaettu aiheeseen liittyvistä koulutuksista saatua tietoa. Kaikkeen koulutukseen työntekijät suhtautuvat myönteisesti ja kokevat sen hyödyllisenä. Vaikuttaisi siis siltä, että kuvien käytön juurtumiselle osaksi arkea on hyvä alusta päiväkodissa. Myös vanhemmille oli esitelty kuvia vanhempainillassa. Työntekijöiden mukaan vanhemmat olivat suhtautuneet kuviin myönteisen ihmettelevästi.

Yksi työntekijöistä kuvasi kehittämistyön antamaa merkitystä osuvasti. Kuvaus ilmentää hyvin kehittämistyön luonnetta ja prosessia, joka on alati jatkuva:

”Tää jatkuu, että eihän tää niinku valmis oo eikä valmiiks tuu varmaan ikinä, nyt me ollaan saatu hyvä semmonen potku. Hyvin ollaan päästy alkuun.”

8.2 Lasten mielipiteet kuvista

Kysyin lasten mielipiteitä kaksi viikkoa arviointikeskustelun jälkeen. Suunnittelin aluksi, että olisin tehnyt sen jo samana päivänä arviointikeskustelun kanssa. En kuitenkaan ehtinyt valmistautua tarpeeksi hyvin tehtävään ja toisaalta se myös keskustelun jälkeen unohtui tyystin. Koska kuvat ovat ennen kaikkea lapsia varten, myös heidän mielipiteensä niistä ovat ehdottoman tärkeitä. Siksi päätin toteuttaa mielipiteiden kysymisen vielä kehittämistyön lopuksi. Lasten mielipiteiden selvittäminen on tärkeää myös kasvattajan eli työntekijän työn reflektoinnin ja työssä kehittymisen kannalta (Heikka, Hujala & Turja 2009, 82-83). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että lasten mielipiteitä ja kokemuksia tulisi kasvattajan kunnioittaa. Lasten mielipiteen huomioiminen on myös yksi lapsen oikeuksien neljästä periaatteesta ja nämä periaatteet sisältyvät varhaiskasvatuksen arvopohjaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 12, 17.)

Toteutin lasten mielipiteiden kysymisen käyttämällä ryhmähaastattelumenetelmää. Olin miettinyt valmiiksi muutamia kysymyksiä, mutta mitään kysymysrunkoa en laatinut. Tutkimusmenetelmänä kyseessä oli siis strukturoimaton eli avoin haastattelu, joka muistuttaa enemmänkin keskustelua kuin haastattelua. Siinä edellinen vastaus määrittää pitkälti seuraavan kysymyksen. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 45-46.)

Sain mielipiteitä kymmeneltä ryhmän lapselta. Muut 13 lasta eivät olleet haastatteluhetkellä päivähoitossa. Haastattelin lapsia kolmessa ryhmässä niin, että kahdella kerralla paikalla oli kolme ja yhdellä kerralla neljä lasta. Laitoin ryhmätilan pöydälle kuvat yhdeksästä kehitetyistä kuvakokonaisuudesta: taloista, leikkikartasta, leikkitaluista, päiväjärjestyksestä, tunteympyrästä, käsienpesu- ja WC-kuvista, lauluista ja lokerikkokuvista. Apuna mielipiteen keromisessä käytin keltaisia hymy- ja surunaamoja, joita lapset saivat laittaa niiden kuvien

päälle, joista pitävät tai eivät pidä. Lapset tulivat luokseni vuorollaan lepohuoneen puolelta, jonne he olivat välipalan jälkeen menneet leikkimään. Lapsille oli välipalalla jo kerrottu, mitä tulee tapahtumaan. Nauhoitin haastattelut niin, että sanelin oli päällä koko ajan ilman että olisin pysäyttänyt sitä ryhmien välillä. En tehnyt nauhoituksesta lapsille numeroa, jolloin he eivät myöskään kiinnittäneet siihen mitään huomiota.

Lapset näyttivät pitävän esillä olevista kuvista. Usealla lapsella oli vaikeus nimetä yksi kuva, josta pitää eniten, sillä kysyttäessä he vastasivat, että pitävät kaikista kuvista. Vaikka lapset eivät laittaneet hymynaamaa joidenkin kuvien päälle, kysyin silti mielipiteitä niistäkin kuvista.

Talokuvista eteisen ovesa piti eniten kaksi lasta. Kuvat herättivät myös muuten keskustelua ja perusteluksi taloista pitämiselle nousi se, kun lapsi saa itse siirtää oman nimensä.

”Ku saa aina laittaa noi tohon merkkiin.” (tyttö, 3 vuotta)

”Koska saa laittaa nimen.” (poika, 5 vuotta)

Ohjasin keskustelua myös *leikkikarttaan*, jos lapset eivät itse sitä ottaneet puheeksi. Leikkikartasta palaute oli myönteistä ja moni lapsi nyökkäili, kun kysyin, pitävätkö he siitä. Kysyttäessä onko heidän nyt kuvien avulla helpompi löytää leikkipaikka, lapset sanoivat ”joo” tai nyökkäilivät. Vaikutti siltä, että lapset pitävät siitä, koska voivat vaikuttaa itse leikinvalintaan ja saavat valita itselleen mieluisan leikin.

”Koska aina mä pääsen ponileikkiin.” (tyttö, 3 vuotta)

Mukana oli myös kuva *leikkitauluista*, vaikka lapset eivät niitä olleet päässeet vielä käyttämään. Kysyttäessä ovatko he nähneet leikkitauluja tai olivatko ne heille tuttuja, osa lapsista vastasi varovaisesti ”joo” ja osa vastasi selkeästi kieltävästi. Yksi lapsi sanoi nähneensä leikkitauluja yhden työntekijän kädessä aikaisemmin. Ne oli siis jollain tavalla havaittu ryhmässä ja ne herättivät lapsissa kiinnostusta. Työntekijä sanoikin haastattelujen jälkeen ottavansa ne leikkeihin mukaan ja kiinnitti kotileikin leikkitaulun näkyville kotileikinurkkauksen ilmoitus-
taululle.

Päiväjärjestyksen kuvat herättivät keskustelua. Muutama lapsi innostui luettelemaan läpi päiväjärjestyksen kuvat ja he kertoivat sen käytöstä aamupiirissä. Yksi lapsi piti siitä eniten.

”Koska se on niin hieno.” (tyttö, 3 vuotta)

Päiväjärjestyksen väreistä esitettiin myös mielipide, kun kysyin yhdeltä ryhmältä yleisesti kuvien väreistä.

”Mä tykkään niistä ku ne on sateenkaaren värisiä.” (tyttö, 3 vuotta)

Tunneympyrällä oli selkeä merkitys yhdelle haastatteluryhmälle. Lapset olivat itse käyneet siirtämässä nuolta ja haastattelussa tarkastelimme yhdessä tunnekuvat yksi kerrallaan läpi. Toisaalta lapset ilmaisivat pitävänsä tunneympyrästä, mutta toisaalta samat lapset osoittivat surunaamalla, etteivät pidä siitä. Syyksi yksi lapsista ilmoitti sen kuvien runsauden. Hänen mielestään siinä tulisi olla hänen ikävuosiensa verran kuvia.

”Siks koska siinä on liian paljon kuvia” (tyttö, 3 vuotta)

Toisen haastatteluryhmän yksi lapsi piti eniten juuri tunneympyrästä, mutta ei osannut kertoa miksi. Kysyttäessä, ovatko siinä olevat kuvat kivoja ja onko hän tunnistanut kuvista tunteita, lapsi nyökkäsi molempiin kysymyksiin.

Käsienpesukuvista osoitti eniten pitävänsä (piti myös muista) yksi lapsi. Kysyttäessä ovatko kuvat auttaneet käsienpesussa, lapsi nyökkäsi. Toinen lapsi kertoi selkeästi, miten käsienpesukuva on häntä auttanut.

”Me katotaa mallia siitä.” (poika, 5 vuotta)

WC:n vetämiskuvasta kysyin lapsilta, tietävätkö he mitä kuva tarkoittaa. Kuvan viesti oli useimmille lapsille selvä. Yksi lapsista osoitti, ettei pidä käsienpesu- ja WC-kuvasta.

Kuvitetut laulut herättivät paljon keskustelua. Kukaan ei osoittanut pitävänsä niistä eniten, mutta keskustelussa huomasin, että useat lapset kuitenkin pitivät niistä. Lapset tunnistivat kuvasta lauluja, joita he olivat laulaneet. Lauluja oli laulettu silloin, kun olin vasta vienyt ne työntekijöille. Lapsilla oli kuitenkin hyvin muistissa laulettujen laulujen nimet. Yhdelle lapselle Hämähäkki-laulu oli kivoin, toiselle taas Tuiki tuiki tähtönen -laulu ja kolmas piti Pupu-, Hämähäkki- ja Intiaani-lauluista. Yhdeltä ryhmältä kysyin, ovatko kuvat lauluissa auttaneet heitä muistamaan sanoja paremmin. Tähän lapset vastasivat ”joo”. Yksi lapsista osoitti, ettei ole laulanut kuvitettuja lauluja tai ainakaan muista niitä.

Lokerikkokuvat saivat jokaisella haastattelukerralla erityistä huomiota. Kaikki kymmenen lasta halusivat näyttää minulle oman lokeronsa paikan ja kaksi lasta piti lokerikkokuvia kivoimpina. Perusteluiksi lapset kertoivat sen, että lokerossa on oma merkki.

”Mä tykkään tästä! --- koska siellä on se oma merkki.” (poika, 3 vuotta)

Kaikilta lapsilta kysyin, mistä he eivät pidä ja kehotin heitä laittamaan surunaaman sen kuvan päälle. Sanoin myös, ettei sitä ole pakko laittaa minkään kuvan päälle. Yli puolet lapsista ei halunnut laittaa surunaamaa.

Johtopäätöksenä voi pitää, että haastatellut lapset pitivät kuvista, joita olin heidän ryhmäänsä laatinut. Lapset osoittivat pitävänsä varsinkin niistä kuvista, jotka edistävät heidän osallisuuttaan jollain tavalla tai joissa on jokin itselle tärkeä juttu, kuten eläinmerkki. Lähes kaikki kuvat näyttivät lapsille tutuilta, he tunnistivat kuvat ja tiesivät missä mikin kuva ryhmässä sijaitsee. Vaikka en voinut kysyä mielipiteitä ryhmän kaikilta lapsilta, koin saaneeni riittävästi tietoa siitä, miten lapset ovat ottaneet kuvat vastaan.

8.3 Opinnäytetyön tavoitteiden toteutuminen

Opinnäytetyön kehittämistyön tavoite oli luoda päiväkotiryhmään toimivia ja luontevia tapoja käyttää kuvia. Kuvien käytön myötä oli pyrkimys edistää arjen kulkua ja toimintoja sekä tukea ohjaus- ja vuorovaikutustilanteita. Nämä tavoitteet toteutuivat opinnäytetyössä hyvin kuvien käyttö- ja arviointiaikaan suhteutettuna. Työntekijöiden arvioinnista ilmenee, että kaikille heidän käyttämilleen kuville löytyy tarve ryhmästä ja kuvien käyttö erilaisissa tilanteissa on ollut luontevaa. Kuvien käytön on myös havaittu vaikuttavan arjen kulkuun monin eri tavoin.

Tavoitteena oli myös kehittämistarpeista nousseiden kuvien laatiminen ja niiden asettaminen toimintaympäristöön tarkoituksenmukaisella tavalla. Tavoite toteutui hyvin. Kuvien laatiminen onnistui annettujen materiaalien resurssien puitteissa erinomaisesti. Kuten jo aikaisemmin olen todennut, olin hyvin yllättynyt kuvien vähydestä ennen kehittämistyön toteutusta, mutta ymmärsin yhteisen ajan puutteen ja sen vaikutukset kuvallisen ympäristön rakentamiseen. Kuvien vähyden vuoksi pohdin ennen alkukartoitushaastattelua, kuinka paljon työntekijät odottavat minulta ja kehittämistyöltä. Kuinka paljon he itse ovat valmiita satsaamaan? Lindbergin (2011, 55) esiin tuoman tarjouman käsitteen valossa lapsiryhmän kuvallinen ympäristö tarjosi ennen kehittämistyön toteutusta vain vähän mahdollisuuksia toimintaan.

Kuvien asettelussa on huomioitu työntekijöiden mielipiteet, mutta haluttu korostaa sitä, että ne ovat lasten tasolla, Lindbergin (2011, 55) esittäminä todentuvina tarjoumina (ks. luku 3.2) lapsille. Joidenkin kuvien asettelu jäi työntekijöiden tehtäväksi. Kaikki kuvat löysivät kuitenkin hyvin oman paikkansa ja joidenkin kuvien paikkaa vaihdettiin kehittämistyön aikana. Aivan kaikkia kuvia, joille nousi tarve alkukartoituksessa, en ehtinyt tai voinut tehdä. Esimerkiksi sääntökuvia en voinut kehittämistyön aikana laatia, sillä yhteisiä sääntöjä eivät työntekijät olleet vielä lasten kanssa sopineet. Myös kuvitettujen lorujen laatiminen jäi tekemättä, vaikka kiinnostus niihin itselläni olikin kova. Vaatelokeroihin ei lopulta laitettu kuvia, koska lapset

tunnistavat omat lokeronsa hyvin jo vaatteidenkin perusteella. Asiaa pohdin ja siitä päätimme yhdessä työntekijöiden kanssa.

Kehittämistyön myötä myös kuvallisen ympäristön tarjoumien määrä lisääntyi. Kuvien ulkoisilla tekijöillä sekä asetelulla ympäristöön halusin tuoda lapsille sellaisia tarjoumia, jotka myös todentuvat heille. Pidin lasten tasolle sijoittamisen lisäksi tärkeänä, että kuvat ovat selkeitä, ymmärrettäviä ja värikkäitä, ja että ne tarjoavat lapsille myös mahdollisuuden kielelliseen oppimiseen. Joillekin lapsille kuvista, esimerkiksi käsienpesukuvista, oli tullut tärkeä tarjouma itsenäiseen ja omatoimiseen toimintaan. Isommille lapsille samoista kuvista ei tullut niin merkityksellisiä.

Aivan viimeiseksi laaditulla kuvalla aakkosista halusin luoda lapsille tarjouman kirjainten omaehtoiseen tutkimiseen ja oppimiseen. Kun sama kirjain on sekä isolla että pienellä vierekkäin taulussa, jokaisella lapsella on mahdollisuus tehdä oivalluksia ja kehittää omaa kielellistä tietoisuuttaan. Kuukausia esittävästä ympyrästä lapset voivat hahmottaa vuoden kulkua. Kuukausittain vaihtuva kuukausikuva ei anna tähän tarjoumaa. Kuukausiympyrän tosin jouduin sijoittamaan niin ylös, etteivät lapset sitä kurottelematta pysty tarkastelemaan. Aikuisen tehtävänä on kuitenkin kertoa lapselle kuvan sisällöstä.

Halenius on jakanut tutkimuksessaan päiväkodin kuvallisen ympäristön kuvat toiminta-, opetus- ja dekoratiivisiin kuviin (Halenius 2012, 39). Kehittämistyössä laaditut kuvat olivat pääasiassa toiminta- ja opetuskuvia. Joillakin kuvilla, kuten kuukausi-, vuodenaika- ja aakkoskuvilla voi toki olla myös kuvallisen ympäristön kannalta sisustuksellista merkitystä, sillä ne ovat suhteellisen isokokoisia ja tuovat ympäristöön eloisuutta ja väriä.

Kuten myös Halenius on todennut, kuvallisen ympäristön suunnittelussa on mahdollista ottaa huomioon sekä lapsi- ja toimintälähtöiset että esteettiset näkökulmat (Halenius 2012, 74). Kuvista tuli mielestäni esteettisesti kauniita, värikkäitä ja ne olivat ulkoasultaan yhteneväisiä. Esteettiseen lopputulokseen vaikutti se, että alussa, kun minulla ei ollut mahdollisuutta vielä käyttää kuvaohjelmaa, en yrittänytkään etsiä päivärytmin kuvia sieltä sun täältä, vaan päätin ottaa ne kaikki, kuten myös ensin ja sitten -kuvat, tunnekuvat sekä askartelukuvat kaikki PCS-kuvien kuvaohjelmalla. Yksittäiset kuvat, jotka sijoitettiin eri paikkoihin, eivät vaatineet näin välttämätöntä yhteneväisyyttä, mutta vaadin näiltäkin kuvilta selkeyttä ja sitä, että ne ovat konkreettisia ja hyvin havainnollistavia. Pidin myös tärkeänä, että kuva, joka kuvasi ryhmän nimeä, on kaikissa paikoissa sama. Leikkipaikoista otetuissa valokuvissa tärkeiksi kriteereiksi nousivat kuvan selkeys, kirkkaus ja helppo tilan hahmottaminen. Jokaisesta laminoidusta kuvasta pyörustin lisäksi kulmat, jotta niitä olisi miellyttävä käyttää, eikä ne satuta ketään. Näin lastenkin on turvallista niitä käyttää.

Haleniuksen tutkimuksessa korostuu kuvallisen ympäristön rauhallisuus ja selkeys (Halenius 2012, 74). Huomioin tämän seikan kuvia tehdessäni. Kuvia ei saa olla ympäristössä liikaa, jotta ympäristöstä ei tulisi niin levotonta, että lapsen keskittyminen vaikeutuisi. Kuvien yhteneväisyys pitää myös ympäristön selkeämpänä. Lasten omien tuotosten esille laittamiseen en voinut kehittämistyön aikana kuitenkaan vaikuttaa.

Tavoitteena oli saada kuvien käyttö pysyväksi osaksi ryhmän arkea ja työmenetelmiä, jolloin tarkoituksena oli yhdessä työntekijöiden kanssa miettiä niitä keinoja, joilla työmenetelmän juurruttaminen onnistuu. Päiväkotiryhmässä on mielestäni erinomainen alusta kuvien käytön juurtumiselle. Työntekijät olivat jo ennen kehittämistyön toteutusta itse hyvin tietoisia siitä, että työmenetelmän omaksuminen vaatii sen aktiivista käyttämistä ja olivat varmoja siitä, että hyvä ja toimiva tapa juurtuu. Sitoutuminen kehittämistyöhön onkin yksi tärkeimmistä tekijöistä juurtumisen onnistumisessa (Peltola & Vuorento 2007, 22-23). Työntekijät olivat hyvin kehittämismyönteisiä ja he käsittivät kehittämistyön jatkuvaksi prosessiksi, joka ei päätty tämän kehittämistyön myötä.

Kuten myös Peltola ja Vuorento (2007, 74-75) ovat todenneet, kehittämistyön tulosten juurtumista edistää edelleen myös se, että tarve kuvien käytölle lähti työntekijöiltä itseltään, jolloin työmenetelmän kehittäminen tuntuu työntekijöille itselleen merkityksellisemmältä. Kuvat on myös laadittu tiiviissä yhteistyössä työntekijöiden kanssa ja he ovat saaneet vaikuttaa mitä ja miten tehdään (Peltola ja Vuorento 2007, 22-23). Työntekijät myös tiedostivat kuvien käytön antamat merkitykset ja hyödyt lapselle ja lapsiryhmälle. Tässä todentuu Rogersin esittämä käsite suhteellisesta hyödystä, jossa mitataan työmenetelmän paremmuutta verrattuna aikaisempaan ratkaisuun tai tilanteeseen. Työmenetelmänä kuvien käyttö myös sopii yhteen työntekijöiden omien tarpeiden ja kokemusten kanssa, mikä edistää sen omaksumista työntekijöiden keskuudessa. (Rogers 2003, 229- 257).

Niin ikään kehittämistyössä voidaan nähdä Rogersin (2003, 257-266) käsitteiden innovaation monimutkaisuus sekä kokeiltavuus vaikuttaminen kuvien käytön juurtumiseen. Kuvien käytöstä pyrittiin tekemään työntekijöille luontevaa ja helppoa, jotta ainakaan käytön vaikeus ei olisi este sen omaksumiselle. Näitä tekijöitä työntekijät myös itse pitivät tärkeinä. Työntekijöillä oli myös mahdollisuus kokeilla kuvien käyttöä ja vapaasti muokata sitä ja siirtää kuvien paikkoja ryhmän tarpeita vastaavaksi.

9 Eettiset näkökohdat

9.1 Tutkimuseettinen näkökulma

Tarkastelen tässä luvussa opinnäytetyön ja kehittämistyön eettisiä kysymyksiä ja luotettavuutta. Luotettavuus on myös työn laadun mittari. Luotettavuutta tarkastellaan tutkimustulosten pysyvyyden (reliabiliteetti) ja pätevyyden (validiteetti eli oikeiden asioiden tutkiminen) käsitteiden kautta. Kehittämistyössä muutos parempaan on tärkein tekijä, jolloin luotettavuuden tarkastelussa lopputulos on yhtä arvokasta kuin tieteellisyys ja tutkimusmenetelmät, jotka vaikuttavat kehittämistyön taustalla. (Kananen 2012, 161-162.)

Kehittämistyön raportoinnin tulee olla kuvastaa aitoa kehittämistodellisuutta (Toikko & Rantanen 2009, 8.) Raportoinnissa olen esittänyt kehittämistyön tulokset totuuden mukaisesti, olivat ne sitten hyviä tai huonoja. Toisaalta tulokset olivat pääosin hyviä ja kehittävää palautetta tuli vähän. Kaikki kehittämistyön vaiheet sekä menetelmien valintojen perustelut olen kirjannut ylös tarkasti ja käyttänyt raportoinnissa apuna tutkimuspäiväkirjaa. Tarkka ja riittävä eri vaiheiden ja tulosten raportointi ja dokumentaatio lisäävät Kananen mukaan työn luotettavuutta, sen avulla voidaan osoittaa sekä perustella kehittämistyön aikana tehdyt valinnat ja ratkaisut myös ulkopuoliselle lukijalle ja arvioitsijalle. Dokumentaatio mahdollistaa myös opinnäytetyön arvioitavuuden. (Kananen 2012, 163-164, 166, 173). Lisäksi toiminta ja ratkaisut, jotka kehittämistyössä on toteutettu, nojaavat opinnäytetyön tietoperustaan.

Kehittämistyön tulosten ja johtopäätösten luotettavuutta tulee myös tarkastella. Lähtötilanteessa kehittämistyölle on asetettu tavoitteet, joiden tulisi olla mitattavissa kehittämistyön päättyessä. Pyrkimyksenä on saavuttaa asetetut tavoitteet. (Kananen 2012, 165,176.) Tavoitteiden toteutumista olenkin jo edellä tarkastellut. Kehittämistyön toteuttaminen on perustunut tarvekartoitukseen, ja toteutunut kehittämistyö on lopulta vastannut esiin nousseisiin tarpeisiin. Näin voidaan todeta, että kehittämistyössä on tutkittu ja kehitetty oikeita asioita.

Jos tällainen kehittämistyö toteutettaisiin uudestaan jossakin toisessa ympäristössä, jossa on eri työntekijät ja lapset, tulokset eivät todennäköisesti olisi samoja. Tämän kehittämistyön tulokset ovat ainutlaatuisia eivätkä ne ole toistettavissa aivan vastaavina toisessa ympäristössä. Toisaalta laadullisen tutkimuksen tavoite ei ole yleistäminen vaan ilmiön ymmärtäminen. Kehittämistyön tavoitteena taas on pyrkiä muutokseen, tuoda uutta tietoa ja tuottaa hyötyä kehittämiskohteelle, jolloin lopputulos, käyttökelpoisuus ja hyöty ovat oleellisia. (Kananen 2012, 175, 184-185.)

Opinnäytetyössä käytettyjä lähteitä on syytä tarkastella kriittisesti. Kuvien käytöstä tavallisissa lapsiryhmissä ei omiin käsiini löytynyt suomenkielistä tutkimustietoa. Kuvien käytölle on

toisaalta monia mahdollisuuksia ja tieto siitä tuleekin soveltaa omia tarpeita vastaaviksi. Voiko saavutettu tieto kuvien käytöstä siis olla väärää riippumatta sen lähteestä? Olen joissakin tapauksissa viitannut toissijaiseen lähteeseen, jos en ole saanut alkuperäistä teosta tai tutkimusta käteeni. Olen tässä kuitenkin huomionnut muun muassa kirjoittajan aseman ja lähdesivuston Internetissä lähteen luotettavuutta tarkastellessani.

Anonymiteetti on myös yksi eettinen kysymys opinnäytetyössä. Päiväkodin kanssa oli sovittu, että opinnäytetyössä ei käytetä päiväkodin ja ryhmän nimeä. Tämä mahdollisti lapsiryhmän erityispiirteiden tarkastelun niin, että lasten yksityisyyden suoja säilyy. Ryhmän erityispiirteet taas vaikuttavat oleellisesti siihen, millaisia tarpeita kuvien käytölle lapsiryhmästä nousee. Anonymiteetti on säilytetty myös opinnäytetyössä käytetyissä kuvissa, joita on muokattu niin, ettei lasten nimiä näy. Kuvat olen pyrkinyt rajaamaan niin, että päiväkodin tiloja on niistä vaikea tunnistaa. Lasten osallistumista kuvien tutkimiseen ym. minun ei tarvinnut rajata, sillä kaikki lapset saivat vanhemmiltaan tähän luvan. Kuitenkaan lasten mielipiteistä ei ole erotettavissa kielen erityispiirteitä, sillä olen korvannut mahdollisesti puuttuvat äänteet oikeilla kirjaimilla.

Kehittämistyön aikana saadun aineiston säilyttämistä koskevat kysymykset tulee määritellä. Nauhoitetut keskustelut ja täytetyt lomakkeet tulee hävittää asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua. Kuvat, joissa näkyy lasten nimiä, tulee myös poistaa tai muokata niin, ettei nimiä ole tunnistettavissa. Kehitetyistä kuvista otettuja valokuvia ei välttämättä tarvitse hävittää, sillä ne eivät riko kenenkään anonymiteettiä.

Käytetyt tutkimusmenetelmät kehittämistyössä osoittautuivat pääosin tarkoituksenmukaisiksi, mikä edisti kehittämistyön onnistuneisuutta. Alkukartoitushaastattelu ja arviointikeskustelu antoivat minulle juuri sen tiedon, mitä lähdin hakemaan ja mitä tarvitsin. Myös keskustelunomainen ryhmähaastattelumenetelmä lapsille osoittautui toimivaksi. Tosin lapsia haastatellessa tulee Hirsjärven ja Hurmeen (2011, 129) mukaan huomioida käytetty kieli ja käsitteet, jotta lapset ymmärtävät, mitä kysytään. Kysymysten tulee olla myös lyhyitä ja selkeitä. Kysymysten asettelu osoittautui haastavaksi. Pohdin monta kertaa, miten esitän kysymykset, jotta lapsi ymmärtää sen. Tämän vuoksi käytinkin paljon kysymyksiä Mistä kuvista sinä tykkäät eniten, Mitkä kuvat ovat kivoja, Mitkä kuvat ovat kaikista kivoimpia tai Mistä kuvista et tykkää. Vältin laajempia kysymyksiä, kuten Mitä mieltä olet -alkuisia kysymyksiä.

Pieniä lapsia haastatellessa apuna voidaan käyttää lisäksi kuvamateriaalia (Hirsjärvi & Hurme 2011, 129). Hymy- ja surunaamat toimivat puheen tukena ja vahvistajina. Niiden käyttö olikin oikea valinta tässä tilanteessa näin pienten lasten kanssa. Lapsella oli mahdollisuus naamakuvan avulla ilmaista mielipiteensä, ilman puhetta. Molemmat naamakuvat olivat keltaisia, jotta ainakaan väri ei vaikuttaisi mielipiteen valintaan. Lasten ei-sanalliset ilmaisut pyrin vahvis-

tamaan itse sanoin, jotta nämä nyökkäykset ja kielteiset ilmaisut tallentuivat myös nauhalle. Konkreettiset valokuvat kehittyneistä ja lasten käyttämisestä kuvista osoittautuivat myös toimiviksi ja helpottivat todella paljon haastattelun kulkua.

Olin viettänyt kehittämistyön toteuttamisen aikaan paljon aikaa päiväkodilla, joten olin jollain tavalla tuttu lapsille. En kuitenkaan ollut osallistunut heidän arkeensa tai toimintaansa juuri lainkaan. Pohdinkin, vaikuttiko se, etten ollut lapsille kovin tuttu, siihen, että osa lapsista ei puhunut haastattelun aikana mitään. Toisaalta myös paikalla ollut tuttu aikuinen saattoi rohkaista joitakin lapsia puhumaan. Lapset eivät kuitenkaan näyttäneet hakevan aikuiselta tukea oman mielipiteensä kertomiseen. Enemmän lapset saattoivat olla samaa mieltä kavereinsa kanssa, mikä onkin lasten ryhmähaastattelun yksi negatiivinen piirre. Toisaalta ryhmähaastattelun on todettu helpottavan arkoja ja ujoja lapsia ilmaisemaan mielipiteitään (Hirsjärvi & Hurme 2011, 63).

Olen pohtinut, olivatko havainnointilomakkeet lopulta tarpeellisia kehittämistyön arvioinnin ja onnistumisen kannalta. Työmenetelmänä kuvien käyttö ei ollut työntekijöille uusi. Tosin ennen kehittämistyön toteuttamista ja alkukartoitusta en tiennyt sitä, kuinka paljon työntekijät ovat kuvia aikaisemmin käyttäneet. Sisällytin lomakkeet suunnitelmaani jo ennen toteutusta, mutta minun olisi ehkä pitänyt luopua niistä siinä vaiheessa kun huomasin työntekijöiden vahvasti tiedostavan, miksi he kuvia lasten kanssa käyttävät. Toisaalta ei ollut myöskään mitään merkkiä motivaation ja sitoutumisen puutteesta kuvien käyttöä kohtaan. Myös Mattila toteaa, että omien kokemusten, konkreettisten asioiden ja arkipäivän toiminnan kirjaaminen on osoittautunut kehittämistyössä usein vaikeaksi (Mattila 2006, 55). Mielestäni pääasia kuvien käytössä ei ollutkaan se, että niiden käytöstä jää dokumenttia, vaan se, että työntekijät todella tietävät, miksi he kuvia käyttävät ja mitä merkityksiä ne antavat lapsille. Kuvat ovat päiväkodissa juuri lapsia varten.

9.2 Toiminnan etiikka

Haaste kehittämistyössä on erottaa omat tarpeet sekä työntekijöiltä nousevat tarpeet kuvien käytön kehittämisessä. Pohdin jo kehittämistyön suunnitteluvaiheessa, tuleeko minun laatia kuvia, joiden käytön tarvetta työntekijät eivät itse tunnista. Ja mistä muutoksista saan päätää itse? Omatoimisuus on kehittämistyön tekijälle päiväkotiympäristössä varmasti tärkeä piirre, mutta kuinka osata kulkea sopivasti käyttäen omaa päätäntävaltaa ja kunnioittaa työntekijöiden ideoita.

Tästä seikasta ei kuitenkaan tullut minkäänlaista ongelmaa, vaan kaikki kuvat otettiin myönteisesti vastaan. Muutaman kerran vastaan tuli toisistaan poikkeavat näkemykset kuvista, kuten niiden värillisyydestä tai vastaavuudesta (esimerkkinä lasten eläinkuvat eri paikoissa).

Pidin itse tärkeänä, että kuvat ovat värikkäitä ja toisiaan vastaavia, joten kun työntekijä ei pitänyt lokerikkokuvien värittämistä välttämättömänä ja oma käsityksen mukaan lapset pitivät värikkäistä kuvista ja heille saattaa olla myös todella tärkeää, että oma eläinkuva on joka paikassa samanvärinen, päätin värittää kuvat. Alkukartoituksessa ilmeni työntekijöiden yksimielinen kanta siihen, ettei kuvitettua viikkokalenteria vanhempia varten tarvita. Mikä olisi vanhempien oma kanta tähän, kokisivatko he sen hyödylliseksi, jos heiltä itseltään sitä kysyttäisiin?

Kuvien valinnassa oli myös omat haasteensa. PCS-kuvaohjelman kuvista voi huomata, että niiden alkuperä on Yhdysvalloista. Eteen tuli monia heidän juhlapyyhiään ja juhliaan. Joitakin kuvia minun oli pakko muokata vastaamaan suomalaisia käsityksiä ja näkemyksiä. Esimerkiksi vihannekset -haualla ohjelma antoi kuvan, jossa on muun muassa maissi sekä kasvi jota en tunnistanut lainkaan. Tein lapsille oman kuvan vihanneksista, jossa oli tomaatti, porkkana, peruna ja kaali. Kuvien täytyy mielestäni vastata sitä todellisuutta ja kulttuuria, jota meillä Suomessa eletään.

Teoriapohjassa olen ottanut esille kuvallisen ympäristön monimuotoisuuden, koska siihen halusin itsekin kiinnittää kuvia laatiessani huomiota. Halusin, että kuvat ovat kaikkia lapsia varten. Laatimissani kuvissa ihmisten ihon väri on vaalean ja tumman välillä olevan sävyinen, sekoitus vaaleaa ihon väriä ja ruskeaa. Kuvissa, joissa on useampia ihmisiä, on ihonväritään sekä vaaleita että tummia ihmisiä. Halusin viestittää sillä, että olemme kaikki erilaisia, mutta voimme silti olla yhdessä ja kuulua samaan ryhmään. Kuvien en halunnut olevan myöskään sukupuolistavia. Siksi useissa kuvissa ihmiset ovat ilman hiuksia, kuin vaihtoehtoina olisi ollut selkeästi tyttö tai poika. Kuvat sopivat siis kaikille - tytöille ja pojille, tumma- ja vaaleaihoisille, tavanomaisesti kehittyneille, mutta myös tukea tarvitseville lapsille.

10 Pohdinta

10.1 Omien tavoitteiden toteutuminen

Omina ammatillisina tavoitteinani opinnäytetyössä oli oman ammattitaidon kehittäminen syventämällä tietämystäni ja osaamistani kuvien käytöstä. Projektiluontoisen kehittämistyön toteuttajana tavoitteenani oli myös kehittää yhteistyötaitoja sekä lisätä ymmärrystä kehittämistyön prosessista ja sen hallinnasta. Koen saavuttaneeni myös nämä tavoitteet opinnäytetyöprosessin aikana.

Tietämys kuvien käytöstä ja sen käytännöstä on lisääntynyt paljon. Kuvien käyttö varhaiskasvatuksessa oli jo ennen opinnäytetyötä tuttua. Kuitenkin tieto siitä oli pintapuolista, samoin kuin perustelut siitä, miksi niitä tulisi käyttää ja millaisia kuvien tulisi olla. Perehtyminen teo-

riatietoon ja tiedon etsiminen ja rajaaminen oli työlästä, sillä eksaktia tietoa oli vaikea löytää. Työntekijöiden kuvaukset sekä omat havaintoni arjen tilanteista ovat syventäneet osaamistani kuvien käytöstä. Vaikka en itse kuvia kehittämistyön puitteissa lasten kanssa käyttänytkään, minun tuli jo kuvia laatiessa miettiä, miten niitä käytännössä käytetään. Näitä tietoja voin hyödyntää ja jakaa tulevassa työssäni sosionomina niin varhaiskasvatuksen kuin muissakin sosiaalialan kentillä.

Kehittämistyön toteuttajana tieto kehittämistyön luonteesta ja kulusta on osoittautunut oleelliseksi. Minun on ollut esimerkiksi helpompi suhtautua odottamattomiin muutoksiin, kun olen tiedostanut sen, ettei kehittämistyö aina etene tietyn kaavan mukaisesti, kuten myös Toikko & Rantanen (2009, 10) ovat todenneet. Kun olen varautunut muutoksiin ja pitänyt aikataulun väljänä, olen itse voinut vaikuttaa omaan jaksamiseeni ja stressaamiseeni positiivisella tavalla. Yhteistyötaidot ovat myös kehittyneet. Minun on täytynyt ottaa usean ihmisen mielipiteet ja aikataulut huomioon työtä tehdessä. Toisaalta myös kehittämiskohteen työntekijöiden kanssa kokema molemminpuolinen arvostus, kunnioitus ja avoimuus ovat edistäneet yhteistyön sujumista.

10.2 Kehittämistyön onnistuneisuuden tarkastelu ja hyödynnettävyys

Kuvien käyttöönotto ja kehittämistyö kokonaisuudessaan onnistuivat mielestäni yli odotusten. Suurin osa kuvista oli otettu käyttöön ja moni kuvista oli päivittäisessä käytössä. Esimerkiksi leikinvalintataulu, käsienpesukuvat, ja päiväjärjestys otettiin suurella innolla käyttöön heti niiden valmistuttua. Joidenkin kuvien, kuten paikanmäärekuvien ja Kapteeni käskee -leikin kuvien käyttöönotosta, kysyin matkan varrella ja kehotin työntekijöitä niitä käyttämään. Olisiko minun pitänyt olettaa, että työntekijät olisivat kuukauden aikana käyttäneet kaikkia kehitettyjä kuvia? Mielestäni ei, sillä uusia kuvia tuli paljon ja aikaa oli suhteellisen vähän. On parempi, että työntekijät keskittyivät juuri tärkeimpinä pitämiinsä kuviin ja niiden käyttöön, sillä se mahdollisti kattavamman arvioinnin antamisen niistä.

Oli ilo huomata myöhemmin lapsia haastatellessani, että työntekijät olivat ottaneet leikkikartan eläinkuvat myös käyttöönsä ja tehneet leikkikuvulle lokeron leikkikartan viereen niin, että kaikki leikkikuvat ovat lasten näkyvillä, jolloin leikkimahdollisuudet näkyvät konkreettisesti. Aikaisemmin kuvat olivat olleet muovipurkissa hyllyssä. Eläinkuvien ottaminen käyttöön ei ollut lisännyt ylimääräistä liikettä tai sekoittanut leikkikartan ideaa, kuten arviointihaastattelussa työntekijät hieman pelkäsivät.

Kuvien käytön haasteina havaitsin itse työntekijöiden mahdollisuudet keskittyä lasten kanssa tehtävään työhön, eli siihen perustyöhön, jota päiväkodeissa on tavoitteena toteuttaa. Työntekijöillä oli muun muassa erilaisia palavereja ja kuten monissa muissakin vantaalaisissa päi-

väkodeissa kyseisenä syksynä, yksikkökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen vaati välillä myös työntekijöiden työaika. Myös sairaus- ja muut lomat verottivat kuvien käyttöaika ja käyttöönottoa.

Tämän opinnäytetyön puitteissa olisi ollut mielenkiintoista tehdä systemaattista havainnointia ryhmän toimintaympäristössä siitä, miten lapset ja työntekijät arjessa kuvia käyttävät. Yksi työntekijöistä tätä ehdottikin suurimman osan kuvista jo laadittuani. Minun täytyi opinnäytetyön laajuuden muistaen kuitenkin tyytyä niihin havaintoihin, joita ryhmän tiloissa toimiessani tein sekä työntekijöiden havainnointilomakkeiden antamiin tietoihin, työntekijöiden arviointikeskustelussa sekä lasten haastatteluista esiin nousseisiin asioihin. Havainnointi-ideasta minulle nousi ajatus siitä, miten hienoa olisi päästä tekemään keväällä havaintoja siitä, miten kuvien käyttö ryhmään on omaksuttu.

Miten voisin enempää enää rohkaista mukana olleita työntekijöitä käyttämään kuvia, kun heidän motivaationsa on jo niin korkealla? Työntekijät näyttävät kiinnostavan todella paljon huomiota niihin keinoihin, joilla he voivat vaikuttaa arjen kulkuun ja edistää vuorovaikutusta aikuisten ja lasten välillä. Vaikuttaa myös siltä, että he haluavat tehdä kuvien käytöstä hauskan myös lapsille ja innostavat heitä niiden käyttöön. Toivon, että heidän innokkuuteensa tulee säilymään, ja että näitä ideoita jaettaisiin muihinkin lapsiryhmiin ja vietäisiin edelleen toisiin päiväkoteihin.

Työmenetelmänä kuvien käyttö on lopulta helppoa eikä se vaadi suuria investointeja ja aineellisia resursseja. Toki kuvien tekeminen vaatii aikaa, mutta luulen, että jos kuvien käyttö koetaan työyhteisössä tärkeäksi, tämäkin aika takuulla löytyy. Tätä opinnäytetyötä voi hyödyntää oman työn kehittämisessä päiväkodissa sekä myös muualla lasten kanssa tehtävässä työssä. Opinnäytetyössä käytetyt valokuvat antavat konkreettisen kuvan kehitetyistä kuvista ja ne voivat olla mallina ja ideoiden antajina kaikille kuvien käytöstä kiinnostuneille. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys taas antaa perustelut ja tiedon siitä, miten ja miksi kuvia kannattaa käyttää. Opinnäytetyössä tämä tieto on koottu kokonaisuudeksi eikä aiheesta kiinnostuneen välttämättä tarvitse etsiä tietoa useista eri lähteistä.

10.3 Lasten osallisuuden toteutuminen ja yhteistyö

Lasten osallistaminen oman ympäristönsä kehittämiseen on tärkeää, joten tavoitteena oli ottaa myös heidät osaltaan mukaan esimerkiksi kuvien suunnitteluun, laatimiseen sekä niiden tutkimiseen. Päiväkodin työntekijät olivat jo ennen kehittämistyön alkamista kertoneet minulle ajatuksia siitä, miten he saavat myös lapset mukaan kuvien käyttöön. Lasten osallistaminen onkin hyvin tärkeää, jotta kuvien käyttö jää pysyväksi osaksi ryhmän arkea. Osallisuus kuvien suunnitteluun ja laatimiseen jäi kuitenkin vähäiseksi.

Syitä lasten vähäiseen osallistumiseen voidaan löytää monia. Päiväkodissa on tietyt rakenteet, joiden puitteissa toimitaan. Lapsilla on strukturoitu päiväjärjestys, jonka mukaan heidän päivänsä etenee. Usein myös päivän toiminta voi olla etukäteen suunniteltu, jolloin osallistaminen olisi vaatinut ennakkointia ja enemmän yhteistä suunnittelua. Toisaalta työntekijät toivat jo alkukartoitushaastattelussa esille sen, että heidän mielestään lapsia ei tarvitse ottaa mukaan kuvien laatimiseen.

Oma työskentelyaikataulu päiväkodilla oli joustava. Laadin kuvia sillä tahdilla kuin pystyin ja siirryin heti seuraavien kuvien tekemiseen kun edelliset oli saatu valmiiksi. Jos olisin halunnut kysellä lapsilta kuvista tai tarkastella niitä niiden laatimisen aikana heidän kanssaan, minun olisi pitänyt varata siihen etukäteen aikaa. Ollessani lapsiryhmän tiloissa kuvia tekemässä osa lapsista tuli kyselemään ja ihmettelemään kuvia. Keskustelin näiden lasten kanssa kuvista todella mielelläni. Toisaalta, jos olisin laatinut kuvia ryhmän tiloissa ajallisesti enemmän, olisin saanut ehkä myös lapset enemmän osallisiksi kuvien tarkasteluun. Toisaalta taas henkilökunnan tiloissa kuvien laatiminen sujui tehokkaasti ja pystyin olemaan monta tuntia samassa paikassa tavaroineni, mikä ei olisi ryhmätilassa onnistunut ruokailujen ym. toiminnan vuoksi. Jälkikäteen ajateltuna lapsille olisi voinut varata aikaa juuri kuvien katsomiseen, johon olisin itse mielelläni antanut aikaani. Minun olisi vain pitänyt ilmaista haluni tähän paremmin ja selkeämmin.

Vaikka lasten osallisuus jäi vähäiseksi kehittämistyön toteutusvaiheessa, pidin kuitenkin tärkeänä, että saan kehittämistyön päättyessä lapsilta omat mielipiteet kuvista. Suunnittelin lasten mielipiteiden kysymistä jo samalle päivälle työntekijöiden arviointikeskustelun kanssa, mutta en ehtinyt valmistautua siihen kunnolla, joten asia jäi tekemättä silloin. Tulin myöhemmin siihen lopputulokseen, jos jätän lasten haastattelemisen tekemättä, asia jää jälkeensä minua harmittamaan. Minulle lasten omilla mielipiteillä on suuri merkitys. Ne ovat yhtä arvokkaita kuin työntekijöidenkin mielipiteet, sillä lapsiahan varten kuvat päiväkodissa ovat. Huomioonottamalla lasten mielipiteet kuvista kasvattajat voivat kehittää kuvia ja kuvien käyttöä yhä lapsilähtöisemmäksi.

Yhteistyö sujui päiväkodin ja työntekijöiden kanssa alusta loppuun asti hyvin. Koin olevani aina tervetullut päiväkodille. Yhteyttä sinne pidin pääsääntöisesti puhelimitse, opinnäytetyöprosessin alussa tiedotin asioista, kuten aikataulusta sähköpostitse, mutta päiväkodin kiireisen työtahdin vuoksi tämä kanava ei ollut toimivin. Ilmoitin toteutusvaiheessa aina etukäteen, milloin olen päiväkodille tulossa, koska pidin tärkeänä sitä, että lapsiryhmän työntekijät tietävät minä päivänä tulen ja osaavat varautua tulooni.

Kehittämistyön toteutuksen aikana molemminpuolinen joustavuus oli tarpeen. Minun ei ollut esimerkiksi mahdollisuutta käyttää kuvaohjelmaa aina silloin, kuin olisin halunnut. Päiväkodin kahdesta tietokoneesta vain toisessa oli kuvaohjelma ja molemmat koneet olivat kaikkien päiväkodin työntekijöiden ahkerassa käytössä. Siksi mietin usein tarkkaan ja pyysin työntekijöiltä etukäteen, millaisia kuvia he tarvitsevat, jotta saisin kuvat mahdollisimman nopeasti etsittyä ja tulostettua. En kuitenkaan kokenut, että minua olisi milloinkaan ajettu koneelta kesken kaiken pois, vaan sain tehdä homman loppuun asti. Oma joustava työskentelyaikatauluani edisti se, ettei minulla ollut muita opintoja yhtä aikaa. Pystyin keskittymään vain ja ainoastaan kehittämistyöhön.

Työntekijät kehottivat minua ennen kuvien laatimista kyselemään heiltä asioista aina tarvittaessa sekä esittämään ideoita kuvien käyttöön, jos itse havaitsen niitä toimiessani ryhmän tiloissa, sillä työntekijät itse eivät tule ajatelleeksi kaikkia tilanteita. He kehottivat myös kertomaan, jos kuvien laatiminen alkaa tuntua liian raskaalta tai koen, että tekemistä on liian paljon, jolloin he voivat olla kyllä apuna. Koin siis, että minuun luotetaan ja ideoitani arvostetaan. Toisaalta kunnioitin itse työntekijöiden ammattitaitoa ja kokemusta sekä tietoa lapsista. Molemminpuolinen kunnioitus ja avoimuus olivat siis tärkeitä yhteistyön sujumisen kannalta.

10.4 Kokemus opinnäytetyön tekemisestä

Kehittämistyö ja koko opinnäytetyö on ollut minulle hyvin antoisa ja luultavasti elämäni aikana lajissaan ainutlaatuinen prosessi, jonka toteuttajana olen saanut olla. Toisaalta koko prosessi on ollut myös hyvin kuluttava, aikaa ja energiaa vievä, mikä heijastui ja vaikutti tietenkin muihin rooleihin elämässäni - äitinä, puolisona ja ystävänä olemiseen. Kuvien laatimistyötä oli kuitenkin aikaan nähden sopivasti enkä kokenut sitä liikaa kuormittavaksi. Minulla ei ollutkaan muita opintoja tai töitä opinnäytetyön tekemisen ohessa, joten saatoin kohdistaa huomion pelkästään opinnäytetyön tekemiseen.

Kuvien laatiminen itsessään vaati pitkäjänteisyyttä, tarkkuutta ja ajoittain odottelua. Toisaalta omat itsessäni tunnistettavat ominaisuudet tukivat työn tekemistä ja vaikuttivat osaltaan lopputuloksen onnistumiseen. Näitä ominaisuuksia ovat olleet järjestelmällisyys, tunnollisuus ja asioiden perusteellinen tekeminen ja loppuun saattaminen, tehokkuus, riittävän hyvät tietotekniset taidot ja helppous omaksua esimerkiksi itselle uuden ohjelman käyttö. Lisäksi nautin kuvien värittämisestä ja näpertelemisestä. Opinnäytetyön tekeminen vaati toisaalta itsestä työskentelyä ja päätösten tekoa, mutta toisaalta taas hyviä yhteistyötaitoja ja muiden jatkuvaa huomioonottamista.

Toisin sanoen opinnäytetyön tekeminen on käynyt minulle syksyn ajan kuin kokopäivätyöstä, josta vain en ole saanut palkkaa. Mutta toisaalta voiko kaikkea tätä, jota olen kokenut ja opinut tämän syksyn aikana mitata rahassa? Oma innostus kuvien käyttöä kohtaan on vain kasvanut prosessin mukana ja tätä työmenetelmää haluan käyttää myös tulevaisuudessa.

10.5 Ehdotuksia kuvien käyttöön ja jatkotutkimukseen

Haluan rohkaista kaikkia niitä, jotka pitävät kuvien käyttöä vaikeana ja monimutkaisena tai muulla tavoin suhtautuvat siihen epäilevästi, kokeilemaan. Kuvat eivät ole meitä aikuisia vaan lapsia varten ja turhaan ei puheterapeutti ja alan asiantuntija Hannele Merikoskikään (2013) ole painottanut, että kuvat ovat kaikille ja niistä hyötyvät kaikki lapset. Hyödyn lisäksi kuvat tuottavat paljon iloa.

Kehittämistyöhön osallistuneet työntekijät kokivat haasteelliseksi riittävän vuorovaikutuksen toteuttamisen joidenkin ryhmän lapsien kanssa ja kaipasivat menetelmiä tueksi sosiaalisiin tilanteisiin. Kuvia ei välttämättä ole saatavilla nopeasti tilanteiden eteen tulemiseen nähden. Opinnäytetyön tekemisen aikana eteeni tuli sarjakuvittamisen menetelmä (ks. esim. Korteikko 2011), joka voisi olla yksi hyvä keino näihin tilanteisiin. Sarjakuvittamisessa yksi kuva selittää asian, johon tarvittaisiin muutoin monta erillistä (PCS-)kuvaa. Sarjakuvittamisen voi katsoa olevan myös yksi kuvien käytön menetelmistä, johon ei tarvita kuin kynä ja paperia.

Tänä päivänä teknologian, kuten erilaisten teknisten välineiden käyttö varhaiskasvatuksessa ja pedagogiikan toteuttamisessa on lisääntynyt ja joissakin päiväkodeissa on mahdollisuus käyttää sitä enemmän ja toisissa taas vähemmän. Myös lapset käyttävät yhä enemmän erilaisia laitteita ja medioita - niistä on tullut heille osa arkipäivää. Kehittämistyön kohteena olleessa lapsiryhmässä ei teknologian käyttö liiemmin näkynyt. Olenkin pohtinut, millaisia mahdollisuuksia tekniikka tänä päivänä tarjoaisi lapsiryhmien käyttöön, jos niihin vain olisi mahdollisuus ja resursseja. Eräs ei-pääkaupunkiseudulla sijaitseva päiväkotitoiminta oli päässyt hankkeeseen, jonka puitteissa he olivat saaneet käyttöönsä ison älytaulun sekä Applen iPad-tabletin. Kokemukset niiden käytöstä esikouluikäisten lasten kanssa ovat olleet hyviä. Millaisia mahdollisuuksia tällaisten laitteiden käyttö antaisi esimerkiksi kuvien käytölle niin isompien kuin myös pienempien lasten ryhmissä?

Kuvien käyttöä tavallisissa päiväkodin lapsiryhmissä tulisi ehdottomasti tutkia enemmän. Kuvien käytöstä saisi montakin opinnäytetyön aihetta. Varhaiskasvattajien hiljainen tieto kuvien käytöstä tulisi mielestäni saada enemmän näkyväksi. Jokaisella kasvattajalla on omat kokemukset ja tieto, joita olisi tärkeää avoimesti jakaa työyhteisöissä. Näin voimme oppia toinen toisiltamme ja kehittää omia työtapojamme ja ammattitaitoamme. Myös kotimaista laajem-

paa tutkimusta kuvien käytön vaikutuksista tavanomaisesti kehittyviin lapsiin kaipaisin ja enemmän kuin mielelläni sellaiseen tutustuisin.

Tässä opinnäytetyössä lasten vanhempien rooli ja osallisuus oli vähäistä. Vanhempien kokemukset ja odotukset kuvien käytöstä olisivat kuitenkin tärkeitä ja merkityksellisiä esimerkiksi päiväkodissa tehtävän työn kehittämiseksi. Mitä mieltä vanhemmat ovat päiväkodissa käytävistä kuvista? Tietävätkö he, miksi kuvia käytetään? Käyttävätkö he kuvia kotona lastensa kanssa? Tässä olisikin hyvä tutkimuksen aihe toiselle opinnäytetyön tekijälle.

Lähteet

- Avainsäätiö 2013. Esteetön viestintä yhteinen asiamme. Arjen käytäntöjä/Lapset. Opas. Tampere.
- Brotherus, A., Hytönen, J. & Krokfors, L. 2002. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. 2., uudistettu painos. Helsinki. WSOY.
- Elovaara, P. Erilaiset havainnointi- ja prosessointitavat (miellejärjestelmät). Viitattu 8.11.2013. <http://www.sefe.fi/documents/10228/63401/Erilaiset+havainnointi+-+prosessointitavat.pdf>
- Erilaisten oppijoiden liitto ry. Mikä on omin tapasi oppia? Viitattu 23.8.2013. http://www.erilaistenoppijoidenliitto.fi/?page_id=158
- Haaparanta, E. 2003. Kultakutri, laululintu ja villiviikari. Visuaalinen, auditiivinen ja kineettinen oppija kuulemansa, lukemansa ja näkemänsä tulkitsijana. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-instituutti. Viitattu 5.11.2013. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10448/elihaa.pdf?sequence=1>
- Halenius, O. 2012. Kuvallisen materiaalin pedagoginen käyttö päiväkodissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käyttämistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Viitattu 1.9.2013. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/35511/kuvallis.pdf?sequence=1>
- Heikka J., Hujala, E. & Turja L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa. Printel Oy.
- Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Gaudeamus.
- Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila, S. & Nivala, V. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Edufin.
- Ikonen, O. 2001. Oppimisvalmiudet ja opetus. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Jauhola, H., Bisi, A., Järvi, I. & Rusama, P. (toim.) 2007. Monikulttuurinen varhaiskasvatusta -toimintamalli ja työmenetelmiä. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. MONI-KU-hanke.
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki. Kirjapaja.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja.
- Karlsson, L. 2012a. Lapset toimivat - aikuiset valistavat: lasten kertomuksia syömisestä. Teoksessa Karlsson, L. & Karimäki, R. (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä. Suomen kasvatustieteellinen seura, 235-283
- Karlsson, L. 2012b. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksessa Karlsson, L. & Karimäki, R. (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä. Suomen kasvatustieteellinen seura, 17-63
- Kerola, K., Kujanpää, S. & Kallio, A. 2013. Tunteesta tunteeseen - ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. Ohjaajan opas. 3. Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla. Opetushallitus. Viitattu 29.8.2013. http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunnetaitoja_oppii_harjoittelemalla

- Kerola, K. 2001. Strukturoitu opetus. Teoksessa Kerola, K. (toim.) Struktuuria opetukseen. Selkeys ja rakenteet oppimisen edistäjinä, 14-16
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Lappalainen, U. & Vesterinen-Sumu, E. 2013. Aamu - suomen kielen kuvasanakirja. 11.painos. Opetushallitus.
- Lehtisare, S. 2012. Toimiva arki visuaalisin keinoin. Opas visuaalisuuteen lasten ohjauksessa. Tampereen kaupungin internetsivut. Viitattu 28.8.2013.
<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/neptunus.html>
- Lentini, R. & Fox, L. Tips and Ideas for Making Visuals. To Support Young Children with Problem Behavior. University of South Florida. Viitattu 28.10.2013.
http://www.challengingbehavior.org/explore/pbs_docs/tips_for_visuals.pdf
- Lindberg, P. 2011. Kieli ja visuaalinen ympäristö. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Opas 13, 54-61
- Mattila, V. 2009. Pienen askelin -malli kehittämisen työkaluna. Teoksessa Mäkitalo A-R., Ojala, M., Manninen, T. & Vilpas, B. (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 22, 51-58
- Merikoski, H. 2013. Luento. Varhaiskasvatustmessut 11.10.2013. Helsinki.
- Nurmilaakso, M. 2011. Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehitystä. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Opas 13, 31-41
- Ojala, M. 2009. Varhaiskasvatuksen käytännön kehittäminen reflektion avulla. Teoksessa Mäkitalo A-R., Ojala, M., Manninen, T. & Vilpas, B. (toim.) Löytöretkellä omaan työhön. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 22, 27-36
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki. WSOYpro Oy.
- Papunet 2006a. Materiaalia. Ideat. Kuvakommunikointi-ideat. Historiankirjoitus. Viitattu 1.1.2014. <http://papunet.net/materiaalia/ideat/historiankirjoitus>
- Papunet 2006b. Materiaalia. Ideat. Kuvakommunikointi-ideat. Leikkikuvat. Viitattu 17.10.2013. <http://papunet.net/materiaalia/ideat/leikkikuvat>
- Papunet 2012a. Kuvapankkeja ja kuvakokoelmia. Viitattu 27.8.2013.
<http://papunet.net/tietoa/kuvapankkeja-ja-kuvakokoelmia>
- Papunet 2012b. Pro gradu -työ: Outi Jarimo (2004). Viitattu 31.8.2013.
<http://papunet.net/tietoa/pro-gradu-ty%C3%B6-outi-jarimo-2004>
- Papunet 2013. Kaupalliset kuvapankkiohjelmat. Viitattu 1.1.2014.
<http://papunet.net/tietoa/kaupalliset-kuvapankkiohjelmat>
- Papunet. Materiaalia. Kuvapankki. Viitattu 27.8.2013.
<http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>
- Peltola, U. & Vuorento, M. 2007. Juurruttamisen edistäjät ja estäjät. Kokemuksia työllistymispalvelujen kehittämishankkeista. Helsinki. Kuntoutussäätiön työselosteita 33.

- Prashnig, B. 2000. Erilaisuuden voima. Opetustyyli ja oppiminen. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Rantala, J. 2009. Lapsen tunnetaitojen tukeminen. Yle. Olotila. Perhe. Viitattu 17.10.2013. <http://olotila.yle.fi/perhe/lasten-kasvatus/lastenpsykiatri-vastaa/lapsen-tunnetaitojen-tukeminen>
- Rantala, T. 2006. Oppimisen iloa etsimässä. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Rogers, E. M. 2003. Diffusion of Innovations. 5.painos. New York. Free Press.
- Roisko, E. 2013. Ymmärrettävät kuvat kommunikointiin. Tikoteekki. Julkaisut. Tikonen-tiedote. Arkisto. Viitattu 25.8.2013. <http://papunet.net/tikoteekki/julkaisut/tikonen-tiedote/arkisto.html>
- Saari, K. & Pulkkinen, M. 2009. Tule, tule hyvä kakku - kuvitettuja toimintaohjeita lapsen arkeen. Helsinki. Autismi- ja Aspergerliitto ry.
- Sosiaaliportti. Lastensuojelun käsikirja. Työvälineet. Työmenetelmät. Viitattu 25.9.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/>
- von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. 2.painos. Helsinki. Kehitysvammaliitto.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3. korjattu painos. Tampere. Tampere University Press.
- Vahvistamo. Leikki-ikäinen tarvitsee virikkeitä ja tukea. Viitattu 5.11.2013. http://www.vahvistamo.fi/vahvistamo/tunteet/tunnetaitojen_kehitys/leikki-ika
- Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma 2012. Vantaan kaupunki. Sivistystoimi.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. 2. uudistettu painos. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 56.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki. Tammi.
- Österberg, H. 2001. Lapsi satukuvan tulkitsijana. Pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatuksen laitos. Viitattu 26.8.2013. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18170/heoster.pdf?sequence=1>

Kuvat

Kuva 1: Tutkimuksellisen kehittämistyön prosessi (Ojasalo ym. 2009, 24).	29
Kuva 2: Leikinvalintataulu ja leikkipaikkakuvat omilla paikoillaan	40
Kuva 3: Lokerikkokuvat	41
Kuva 4: Talot ja vaatekuvat pesutilan ovesta	41
Kuva 5: Kuvitettuja lauluja	42
Kuva 6: Tunneympyrä	43
Kuva 7: Ensin ja sitten -kuvat sekä askartelun vaihekuvat	44
Kuva 8: Kysymyssana- ja paikanmäärekuvat	44
Kuva 9: Kapteeni käskee -leikin kuvia.....	46
Kuva 10: Metsäretki-kuvataulu	46
Kuva 11: Kuvatauluja leikkeihin.....	47
Kuva 12: Lepohuoneen ilmoitustaulu ennen ja jälkeen	48
Kuva 13: Aakkos- ja vuodenaikakuvat	48

Liitteet

Liite 1. Tiedote ja lupakysely vanhemmille	75
Liite 2. Haastattelurunko	76
Liite 3. Kuvien käytön havainnointilomake	78
Liite 4. Arviointikysymykset.....	79

Liite 1. Tiedote ja lupakysely vanhemmille

Tervehdys koteihin!

18. syyskuuta 2013

Olen viimeisen vuoden sosionomi-opiskelija Tikkurilan Laurea- ammattikorkeakoulusta. Teen syksyn aikana opinnäytetyötä lapsenne ryhmässä aiheesta kuvien käytön kehittäminen.

Kuvat ovat varmasti teille monille tuttuja päiväkodin seiniltä ja niistä onkin paljon hyötyä lapsen arjessa monella eri tavalla. Tulen viettämään opinnäytetyöni puitteis- sa aikaa lapsenne ryhmässä. Tarkoitukseni on ottaa myös lapset osaltaan mu- kaan kuvien tekemiseen, tutkimiseen ja käyttämiseen. Opinnäytetyössäni päiväkodin, lapsiryhmän ja lasten nimet eivät ole näkyvillä tai tunnistettavissa.

Kysyn siis teiltä huoltajat **lupaa lapsenne osallistumiselle.**

Pyydän vastaamaan kyselyyn mahdollisimman pian, kuitenkin **ti 24. 9. 2013 mennessä** joko sähköpostitse osoitteeseen pk.paivakodinnimi@vantaa.fi tai tulosta- malla tiedotteen ja palauttamalla sen alaosan päiväkodille.

Kiitos yhteistyöstä!

Syysterveisin Elisa Alanko

P.S. Vastaan mielelläni opinnäytetyöhöni liittyviin kysymyksiin sähköpostitse elisa.alanko@laurea.fi

Lapsen nimi _____

____ Lapseni **saa** osallistua kuvien käytön kehittämiseen liittyvään toimintaan.

____ Lapseni **ei saa** osallistua kuvien käytön kehittämiseen liittyvään toimintaan.

Huoltajan allekirjoitus _____

Liite 2. Haastattelurunko

Haastattelurunko

1. Kertokaa ja kuvailkaa lapsiryhmäänne tällä hetkellä.

- millaisia tarpeita kuvien käytölle tässä ryhmässä on?
- onko lapsia, jotka tarvitsisivat niitä erityisesti? Miksi?

2. Kuvailkaa ryhmänne kuvallista ympäristöä

- millaisia kuvia ryhmässänne on käytössä ja kuinka paljon?
- mistä olette hankkineet kuvat?

3. Millä tavalla kuvat ovat käytössä tällä hetkellä?

- **strukturoinnissa** (päiväjärjestys, viikko-ohjelma, paikkojen osoittaminen jne.)
 - o miten se on toiminut
 - o millaisia kehittämistarpeita ja ideoita strukturointikuvien käytöstä nousee esille
- **toiminnanohjauksessa** (siirtymä- ja pukemistilanteet, WC:ssä käynti, askartelu jne.)
 - o miten kuvien käyttö on toiminut näissä tilanteissa
 - o millaisia kehittämistarpeita ja ideoita toiminnanohjauskuvien käytöstä nousee esille
- **kommunikoinnissa / vuorovaikutuksessa, tiedottamisessa**
 - o lasten kanssa
 - o vanhempien kanssa (esim. kuvitettu viikkokalenteri)
 - o miten kuvien käyttö on toiminut
 - o millaisia kehittämistarpeita ja ideoita kuvien käytölle näissä tilanteissa nousee esille
- **leikissä ja ohjatuissa tuokioissa** (leikin valinta, laulut, lorut, muu ohjattu toiminta ym.)
 - o miten kuvien käyttö on toiminut
 - o millaisia kehittämistarpeita ja ideoita kuvien käytölle leikissä ja ohjatuissa tuokioissa nousee esille
- **Millä muilla tavoilla** kuvat ovat käytössä (jos ei edellä mainittu)?

4. Millä tavoin koet kuvien käytön?

- onko kuvien käyttäminen mielestäsi tärkeää ja hyödyllistä päiväkodissa?
 - o miksi?
- miltä se tuntuu, onko se luontevaa, helppoa, vaikeaa tms.?
- mikä tekee kuvien käytöstä luontevaa, helppoa, vaikeaa?
 - o itseesi liittyvät tekijät
 - o ovatko kuvat hyvin saatavilla?
 - o millä tavalla ja missä kuvia säilytetään?

5. Millä tavoin lapset osallistuvat tällä hetkellä kuvien käyttämiseen tai luomiseen?

- koetko sen olevan riittävää?
- millä muilla tavoin lapset voisi osallistaa oman kuvallisen ympäristönsä kehittämiseen ja kuvien käyttämiseen arkisissa tilanteissa?

6. Millaisia kuvia haluaisit käyttää, millaisia taas mieluiten et?

- kuvien ulkoasu
- kuvien koko

7. Millaisia odotuksia sinulla on kehittämistyölle?

- millä tavoin haluat kuvien käyttösi muuttuvan suhteessa nykytilanteeseen?
- millä tavoin olet valmis oman toiminnan reflektointiin kehittämistyön aikana?
 - o arviointilomakkeen täyttämisen mahdollisuudet
- miten voit omalta osaltasi vaikuttaa työmenetelmän juurtumiseen osaksi arkea?
 - o sitoutuminen, motivaatio
 - o selkeä tehtäväjako avuksi?
- millaisia toivomuksia ja odotuksia sinulla on kehittämistyön toteuttajalle prosessin aikana?

8. Lopuksi keskustellaan siitä, missä määrin esille nousseita tarpeita kuvien käytöstä voidaan tämän opinnäytetyön puitteissa toteuttaa eli priorisoidaan ja tehdään rajaus.

- mitkä on opinnäytetyön tekijän tehtävät
- mitä työntekijät ovat valmiita tekemään

Liite 3. Kuvien käytön havainnointilomake

Täyttäjä: _____

Pvm: _____

1. Kuvien käyttötilanne:

☐ päiväjärjestys	☐ lokerikkuvat
☐ käsien pesu /WC	☐ sääntökuvat
☐ leikinvalinta	☐ tunnekuvat
☐ laulu / loru, nimi: _____	☐ askartelu
☐ päiväkotiin tuleminen (talot)	☐ kenkäkuvat
☐ muu kuvien käyttötilanne
mikä? _____	

2. Oliko kuvien käytöllä sellaisia vaikutuksia kuin odotit?

Kyllä ___ Ei ___

3. Kuka hyötyi kuvien käytöstä tilanteessa?

☐ lapsi	☐ aikuinen
☐ lapset	☐ ei kukaan

Jos hyötyi, niin miten?

- auttoi oman toiminnan ohjauksessa
- toimi vuorovaikutuksen tukena
- toimi kielellisen kehityksen tukena
- rauhoitti tilannetta
- auttoi keskittymisessä
- helpotti ryhmän hallintaa
- muu hyöty, mikä? _____

4. Miten lapset osallistuivat kuvien käyttöön? _____

5. Lapsen/lasten suhtautuminen kuviin

☐ kiinnostunut	☐ välinpitämätön
☐ innostunut	☐ kielteinen
☐ neutraali	☐ muu, millainen? _____

6. Olisiko kuvia voinut käyttää tilanteessa jollain tavalla paremmin? Kyllä ___ Ei ___

Parannusehdotus: _____

Muuta lisättävää, ajatuksia, huomioita: _____

Liite 4. Arviointikysymykset

Käydään läpi alla olevia kehittämisprosessin aikana luotuja kuvien käyttötapoja seuraaviin kysymyksiin peilaten:

1. Onko kuvien käytön kehittäminen kyseessä oleviin tilanteisiin vastannut tarpeisiin?
 - o jos ette ole ehtineet käyttää kyseisiä kuvia, uskotteko niiden tulevan käyttöön?
2. Millä tavoin kuvien käytön kehittäminen kyseisiin tilanteisiin
 - on vaikuttanut arjen kulkuun?
 - on tukenut ohjaus- ja vuorovaikutustilanteita?
3. Onko kuvien käytön myötä noussut muutos- ja kehittämistarpeita?
 - a) **Strukturointikuvat**
 - päiväjärjestys
 - kenkäkuvat
 - eläinkuvat lokerikossa
 - ryhmän nimeä kuvaavat kuvat kuivauskaapissa sekä ”pyykkipoikatauluissa”
 - talot (päiväkotiin tuleminen)
 - b) **Toiminnanohjaus kuvat**
 - WC-kuvat
 - askartelun vaihekuvat
 - ensin ja sitten -kuvat
 - c) **Tunnekuvat**
 - d) **Kuvat leikkiin ja ohjattuihin tuokioihin**
 - leikkikartta
 - leikkitaulut
 - laulut
 - paikanmääre-kuvat
 - kysymyssana-kuvat
 - kapteeni käskee -leikki
 - metsäretki -alustat

4. Vastaako kehitettyjen kuvien ulkoasu odotuksianne ja tarpeitanne?

- värit, koko
- asettelu ympäristöön ja säilytys tarkoituksenmukaista?

5. Miten lapset ovat yleisesti ottaen suhtautuneet kuviin?

6. Missä määrin kuvien käytöstä on tullut pysyvä osa ryhmän arkea ja työmenetelmiä?

- Kuvailkaa muutosta verrattuna kehittämistyötä edeltäneeseen tilanteeseen
- Mitkä asiat ovat vaikuttaneet muutokseen? (positiiviset ja negatiiviset asiat)
 - o omaan itseesi,
 - o tiimiin,
 - o lapsiryhmään tai
 - o päiväkodin rakenteisiin ym. liittyvät seikat
- Millaisia **haasteita** kuvien käytössä ja käyttöönotossa on ilmennyt?
- Millaisia **mahdollisuuksia** näette kuvien käytön kehittämisessä laajemmin päiväkodissa?
 - o oletteko jakaneet ideoita muihin ryhmiin?
 - o olisiko tarvetta erilliseen koulutukseen kuvien käytöstä?

7. Onko kehittämistyö kokonaisuudessaan vastannut odotuksia?

- odotuksenne oman työnne ja ammattitaitonne kehittymistä kohtaan
- odotuksenne opinnäytetyön tekijää kohtaan
 - o yhteistyön sujuminen
 - o palaute
- kuinka onnistuneena pidätte kehittämistyön lopputulosta?

8. Kuvien käytön kehittäminen jatkuu edelleen omassa työssänne, mutta mitkä ovat ”fiilikset” tämän kehittämistyön osan päättyessä?